

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНнікаў БССР

ПЯТНІЦА, 21 лютага 1986 г. № 8 (3314) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

«Партыя будзе ўсямерна садзейнічаць павышэнню ролі літаратуры і мастацтва, — адзначаецца ў праекце новай рэдакцыі Праграмы Камуністычнай партыі Савецкага Саюза. — Яны закліканы служыць інтарэсам народа, справе камунізму, крыніцай радасці і натхнення для мільёнаў людзей, выражаць іх волю, пачуцці і думкі, актыўна дапамагаць іх ідэйнаму ўзбагачэнню і маральнаму выхаванню».

Сярод тых, хто будзе на XXVII з'ездзе КПСС прадстаўляць вялікі атрад творчай інтэлігенцыі нашай рэспублікі — народная артыстка БССР Марыя ЗАХАРЭВІЧ. (Яе вы бачыце на здымку). Напярэдадні ад'езду ў Маскву яна сказала нашаму карэспандэнту:

— Грамадзянская пазіцыя мастака, яго асабістая адказнасць за сваю творчасць — вось што сёння ўяўляецца мне надзвычай важным, першаступенным. Кніга, спектакль, кінафільм, карціна, песня павінны актыўна ўздзейнічаць на думкі і пачуцці людскія, хваляваць, узрушаць.

Нам трэба больш пільна ўзірацца ў жыццё, чуйна ўлоўліваць новыя павевы, трымаць руку на пульсе сучаснасці. Толькі так мы здолеем прыкмеціць галоўнае, на поўны голас казаць пра набалелае, абуджаць у душах людзей самыя высакародныя парыванні.

Для актёра кожная роля — сустрэча з новым чалавекам. Загадка, якую трэба разгадаць. Тайна, якую трэба зведаць. Істота, якую трэба палюбіць, абараніць. На гэта выдатковае шмат энергіі. Хочацца, каб не гублялася яна марна, — усе мы прагнем вобразаў маштабных, значных і яркіх.

Высокага даверу — прадстаўляць на XXVII з'ездзе КПСС рэспубліканскую партыйную арганізацыю — удастоены народны пісьменнік Беларусі, Герой Сацыялістычнай Працы, дэпутат Вярхоўнага Савета СССР, член ЦК КПБ Іван Шамякін.

Днямі з ім сустрэўся наш карэспандэнт.

— Зусім нядаўна, Іван Пятровіч, вы завяршылі раман «Зеніце». Літаратурная творчасць, вядома, планаванню не падлягае. І ўсё ж ёсць штосьці сімвалічнае ў тым, што новы твор вы скончылі напярэдадні партыйнага форуму. У друку ўжо з'явіліся ўрывкі з гэтага вашага новага твора, публікаваў іх «ЛіМ». Скажыце, калі ласка, больш падрабязна пра ўзнікненне задумы.

— Раман пакуль што ў чарнавым варыянце, але сюжэтна завершаны. У ім я зноў звярнуўся да пачатку сваёй ваеннай біяграфіі, да тых незабытых гадоў, калі маё пакаленне груззім сваімі засланіла Айчыну. Раман і напісаны на аснове ўспамінаў аб перажытым. Вядома, валодаючы сюжэтам, я ўсё гэта мог сачыніць у лепшым сэнсе гэтага слова, але хацелася больш прытрымлівацца дакументальнай аснове, таго, што было ў сапраўднасці. У «Зеніце», у параўнанні з іншымі маімі раманами, аповесцямі, менш за ўсё творчай фантазіі — там прысутнічае дадая рэальнасць, сведкам якой быў я сам і мае баявыя таварышы, тое, што давалася перажыць.

Магчыма, я быў не на самым перэднім краі вайны, але ўсё-такі ў даволігарачым пунжыце яе. Яшчэ да вайны трапіў у Мурманск, у зенітную артылерыю. Дывізіён наш ужо тады стаяў на баявых пазіцыях, прыкрываючы мурманскі порт, адзін з аэрадромаў, электрастанцыю, якая, дарэчы, у той час была самай паўночнай у свеце. І натуральна, што ў першы ж лезны напад фашыстаў — дваццаць другога чэрвеня — мы ўступілі ў бой з гітлераўскай авіяцыяй.

Спачатку фашысцкія самалёты не надта бамбілі Мурманск, спадзеючыся, што хутка яго возьмуць. Асноўныя ўдары былі накіраваны туды, дзе размяшчаліся нашы часці. Асабліва складаная абстаноўка ўзнікала ў верасні, калі ворагу ўдалося прарваць фронт, але наша чатырнаццатая армія здолела адбіць усе атакі. Фашысты былі адкінуты, і дзесяці на дзесяцістам кіламетраў ад Мурманска, па рацэ Заходняя Ліца, лінія фронту стабілізавалася і стаяла да сорак чацвёртага года.

Гэта адзіны выпадак на нашым фронце, дзе вайна, так сказаць, была пазітыўнай. Пасля гэтага фашысты пачалі бяз-

літна бамбіць Мурманск і асабліва порт, бо гэта быў адзіны порт у еўрапейскай частцы, праз які наша краіна ў цяжкі, крытычны час мела сувязь са знешнім светам, з тагачаснымі саюзнікамі — амерыканцамі і англічанамі. Тым самым Мурманск меў вялікае стратэгічнае значэнне. Менавіта пра гэтыя падзеі хацелася расказаць у рамане. Праўда, пра першы пе-

най зенітнай артылерыі.

Асноўныя падзеі ў рамане разгортваюцца летам сорак чацвёртага года, калі дывізіён, у якім служыць мае героі, перакідаецца спачатку ў вызвалены ад фашыстаў Петравадск, а потым трапляе ў Польшчу, Германію, на Одэр. У рашаючай аперацыі — фарсіраванні Одэра — вызначаліся і нашы дзяўчаты-пражэктарысткі,

дывізіёна Кузаеў... Увогуле, я не ўяўляю вялікага твора пра вайну без вобразаў камуністаў. Апаўданае — іншая справа, сюжэт у ім, як правіла, эпизод з жыцця героя, і сацыяльная характарыстыка тут неабавязковая. Тое ж — і ў невялікай апавесці. Але раман ды яшчэ шматпланавы? У «Зеніце» падзеі адбываюцца і ў штабе дывізіёна, і на батарэях, на Одэр-

Вобраз камуніста праходзіць праз усю маю творчасць. Я не пісаў іх эпизодычна. Камуністы ёсць ва ўсіх маіх творах, пачынаючы з першага рамана «Глыбокая плынь». З'яўляліся яны ў раманах па-рознаму. Часта маеш перад сабой нейкага канкрэтнага прататыпа, але ёсць і вобразы абагульненага плана, у якіх увасоблены рысы многіх людзей, каго я ведаў.

Іван ШАМЯКІН

«Вучыцца ў ЛЕНІНА..»

рыяд вайны гаворыцца больш рэтраспектыўна, бо асноўныя падзеі разгортваюцца ў яе завяршальны перыяд. Я не проста расказваю аб тым, як ваявалі зенітцы, вядома абарона Мурманска, Кандалякшы, Запаляр'я ўвогуле. Задачу, якую паставіў перад сабой пры напісанні гэтага твора, я, магчыма, звузіў, калі мець на ўвазе гістарычны фон, але расшырыў яе ў іншым — у паказе чалавека на вайне. Хацелася ў абставінах, якія добра ведаю, паказаць жанчыну на вайне. Тама гэтая даўно хвалюе не аднаго мяне — у дзеючай арміі было амаль мільён жанчын. Колькі незвычайных, гераічных лёсаў!

— У пэўнай меры раман «Зеніце» — своеасаблівы працяг таіх вашых твораў, як апавесці «Шлюбная ноч», раман «Гандлярка і паэт», а тансама іншых, у якіх паказана жанчына на вайне?

— Умоўную паралель паміж гэтымі творами правесці можна. Але на фронце былі іншыя абставіны. У нашым дывізіёне, увогуле ў часях супрацьпаветранай абароны, асабліва пачынаючы з сорак другога года, служыла шмат дзяўчат. Вядома, ваяваць ім было вельмі нялёгка, тым больш у суровых умовах Запаляр'я, але яны хутка авалодвалі ваеннымі прафесіямі, рабіліся добрымі байцамі, умела карысталіся прыборамі пры кіраванні зенітным агнём, а таксама станавіліся трэцімі нумарамі пры гарматах і нават наводчыцамі былі, найперш у батарэях медкакалібер-

— У новым вашым рамане, як і ў папярэдніх творах, сярод літаратурных персанажаў ёсць нямала камуністаў?

— Натуральна, у «Зеніце» нямала вобразаў і камуністаў, і камсамольцаў. Усе маладыя байцы — і дзяўчаты, і юнакі — былі ў нас камсамольцамі, а камандзіры і палітработнікі — камуністамі. Нават і расказ у творы вядзецца ад першай асобы — як успамін былога камсорга дывізіёна.

— Дзяўчыны?

— Не, камсорг у маім рамане хлопец, завуць яго Павел Шыянок, беларус. Ён вяртаецца ў гады сваёй маладосці, прыгадвае баявых сяброў-таварышаў, тых, з кім дзяліў і радасці, і нягоды.

— У новым рамане, як, скажам, і ў рамане «Вазьму твой боль», пераплетаюцца падзеі мінулага і падзеі сучаснага?

— Так. Мой герой ужо ня мала пражыў, стаў прафесарам, выкладае гісторыю ва ўніверсітэце, напісаў некалькі даследчыцкіх кніг аб вайне. Успамінаючы сваю маладосць, Павел Шыянок свядома перажывае з тым, што адбываецца ў свеце сёння. Ён, выхаванец моладзі, бацька, дзед, гарача прымае да сэрца тую праблему, што хвалюе чалавецтва, палітыку партыі ў справе абароны міру, раззбраення, уратавання чалавецтва ад ядзернай катастрофы.

Павел Шыянок камуніст яшчэ з той, ваеннай пары. У рамане дзейнічаюць і іншыя члены ленінскай партыі — парторг Канстанцін Калбенка, камандзір

скім плацдарме ў ноч прарыву. Там камандавалі і вялі за сабой людзей камуністы, паказваючы прыклады асабістай мужнасці і гераізму, натхняючы іншых. Кожны з іх знаходзіўся на сваім месцы, падмаючы байцоў у атаку. Так было ва ўсіх часях — у пяхоце і ў танкавых часях, у авіяцыі і ў артылерыі, у партызанскіх атрадах. Ды і ў тыле, на заводах, на палях, у шахтах, на чыгунках перамогу кавалі камуністы.

— Вашы сакратар партыйнай арганізацыі Ігнат Ладынін з рамана «У добры час», сакратар гарнома Ігнатавіч і сакратар абкома партыі Сасноўскі з «Атлантаў і карыятаў» — не проста камуністы, а кіраўнікі пэўнага рангу. Ці ёсць нешта адметнае ў стварэнні вобразаў камуністаў-кіраўнікоў? Як вы ў такім разе працуеце? Пішаце вобразы абагульнены, беручы характэрныя рысы многіх людзей, ці выразна ўяўляеце перад сабой канкрэтны прататып?

— Мушу сказаць, што няма такога пісьменніка, які б не лічыў сваім святым і галоўным абавязкам ствараць праўдзівыя, пераканаўчыя вобразы камуністаў. І не толькі ў творах аб мінулай вайне, але і аб сучаснасці ў яе шырокім плане. Цяпер, калі перад усім народам партыя паставіла велічныя задачы па паскарэнні сацыяльна-эканамічнага развіцця, якраз праз вобразы камуністаў можна раскрыць і паказаць ва ўсёй значнасці і паўнаце праблему, падказаныя самім часам, адчуць жыццё ва ўсёй яго паўнаце і шматграннасці.

з кім сустракаўся ў розных абставінах. Усё залежыць, як кажуць, ад самой задумы. Вядома, прымальныя абодва прынцыпы, адбору фактычнага матэрыялу. І ў Сасноўскага ёсць свой прататып, і ў Забаўскага...

— Вы, Іван Пятровіч, пісьменнік партыйнай тэмы ў самым шырокім разуменні гэтага вызначэння. Вось і хочацца спытаць, якім вы ўяўляеце сабе ідэал сённяшняга камуніста?

— Над самім паняццем ідэала камуніста я шмат задумваўся, калі працаваў над раманам «Петраград—Брэст», ствараў вобраз Уладзіміра Ільіча Леніна, паказваў яго саратнікаў, раскрываў тую барацьбу, якую даводзілася весці ленам у суровых умовах паслярэвалюцыйных гадоў. Ленін — воль ідэал камуніста. На ўсе часы. Для ўсіх. Прыклад для кожнага. У яго трэба вучыцца прынцыповасці, мэтанакіраванасці, умению адаваць усе свае сілы народу. Наша партыя вырасіла мільёны прынцыповых, сумленных камуністаў, якія ўвасабляюць сабой усё тое лепшае, што выхавана ў чалавеку перамогай сацыялістычнай рэвалюцыі, новым саветкім ладам жыцця.

— Вы падкрэслілі, што кожны пісьменнік павінен лічыць сваім галоўным абавязкам ствараць праўдзівыя і пераканаўчыя вобразы камуністаў. Але ці не здаецца вам, Іван Пятровіч, што маладзейшыя пісьменнікі не надта смела бяруцца за паказ у сваіх творах і камсамольцаў, і камуністаў?

— Маладыя пісьменнікі не

ПОСТУП ТЫДНЯ

ІНФАРМАЦЫЙНАЕ ПАВЕДАМЛЕННЕ аб Пленуме Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Савецкага Саюза

18 лютага 1986 г. адбыўся Пленум Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Савецкага Саюза.

1. Аб Палітычным дакладзе Цэнтральнага Камітэта КПСС XXVII з'езду Камуністычнай партыі Савецкага Саюза.
2. Аб асноўных выніках агульнапартыйнага і агульнанароднага абмеркавання праекта новай рэдакцыі Праграмы КПСС і ўнясенні яго на разгляд XXVII з'езду КПСС.
3. Аб выніках абмеркавання змяненняў у Статуте КПСС і ўнясенні праекта змененага Статута партыі на разгляд XXVII з'езду КПСС.
4. Аб дакладзе XXVII з'езду КПСС аб Асноўных напрамках эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1986—1990 гады і на перыяд да 2000 года.
5. Аб выніках усенароднага абмеркавання праекта «Асноўных напрамкаў эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1986—1990 гады і на перыяд да 2000 года» і ўнясенні гэтага праекта на разгляд XXVII з'езду КПСС.

Па гэтых пытаннях заслуханы даклады таварышаў Гарбачова М. С. і Рыжкова М. І. Пленум адобрыў прадстаўленыя даклады, праекты новай рэдакцыі Праграмы КПСС, змененага Статута партыі і Асноўных напрамкаў і прыняў рашэнне ўнесці гэтыя дакументы на разгляд маючага адбыцца XXVII з'езду Камуністычнай партыі Савецкага Саюза.

На Пленуме разгледжаны арганізацыйныя пытанні.

Пленум выбраў т. Ельцына Б. М. кандыдатам у члены Палітбюро ЦК КПСС і вызваў яго ад абавязкаў сакратара ЦК КПСС у сувязі з пераходам на работу ў Маскоўскі гарадскі камітэт партыі.

Пленум вызваў т. Грышына В. В. ад абавязкаў члена Палітбюро ЦК КПСС у сувязі з выходам на пенсію.

Пленум вызваў т. Русакова К. В. ад абавязкаў сакратара ЦК КПСС у сувязі з выходам на пенсію па стану здароўя.

На гэтым Пленум ЦК КПСС закончыў сваю работу.

НА АРБІЦЕ—СТАНЦЫЯ «МІР»

У адпаведнасці з праграмай даследавання касмічнай прасторы 20 лютага 1986 года ў Савецкім Саюзе зроблен запуск арбітальнай навуковай станцыі «Мір».

Станцыя «Мір» аснашчана новай сістэмай стыкоўкі з шасцю стыковачнымі вузламі і з'яўляецца базавым блокам для пабудовы шматэтавага пастаянна дзеючага пілатуемага комплексу са спецыялізаванымі арбітальнымі модулямі навуковага і народнагаспадарчага прызначэння.

Цяпер у калыжнай касмічнай прасторы функцыянуюць дзве савецкія арбітальныя станцыі «Мір» і «Салют-7». Паводле

даных тэлеметрычных вымярэнняў, бартавыя сістэмы абодвух станцый працуюць нармальна.

Кіраванне палётам станцый «Мір» і «Салют-7» і апрацоўка паступаючай інфармацыі ажыццяўляюцца падмаскоўным цэнтрам кіравання з дапамогай станцый сачэння, размешчаных на тэрыторыі Савецкага Саюза, і навукова-даследчых суднаў Акадэміі навук СССР.

Запуск арбітальнай навуковай станцыі «Мір», ажыццёлены ў гонар XXVII з'езду Камуністычнай партыі Савецкага Саюза, з'яўляецца новым крокам у асваенні касмічнай прасторы.

Паводле паведамлення ТАСС.

КІНЕМАТАГРАФІСТЫ—З'ЕЗДУ

У адным са сваіх выступленняў Генеральны сакратар ЦК КПСС Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў сказаў: «Час патрабуе напружанай, творчай работы ўсіх партыйных арганізацый зверху да нізу. На ўсіх участках, скрозь і ўсюды камуністы павінны быць прыкладам выканання грамадзянскага абавязку, добра сумленнай працы на карысць грамадства, паўсюдна сцвярджаюць ленінскі стыль у рабоце». Словы гэтыя падказалі назву поўнаметражнага калеровага дакументальнага фільма аб'яднання «Летапіс» кінастудыі «Беларусьфільм» — «Час патрабуе», які беларускія кінадакументалісты прысвячаюць XXVII з'езду КПСС.

Стужка, створаная рэжысёрам В. Сукманавым і У. Цеслюком, расказвае аб тых зменах, якія адбыліся ў жыцці савецкага грамадства ў апошні час. У мінулы чацвер фільм быў паказаны журналістам, пасля чаго адбылося абмеркаванне гэтай стужкі, якая, па аднадумным меркаванні выступіўшых, стала важным творчым падарункам аб'яднання партыйнаму форуму.

В. ЛІСАУ.

«МАЛАДЫЯ—МАЛАДЫМ»

Пад такім дэвізам адбыўся ў Доме літаратара вечар, прысвечаны XXVII з'езду КПСС. Маладыя пісьменнікі сустракаліся з маладымі чытачамі — рабочымі, студэнтамі. Пра час і пра сябе гаварылі на вечары А. Емяльянаў, А. Пісьмянкоў, Л. Паўлікава, У. Марук, Х. Лялюко, У. Арлоў. Яны прачыталі свае вершы, урывкі з празаічных твораў. В. Спрычанч прапанаваў прысутным свае пераклады. Прамоўцы адказалі на пытанні слухачоў.

Ад сумежных відаў мастацтва на вечары выступілі кампазітар М. Марозава і артыст Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы Г. Давыдзька.

Маладых літаратараў вітаў сакратар ЦК ЛКСМБ М. Самафалаў. Ён уручыў ім Ганаровыя граматы камсамола рэспублікі.

Вёў гэтую задуманую сустрэчу старшыня камісіі па рабоце з маладымі КП Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Купалы Янка Сіпакоў.

Л. ЮРЧЫН.

ахвотна бяруцца за стварэнне вобразаў камуністаў? Думаю, кідаць такія папρόкі не трэба. Я не сумняваюся: кожны з маладых хоча напісаць такія вобразы, разумее, наколькі гэта важна для літаратуры, для чытача, які чакае сустрэч з жывымі паўнакроўнымі чалавечымі характарамі. Але не ў кожнага аўтара ёсць належны вопыт. І не толькі жыццёвы, а і творчы. Далёка не кожны з іх меў магчымасць назіраць за работай партыйных работнікаў, як, скажам, прадстаўнікі майго пакалення, якія прайшлі вайну, пражылі доўгае жыццё, некаторыя самі працавалі ў партыйных і камсамольскіх органах.

Нельга не згадаць Андрэя Макаёнка, які быў сакратаром гаркома камсамола, працаваў у райкоме партыі, журналістам, галоўным рэдактарам часопіса... А Іван Навуменка? Быў падпольшчыкам, ваяваў у партызанскім атрадзе, потым у дзеючай арміі. Пасля вайны вучоба, якая падняла яго вунь да якіх званняў — прафесара, акадэміка! Праца ў рэдакцыі абласной газеты, пазней — у «Звяздзе». Гэта ўсё звязвала будучага пісьменніка, вучонага з паўсядзённым жыццём, з работай, у прыватнасці, партыйных гаспадарчых органаў, давала магчымасць штодня сустракацца з партыйнымі, савецкімі работнікамі, якія праз пэўны час становіліся прататыпамі герояў твораў. Сённяшнія ж маладыя пісьменнікі ў пераважнай большасці падобнай жыццёвай асяродка не прайшлі.

Але многія з іх паспяхова падыходзіць да раскрыцця вобразаў камуністаў. Маю на ўвазе найперш маладых празаікаў, якія — упэўнены — і ў далейшым будучы паспяхова працаваць над асваеннем гэтай самай адказнай і высакароднай тэмы. Бо паказваць наша жыццё — сучасны калгас, саўгас, буйное прадпрыемства, навукова-даследчы інстытут і не звяртацца да вобразаў камуністаў, значыць адыходзіць ад самой праўды рэчаіснасці, у пэўнай меры спрашчаць яе паўсядзённымі праблемамі.

— Сімвалічна што партыйныя і пісьменніцкія з'езды па часе правядзення амаль супадаюць. Адбыццё мабілізацыя ішчэ нявынарыстаных не толькі творчых, але і творчых сіл. У сувязі з гэтым, Іван Пятровіч, крыху пра задачы работнікаў слова, пісьменнікаў. Якімі вы ўплываеце іх сабе ў сувязі з тымі зменамі, што адбываюцца ў апошні час у жыцці ўсяго савецкага грамадства?

— Хочацца спадзявацца, што размова на нашым рэспубліканскім пісьменніцкім з'ездзе, які адбудзецца ў канцы красавіка, будзе прынцыповай і аб самым

істотным, важным. Гэта ж істотнае заключаецца ў тым, што цяпер, як, бадай, ніколі раней, літаратары павінны адчуваць сябе ідэалагічнымі байцамі, якія ў адказе, можна сказаць, за лёс усяго чалавечтва. Трэба пісаць творы, якія б абуджалі грамадскую думку, актывізавалі яе. Трэба насыпіна весці жыццё, гарачы, зацікаўлены дыялог з чытачом. Трэба пісаць творы, якія чыталі б. Нельга абыякава адмахвацца ад таго, што чытацкая цікавасць да нашых паэм, раманаў, апавесцей, вершаў, апавяданняў зніжаецца. Гэта важнейшая прафесійная праблема, якая слаба вывучаецца — што трэба чытачу ў наш час?!

— Напярэдадні партыйнага з'езда кожны камуніст трымае сваю асабістую справаздачу. Але ж камуніст-кіраўнік трымае яшчэ справаздачу і за калектыв, які ён узначальвае. Вы — галоўны рэдактар выдавецтва «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі. Раскажыце, з якімі набыткамі калектыву выдавецтва ўступіў у дванаццатую пяцігодку?

— Наша выдавецтва маладое, яму не споўнілася яшчэ і дваццаці гадоў. Але яго работа — выданне энцыклапедыі, ўніверсальных і галіновых — дае права сказаць, што зроблены значны ўклад у нацыянальную культуру. Не сакрэт, што многія высокаразвітыя краіны яшчэ не маюць сваіх шматтомных энцыклапедыяў. У нас жа ў рэспубліцы за час існавання энцыклапедычнага выдавецтва выпушчана больш за сто тамоў энцыклапедычнай літаратуры.

Працягваецца работа над чарговымі тамамі «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва». Завяршаецца выданне пяцітомнай «Энцыклапедыі прыроды Беларусі». Сёлета выходзіць унікальная энцыклапедыя «Янка Купала». Такіх даведнікаў у краіне вельмі мала — выйшлі толькі шаўчэнкаўская і лермантаўская энцыклапедыі. Прыйдзе да чытача чарговыя тамы Зборн помнікаў гісторыі і культуры Беларусі, падрыхтавана сумесна з Інстытутам мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук БССР.

Вядзецца работа над другім выданнем «БелСЭ» — яна будзе не дванаццаці, а чатырнаццацітомнай. Рытуецца «Энцыклапедыя маладой сям'і», энцыклапедычныя даведнікі «Бульба», «Лён», «Георгій Скарына». Адным словам, планаў і задум надзвычай шмат, работа цікавая.

— Паспехаў вам, Іван Пятровіч, у вашай шматграннай дзейнасці!

Інтэрв'ю ўзяў
Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Хто з нас у дзяцінстве не чуў казку пра жар-птушку? Хто не марыў злавіць яе, мець яе цудоўнае залатое пяро?

Мроіў пра сваю жар-птушку і Яўген Ковель. Яна, гэтая мара, і павабіла сельскага хлапчука на сталёвыя магістралі. Скончыў школу і падаўся ў Мінск на вучобу ў тэхнічнае вучылішча чыгуначнікаў. Пасля яго памочнікам машыніста прызначылі. Нялёгкая гэтая

машыніста, скончыў Маскоўскі чыгуначны тэхнікум.

Вось тады і даручылі яму вадзіць цяжкія грузавыя саставы.

А неўзабаве і загаварылі пра яго ў дэпо, у прыклад пачалі ставіць. Маўляў, любіць свой цяплавоз, заўсёды графік вытрымлівае, эканоміі паліва дабіваецца. Слоў на вецер не кідае.

ПЯРО ЖАР-ПТУШКІ

праца. Аднак у роспач не падаў. Увіхаўся, стараўся, вопыту набіраўся.

— Злаўлю сваю жар-птушку, — жартаваў.

І лавіў. Памагаў яму ў гэтым Леанід Іванавіч Гук. Першы машыніст Ковеля, першы настаўнік. Як за сынам наглядаў, за сваім памочнікам. І добрым словам падтрымае, калі трэба, і паўшчувае, калі ўбачыць праманку. Што ні кажыце, сапраўдны педагог. Пазней, калі ў Яўгена Мікалаевіча з'явіліся свае вучні (а іх было багата), ён заўсёды думаў: «А як на маім месцы зрабіў бы Леанід Іванавіч?» Так і вучыў маладзейшых. І таксама добра атрымлівалася. Анатоль Ермалкевіч, Міхаіл Плакса, Сяргей Рыльцоў з удзячнасцю будучы ўспамінаць «ковельскую акадэмію»: машыністамі сталі пасля яе.

Але гэта было крыху пазней, пасля таго, як Яўген Мікалаевіч сам добрую навуку прайшоў. Адслужыў у радах Савецкай Арміі на граніцы, павучыўся ў Гомельскай дарожна-тэхнічнай школе і на курсах

«Які сакрэт у цябе?» — пытаўся сябры.

— А ў мяне пяро ёсць, — адказаў.

— Якое?

— Залатое. Жар-птушкі, — адказаў і засмяецца.

Праўда, нікому не гаварыў, колькі часам поту праліць даводзіцца, каб не «ламаўся» той графік. Вось, скажам, як было ў адным з рэйсаў. Вёў ён тады цяжкі састаў на Баранавічы. Справа звычайная: стаіць ля пульта кіравання, назірае за паказаннямі розных прыбораў. Але што гэта? Штосьці нервуецца стрэлькі. Ага, так і ёсць. Не працуе задняя секцыя цяплавоза. Паспрабуем на прыядняй пераадолець пад'ём ля Гарадзёі. Ну, цяплавоз, ну, малайчына, не падвядзі! Надзейны сябра не падкачаў, на ладнай хуткасці ўскочыў на той пад'ём. Але ж на адной секцыі далёка, як кажуць, не паедзеш. Спыняцца для рамонта нельга: «паламаеш» графік, створыш аварыйную сітуацыю. І тады машыніст і яго памочнік на хату пачалі рамонтаваць заднюю секцыю цяплавоза. Яны не прыкмецілі, колькі часу ім спатрэбілася на праверку розных рэле, блакіровак, запуск рухавіка. Але ў Баранавічах іх су-

стракалі дакладна мінута ў мінуту.

Заданне адзінаццатай пяцігодкі па аб'ёме перавозачных работ машыніст Я. Ковель выканаў датэрмінова. Яго калегі з дэпо бралі слова адпрацаваць два дні на зберажоным паліве. Яўгену Мікалаевічу падалося гэтага мала: пяць дзён вадзіў на той «эканоміі». Ды яшчэ ў гонар 40-годдзя Вялікай Перамогі правёў бясплатны рэйс.

«Не вельмі любіць» хваліцца Ковель пра свае поспехі. Затое іншыя пра яго цэлы мех могуць расказаць. І таварышы па рабоце, і кіраўнікі лакаматыўнага дэпо. І пра тое, што ён ударнік камуністычнай працы, што мае ордэн Працоўнай Славы трэцяй ступені. Раскажучы пра яго таварыскасць, працалюбства, прафесійнае майстэрства, грамадскую актыўнасць. Яўген Мікалаевіч Ковель — дэпутат Вярхоўнага Савета рэспублікі і, трэба сказаць, давер выбаршчыкаў апраўдвае з гонарам.

А колькі часу назад прывёў ён пасажырскі цягнік Вільнюс — Мінск, зайшоў у дэпо, сустраў сваіх калег. Тыя пачалі віншаваць яго. Маўляў, вялікі давер табе аказаны, паедзеш дэлегатам на XXVII з'езд КПСС, будзеш рашаць важныя партыйныя і дзяржаўныя справы.

— Шанс у ж табе, — сказаў хтосьці.

— Безумоўна. Пяро жар-птушкі дапамагае.

— Пакажы!

— Вось яно.

І Яўген Мікалаевіч працягнуў руку. Працавітыя, мазолістыя, рабочыя рукі...

А. АСТРЭЙКА.

ПРАЦАЎНІКАМ ВЁСКІ

У чарговы раз агітацыйна-мастацкай брыгады вышэйшых навуковых устаноў сталіцы рэспублікі правялі рэйд па абслугоўванні аддаленых і маланаселеных вёсак Мінскай вобласці.

Народная брыгада інстытута механізацыі сельскай гаспадаркі была гасцем працаўнікоў Слуцкіна. дзе знаёміла аматараў мастацтва з аглядам «Людзі, будзьце пільнымі». Агітацыйная брыгада БДУ імя У. І. Леніна праграму «Песня, апаленая вайной», паказала хлебаробам Любанскага раёна. «Партыйнаму з'езду — сэрцы і справы» — тэма выступлення агітацыйна-мастацкай брыгады факультэта іспанскай мовы інстытута замежных моў перад жыхарамі Крупскага раёна. Дарэчы, з гэтай навукальнай устаноў яшчэ два калектывы прынялі ўдзел у рэйдзе.

Змястоўныя праграмы паказалі працаўнікам вёскі агітацыйна-кансерваторыі, педагогічнага, політэхнічнага, тэхналагічнага інстытутаў.

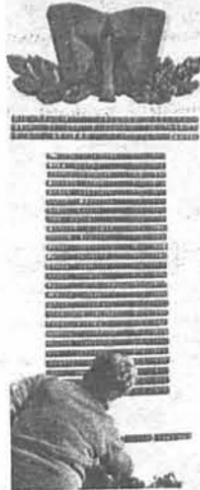
Я. КУВАЛІН.

ПАМЯЦЬ ГЭТАЯ — ВЕЧНАЯ!

У адзіным страі барацьбітоў супраць фашызму ішлі ў гады Вялікай Айчыннай вайны і беларускія пісьменнікі. Яны змагаліся ў дзеючай арміі і партызанскіх атрадах, былі падпольшчыкамі. Дваццаць шэсць з іх не дажылі да светлага дня Перамогі. Цяпер імяны загінуўшых залатымі літарамі напісаны на новай мемарыяльнай дошцы, якая была ўрачыста адкрыта ў аўтаран у Доме літаратара.

— Знамянальна, — гаворыць, звяртаючыся да прысутных, старшыня ваенна-шафскай камісіі СП БССР, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны Л. Прокша, — што ўшанаваць памяць таварышаў па яму мы сабраліся напярэдадні вялікага Свята — Дня Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту. Усе загінуўшыя былі салдатамі мінулай вайны і памяці аб іх вечна жыць у нашых сэрцах, у сэрцах шматліўнай арміі чытачоў.

Права адкрыць дошку прадстаўляецца старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, лаўратура Ленінскай прэміі, Герою Сацыялістычнай Працы Максіму Танку.

Паволі спаўзае белае палотнішча. На мармуровы фанел, які палае з гілз, бы асвятляе чырвоную пацікутую зорку, і словы: «Пісьменнікам Савецкай Беларусі, якія загінулі ў зма-

ганні за Радзіму ў дні Вялікай Айчыннай вайны». Унізе ідуць прозвішчы, год нараджэння і год гераічнай гібелі. Дваццаць шэсць прозвішчаў. Такіх блізкіх і дарагіх нонжаму, хто любіць беларускую літаратуру, родны край, Завяршаецца гэты спіс словамі: «Вечная слава гераічным сынам Радзімы!» Мітынг працягваецца. Ад імя воінаў і афіцэраў Чырвана-

сцяжнай Беларускай ваеннай акругі выступае намеснік начальніка палітаддзела БВА, генерал-маёр, пісьменнік А. Сулянаў. Словы ўдзячнасці тым, хто аддаў сваё жыццё за светлы дзень Радзімы, гавораць П. Прыходзька, Р. Няхай, П. Пруднікаў, Я. Садоўскі, настаўніца СШ № 150 г. Мінска Д. Гальпер. Гучаць вершы, прысвечаныя літаратарам-героям. І як паз-

тычная эстафета ўспрымаюцца іх творы, якія чытаюць А. Вярцінскі, Г. Булыка, Л. Дранько-Майсюн; бы знаходзяцца ў залі З. Астапенка, А. Жаўрун, А. Коршак, Л. Гаўрылаў, М. Сурначоў — паэты, якім, як і іншым загінуўшым літаратарам, вечна жыць і ў літаратуры, і ў памяці народа.

ПАВОЛІ гасне святло, аціхае шум залы. І цішыню кранаюць гукі добра знаёмай песні. У паўзмроку сцэны разгараецца пунсовы ўзор вышываных ручнікоў, высвечваецца прасніца, ля яе жанчына ў даматканым беларускім строі. І вось ужо ў крузе кінаэкрана паплылі родныя краявіды: нёманскія затокі і далі, хвалі спелай збажыны, сонечна-цёплыя сасновыя бары, і гэтаксама павольна, як бусліны ўзлёт, узняўся над залай напеў «Спадчыны»...

Так штовечар у Маскве, у Дзяржаўнай цэнтральнай канцэртнай зале «Россия» пачына-

ле — разбітая снарадам цагляная сцяна. У пругкай цішыні залы гучаць вершы Роберта Раждзественскага пра абаронцаў Брэста. Песні «Памяць сэрца» (яе выконвае маскоўскі спявак Павел Кравецкі), «Ліст з 45-га», «Майскі вальс» (дынамічна, ярка іх спявае Яраслаў Еўдакімаў) пераходзяць ва ўрачыстыя гукі салюта. І вось — кампазіцыя «Хатынь» (выканаўцы ансамбль «Песняры» і Вялікі дзіцячы хор Цэнтральнага тэлебачання і Усесяюзнага радыё). Створаная для гэтага вечара на аснове песень «Салаўі Хатыні» і «Хатынь», яна гучыць гімнам адраджанай зямлі...

Сем канцэртаў у «России»

ліся аўтарскія канцэрты народнага артыста Беларускай ССР кампазітара Ігара Лучанка. (Праходзілі з 1 па 6 лютага). Зусім непадобныя былі яны на традыцыйныя кампазітарскія справаздачы: іх можна вызначыць як своеасаблівыя тэатралізаваныя прадстаўленні. Гэта быў тэатр песні! Арганічна спалучыліся тут творы розных гадоў: і даўнія, што прызнаны ўжо «лучанкоўскай класікай», і эпошнія, прадстаўленыя тут як песенныя прэм'еры. У суладдзі добра знаёмага і новага паўней раскрывалася і творчая асоба кампазітара, і шляхі яго пошукаў у такім папулярным і нялёгкім жанры — песні.

А зараз — кароткае інтэрв'ю рэжысёра гэтай канцэртнай праграмы Любові Грачышнікавай.

— Наша канцэртная зала — адна з самых буйных у Саюзе, наведваюць яе госці Масквы і замежныя турысты. Задача наша — знаёміць іх з мастацтвам краіны, прычым, складаць праграмы так, каб гэта быў не проста «парад выканаўцаў», а музычны спектакль. Памятаеце, не так даўно адбыўся ў «России» творчы вечар Райманда Паўла, праходзілі канцэрты «зорак» савецкай эстрады. А на гэты канцэртны сезон запланаваны вечары вядомых кампазітараў-песеннікаў краіны, у тым ліку Ігара Лучанка.

Раней я чула ягоняныя песні, але вось давялося сустрэцца з ім, папрацаваць з яго музынай. Я праслухала мноства песень Лучанка. І ведаеце, чым мяне ўразіла гэтая музыка? Добра! Не мог стварыць чалавек, які любіць людзей і які многае можа сказаць людзям. Мы так і назвалі нашу праграму: «І пакуль на свеце існуе любоў».

...«І пакуль на свеце існуе любоў» — гэта адна з нядаўніх песень І. Лучанка, напісаная на вершы Р. Раждзественскага. У фінале канцэрта яе выконваў Іосіф Кабзон. Яна гучала як творчае крэда мастака, ягоняна споведзь перад слухачамі. А матыў гэтай песні быў своеасаблівай лейтэмай другога аддзялення. На яе фоне луналі пранікнёныя радкі Максіма Танка, Роберта Раждзественскага, Нэлы Тулупавай

(чытала вядучая канцэрта Зінаіда Бандарэнка); яна знітывала песняроўскі цыкл пра беларускіх мадонн (песні «Алеся», «Вераніка», «Зачарованая мая», «Кветка шчасця») і «Баладу пра Віктара Хару», лірычныя песні «Ростань», «Высокія зоркі», «Заклінанне» і новыя, напісаныя для гэтага вечара. Выходзілі на сцэну выканаўцы: ансамбль «Песняры», салісты Леў Лешчанка, Іосіф Кабзон, Яраслаў Еўдакімаў, Валеры Кучынскі. За раялем — Ігар Лучанок...

Штовечар панавала ў зале жывая святочная атмасфера, суладдзе музыкі, сцэнаграфіі, святла. У гэтым прызнаным настроі праходзілі і дзённыя рэпетыцыі. Звычайна першымі з'яўляліся на сцэне артысты эстраднага аркестра пад кіраўніцтвам Міхаіла Фінберга. Зноў і зноў «шліфаваліся» пэўныя фрагменты; рэжысёр карэктываваў светлавую партытуру канцэрта. Рэцэпіравалі і салісты.

Першая рэпетыцыя Льва Лешчанкі пачалася за некалькі гадзін да канцэрта. Спявак лёгка ўвайшоў у кантакт з аркестрам; удакладняліся тэмпы песень, падбіраліся светлавыя эфекты. Пасля рэпетыцыі мы пагутарылі са спяваком. Вось ягоняны ўражанні:

— Што мяне кранае ў песнях Лучанка? Іх юнацкая шчырасць і нацыянальныя вытокі. Мне здаецца, у яго песнях я адчуваю наогул беларускую музыку — такую шчырую, нату-

ральную, непасрэдную. Я спяваю многа песень розных аўтараў, і ягоняныя песні непадобныя ні на чье. Лучанок адчувае слова, драматургію верша, яго песні, калі можна так сказаць, «зручна спяваць», а гэта важна для вакаліста.

Упершыню прымаю ўдзел у яго аўтарскім вечары, але і раней спяваў яго песні. Для сённяшняга канцэрта выбраў песні, блізкія маёй творчай манеры: «Ростань» і дзве новыя: «Толькі б любіць» і «Танга нашага юнацтва». І яшчэ: нечаканна радаснай аказалася для мяне праца з вашым эстрадным аркестрам. Я паставіў бы яго побач з лепшымі эстраднымі аркестрамі краіны.

Дарэчы, на долю аркестра пад кіраўніцтвам М. Фінберга прыйшлося 25 з 36 нумараў праграмы. Калектыў склаўся з артыстаў аркестра Мінскага дзяржаўнага шыркі і групы скрыпачоў Беларускай кансерваторыі. Ён выступіў як чылы акампаніатар салістам, выканаў эстрадныя п'есы І. Лучанка (саліравалі аўтар і лаўрэат Усесяюзнага конкурсу трубач Валеры Шчырыца). Пасля канцэртаў маскоўскія музыканты, крытыкі, супрацоўнікі радыё і тэлебачання, віншуючы аркестрантаў, са здзіўленнем даведваліся, што ў нас у рэспубліцы дагэтуль няма канцэртнага эстраднага аркестра, і кожнае такое выступленне трымаецца на прафесіяналізме і добрай волі музыкантаў. А для іх выступленне ў «России» было сапраўднай падзеяй...

Горача прымала зала нашых «Песняроў», заслужаных арты-

стаў БССР Яраслава Еўдакімава, Валерыя Кучынскага, маладую спявачку Таццяну Арлоўскую. Адкрыццём канцэрта сталі дэбютанты Масквы, салісты Беларускай дзяржаўнай філармоніі Галіна Галенда і Уладзімір Кудрын. А ці часта ўбачыш гэтыя імёны на мінскіх афішах? Хутчэй трапіш на канцэрты вандроўных «рок-птушак», чым беларускіх эстрадных выканаўцаў. Творчыя сілы нашай беларускай эстрады — адны з вядучых у краіне, вось толькі хапае часам прафесійнай, сучаснай рэжысуры, увагі і пашаны з боку сваіх жа ўстаноў культуры.

Тыя выступленні ў зале «Россия» сталі падзеяй не толькі для кампазітара, а і для беларускіх артыстаў, і для тых, напэўна, хто пабываў на канцэртах. (Дарэчы, яшчэ ў першы дзень лая касы вісела шыльда «Усе білеты прададзены»). Пасля канцэрта мінскія карэспандэнты звярталіся да гледачоў, цікавіліся іх уражаннямі і чулі ў адказ: «Дзякуй вам, беларусам! Паслухалі вашы песні і быццам у вас у гаснях пабывалі. Захацелася прыехаць да вас у рэспубліку!»

Застаецца дадаць, што канцэрт гэты быў запісаны Усесяюзнам радыё і Цэнтральным тэлебачаннем. Неўзабаве яго пачуе і ўбачыць шматмільённая аўдыторыя краіны.

Людміла МИТАКОВІЧ.
Фота В. ОСПАВА.

ШЧОДРАСЦЬ ТАЛЕНТУ

Агата ў купалаўскай «Паўлінцы», Паўліна Бохан у «Пяноц жаваранкі» К. Крапівы, Наталля Коўшын у «Калінавым гаі» А. Карнейчука, Карміліца ў «Рамза і Джульеце» У. Шэкспіра, Белацелава ў «Жаніцьбе Бальзамінава» А. Астроўскага — гэта далёка не поўны пералік нават самых адметных сцэнічных роляў Веры Пола, актрысы яркай творчай індывідуальнасці, бліскучага намядзійнага майстэрства. Вучаніца Е. Міровіча, яна ўсё сваё жыццё звя-

зала з Акадэмічным тэатрам імя Янкі Купалы.

Юбілейны вечар, прысвечаны 85-годдзю лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР, народнай артысткі рэспублікі В. Пола, адбыўся ў рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў. Слова пра актрысу сказаў кандыдат мастацтвазнаўства А. Лабовіч. Веру Мікілаеўну горача віталі калегі-купалаўцы, прадстаўнікі тэатральной грамадскасці рэспублікі.

П. ГАРДЗІЕНКА.

Радкі, вынесеныя на вокладку запрашалнага білета, гаварылі:

Дзве мовы ў мяне — жыцця майго асновы. Мне іх не раз'яднаць, як рэчыва крыві. Они слились во мне ў паток адзінай мовы — адзінай мовы братства і любі.

Сапраўды, дзве мовы аднолькава блізкія, зразумелыя і дарагія вядомаму праявіну, паэту і перакладчыку Валянціну Тарасу і на абедзвюх з іх ён напісаў няглыба цікавых твораў. У Доме літаратара ў мінулы пятніцу трымала экзамен яго паэзія — тут адбыўся творчы вечар паэта.

Прадставіўшы В. Тараса ўдзельнікам сустрэчы, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР і прэміі Ленінскага камсамола Беларусі Рыгор Барадулін пакінуў, як кажуць, яго адзін на адзін з зацікаўленай залай. Ён адразу ж знайшоў агульную мову. І тады, калі чытаў пераклады класікаў беларускай паэзіі і сучасных аўтараў на рускую мову, і калі чытаў уласныя вершы.

Присутныя змаглі пазнаёміцца і з іншымі аспектамі творчасці В. Тараса. У прыватнасці, быў паказаны фільм «Невергодная смерць», зняты на кінастудыі імя Аляксандра Дажэнкі па апавяданні пісьменніка, а таксама стужка «Праз усю вайну», якая знаёміць з праграмай вакальна-інструментальнага ансамбля «Песняры», падрыхтаванай В. Тарасам па творах вядомых паэтаў. У яе, як вядома, увайшлі і песні, напісаныя на словы самога В. Тараса.

П. ЛУКАШОУ.

Экзамен трымала паэзія

Гэтыя тры кнігі выйшлі лясць у выдавецтвах, што знаходзяцца ў розных, аддаленых геаграфічна канцах нашай краіны і носяць, натуральна, розныя назвы («Ірфон», «Карэлія», «Мастацкая літаратура»). Яны розныя ў жанравых і тэматычных адносінах (зборнік паэзіі і прозы, гістарычная апавесць, кніга-паэма). Але атрымалася так, што ўсе яны трапілі мне ў рукі амаль адначасова, прачытаў я іх адну ўслед за другою і ўсе яны, аказалася, маюць, кожная па-свойму, беларускую «прывязку». І мне хацелася б сказаць пра іх, хоць бы каротка, у нашым друку.

Зрэшты, раскажу, для яснасці, усё па парадку.

Калі едзеш у літфондаўскі Дом творчасці і адпачынку (так ён называецца афіцыйна), то маеш звычайна нейкі план, у тым ліку і прыкладку нахонт таго, што там, больш вольнай часінай, трэба будзе прачытаць (дачытаць адкладзенае раней з-за недахопу часу, пазнаёміцца з часопіснай навінкай і г. д.). Гэтак было і на гэты раз, у канцы мінулага года, калі збіраўся ў Дом творчасці, вядомы ў пісьменніцкім асяроддзі пад назваю «Дубулты» (назва пасёлка ў г. Юрмале, што на Рыжскім узмор'і). Была даволі паўная, цямётка, адносна чытанія—без спешкі, спакойнага, пад гул мора і пошум сосен на дзюне. Яна аказалася ў асноўным рэальнай. Але жыццё ўнесла істотныя карэктывы, дапоўніла яе. У Доме творчасці я сустрэўся зноў з пазнаёміўся на гэты раз бліжэй з таджыкскім паэтам Абдужабарам Кахары. Ён падарыў мне сваю новую кнігу. З цёплым сяброўскім аўтографам і з такімі словамі: «Палавіна кнігі пра Беларусь. Я хацеў бы, каб ты прачытаў яе. Прачытаеш і ўбачыш, што значыць для мяне беларуская зямля».

Адно знаёмства цягне за сабой другое. Пры пасрэдніцтве Кахары я пазнаёміўся з яшчэ адным насельнікам Дома творчасці петразаводскім пісьменнікам Віктарам Пулькіным. Тут ужо прагучала амаль як пароль слова «Гаспадароў». Першым вымавіў яго Віктар Іванавіч.

— Гаспадароў? — перапытаў я, не адразу зразумеўшы, пра што ці пра каго ідзе размова. Удкладніў: — Вы пра казачніка?

— Ну так, — адказаў мой новы знаёмы. — Пра нашага агульнага, беларуска-рускага казачніка. Мы ў Карэліі адзначылі нядаўна стагоддзе з дня яго нараджэння. Добра было б, я думаю, сабрацца калі-небудзь разам у нейкім коле і пагаварыць пра гаспадароўскую спадчыну.

Да гэтай тэмы, да славуэтага народнага мудраца Піліпа Гаспадарова мы з Віктарам Пулькіным вярталіся потым не раз. Закраналі і іншыя тэмы. Шукальце іх не трэба было, яны знаходзіліся самі, бо, як высьвятлялася, Пулькін бывае ў Беларусі, цікавіцца нашым фальклорам, знаёмы з Н. Гілевічам і А. Фядосікам. На развітанне ён падарыў—«з брацкім пачуццём, з запрашэннем у Карэлію» — сваю кнігу, пра якую да гэтага сціпла ўмоўчваю: «Пярун-трава. Аповесць пра казачніка Піліпа Гаспадарова». Сказаў яшчэ, што будзе працягваць працу над гэтай тэмай.

Так вось разам з колам знаёмстваў нашаралася кола майго чытанія.

Аўтограф першы «ЦЯБЕ ПОМНЯЦЬ»

Вызначальнай адзнакай кнігі Кахары «Цябе помняць», якая выйшла ў таджыкскім выдавецтве «Ірфон» у перакладзе на рускую мову, з'яўляецца тое, што гэта своеасаблівая творчая і грамадзянская справа пазнаёміўша да 40-годдзя Вялікай Перамогі. Кніга разнастайная ў жанравых адносінах, гэта зборнік паэзіі і прозы (ёсць і п'еса), твораў мастацкіх і дакументальных.

Але ўсё гэта, напісанае ў розных гадах і ў рознай форме, аб'яднана адным і тым жа тэматычным і эмацыянальным пачаткам—непазбыўнай памяцю мінулай вайны, удзельнікам якой быў аўтар, то болей і трывогай, то гордасцю за здзяйсненне, то клопатам пра лёс міру былога салдата, воіна-ветэрана. Мастак тут неаддзельны як ад асабістага, так і ўсенароднага волыту змагання з фашысцкімі захопнікамі.

Другой адметнай асаблівасцю зборніка з'яўляецца тое, што ў ім дае значыць спачатку і да канца, у самых розных дачыненнях і перш за ўсё ва ўзаемазвязі з тэмай вайны тэма Беларусі. Яна пачынае гучаць з самых першых старонак кнігі, у прыватнасці з невялікага эсэ «Прэлюдыя», дзе паэт раскавае аб тым, як ён стаў паэтам. «Некалькі месяцаў, —

мінулай вайны, то жыццерадасным, узвышаным у духу ўсходняй паэтыкі, калі апяваецца Беларусь сённяшняй».

Побач з гэтымі радкамі ў кнізе суседнічаюць і ўласна-паэтычныя, вершаваныя творы, навеяныя беларускімі ўражаннямі і назіраннямі. Наведваючы месцы былых баёў за вызваленне Гарадка, аўтар пачуў кранальны расказ пра партызана Колю-таджыка, аднаго, як ён кажа, з названых сыноў Беларусі. Паэт прысвечвае свайму зямляку, беларускаму партызану пранікнёны верш «Цябе помняць», які даў назву ўсяму зборніку. «Сонца ў чамадане», «Дуб і сасна», «Комін», «Паясок» — другія творы, якія складаюць беларускі шматок паэты. Кожны з іх цікавы па-свойму. А што датычыць верша-балады «Паясок», то апошні прываблівае ўвагу тым, што напісаны

Масквы, Ленінграда і Петраздаводска быў паказаны арыгінальны музычны твор для аркестра і спявачкі, створаны кампазітарам Г. Сядзельнікам па сказу В. Пулькіна.

Так што, як бачым, зварот карэльскага літаратара да яркай постаці прадстаўніка вуснамоўнай народнай творчасці, імкненне ўзнявіць яго вобраз сродкамі гісторыка-мастацкага апавядання маюць пад сабой грунтоўную падставу.

Сваю апавесць В. Пулькін пачынае з расказу аб тым, як Піліп Гаспадароў надумаў пакінуць алонешкае сяло Шую, куды ён быў сасланы за ўдзел у сялянскім выступленні на радзіме, і перабрацца ў бліжэйшы горад Петразаводск. «В Петрозаводск пойду. В завод не возьмут ли? Сроку моей ссылкой кончился. Надо думать, как жить далее», — гаворыць

жучы — арганічнае валоданне аўтарам сказавай манерай апавядання. Казачнік пісаў казачніка. Ну і, канечне, робіць сваю станоўчую справу тая акалічнасць, што В. Пулькін не ўпускае ні на хвіліну з поля гледжання нацыянальнае паходжанне свайго героя (ён яго часта называе ласкава «беларусам»), тое сацыяльнае і прыроднае асяроддзе, з якога ён выйшаў. Яго Гаспадароў нават у сне спявае адну са сваіх любімых песень, пачутых у родным сяле. Аўтар выяўляе тонкае адчуванне беларускай мовы, добрае веданне тапанімікі і гісторыі нашага края, у прыватнасці нашага Прыдняпроўя. Дзякуючы ўсяму гэтаму Гаспадароў паўстае перад намі не толькі як носбіт пэўных фальклорных традыцый, але як і носбіт традыцый нацыянальна-вызваленчай барацьбы народа, яго нацыянальнага характару. Апошняе выразна падкрэсліваецца пастаянным зваротам казачніка—праз успаміны дзяцінства, праз перанятая ад аднавяскоўцаў казкі і легенды—да вобразу Яся-гаспадара, г. зн. Кастуся Каліноўскага. («С той пары, — чытаем у апавесці, — стало нам прозванье Господаревы, по Ясю-господарю»).

Мы для братніх народаў
Бяздонныя
Верныя донары, —
сказаў нядаўна ў сваім новым вершы, які так і называецца «Донары», Пімен Панчанка. Менавіта адным з такіх «донараў» стаў для братняга рускага народа і беларускі казачнік Піліп Гаспадароў. І закрываеш апошнюю старонку апавесці «Пярун-трава» з пачуццём удзячнасці да аўтара за зробленае ім.

Аўтограф трэці «КУЛЬГА»

Сярод твораў, якія планаваў прачытаць абавязкова ў «Дубултах», была кніга, што выйшла ў свет адначасова з кнігамі Кахары і Пулькіна, але ўжо пад грыфам нашага выдавецтва «Мастацкая літаратура». Я маю на ўвазе выдадзёную асобным выданнем паэму Івана Ласкова «Кульга». Аўтар прыслаў мне яе па пошце з далёкага Якуцка — «на добры ўспамін, з жахаданнем новых вершаў і паэм». Гэта было якрае перад маім ад'ездам. Паргатаўшы паэму і адчуўшы, што гэта—з'ява, я так і напісаў аўтару: кніга, маўляў, заінтрыгавала і бяру яе з сабой у Дом творчасці ў якасці першачарговага чытанія.

«Паэма ўваскрашае падзеі з часоў сярэднявечнага эміра і палкаводца Тамерлана—Цімура Кульгавага. Паходы Тамерлана суправаджаліся разбурэннямі і вызначаліся страўшнай жорсткасцю да знявольненых народаў», — так прадстаўляецца чытачу твор у выдавецкай анатацыі. Калі зборнік Кахары нагадаў нам яшчэ свежыя у памяці дні змагання з фашысцкай Германіяй, а дзеянне апавесці Пулькіна прымеркавана да часу Першай рускай рэвалюцыі, то паэма Ласкова пераносіць нас на больш аддалены ў часе гістарычны круг, аж у чатырнаццатае стагоддзе. Тры кнігі—тры кругі гісторыі.

Паэму «Кульга» мы чыталі, можна сказаць, удвух з Кахары. Справа ў тым, што калі я сказаў пра яе свайму таджыкскому калегу, то ён праявіў да паэмы самую жывую цікавасць. Яго зацікавіла, у прыватнасці, з якой мэтай сучасны беларускі паэт звяртаецца да падзей далёкай сярэднявечнай гісторыі, да тэмы Тамерлана, у якім святле паказвае яго. Бо робяцца часам спробы, гаварыў ён, ідэалізаваць асобу Цімура, шукаць станоўчыя бакі ў яго дзейнасці. Калі я сказаў, што паэма І. Ласкова якраз і завострана палемічна супраць такіх спроб, такога аб'ектывізму, што асноўныя яе пафас заключаліся ў выкрыцці заганнай ідэалічнай тэндэнцыі, згодна з якой (тут я прывёў радкі з паэмы)...

(Заканчэнне на стар. 6).

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

успамінае ён, — мы змагаліся за вызваленне братняй Беларусі. Спалі проста на снезе ці прываліўшыся да камлёў дрэў, сырых, халодных сцен бліндажоў і акупаў. Наш салдацкі шынель быў для нас і падушкай, і матрацам, і коўдрай. Як часта ўспамінаў я мой сонечны Таджыкістан! Тут, у акапе, перад чарговай атакай я і напісаў верш, прысвечаны роднай рэспубліцы». У час адной з атак, раскавае далей Кахары, я быў цяжка паранены і кантужаны. Пасля працяглага лячэння прыехаў у родны гарадок Канібад. Аднойчы, ідучы па вуліцу, убачыў афішу аб прыбыцці ў гарадок ансамбля рубабістак. Вечарам у сваім, не раз прабітым шынляку, на кастылях пайшоў на канцэрт. «Вядучы аб'явіў чарговы нумар: песню на словы сяржанта Абдужабара Кахары. Гэта быў верш «Таджыкістан», той самы, які я напісаў у акапе ў Беларусі»...

Беларуская зямля, на якой зусім юны яшчэ тады таджыкскі хлопеч атрымаў двойное «хрышчэнне», як салдат і паэт, на якой праліў кроў і напісаў свае першыя вершы, зямля гэта стала для яго, як прызнаецца Кахары, другой радзімай. Яго цягне сюды, ён выкарыстоўвае кожную магчымасць, каб яшчэ раз прыехаць да нас, пахадзіць па Мінску, паездзіць па рэспубліцы, ну і, вядома, наведваць Віцебшчыну, у баях за вызваленне якой ён праліў кроў і якая, натуральна, асабліва запала ў яго сэрца. Беларускія ўражання знайшлі адлюстраванне і ў яго кнізе, у прыватнасці ў нарысах «Самы шчаслівы дзень», «Рознакаляровыя дываны», «Званы Хатыні», «За гарызонтам дрэмле сонца», «Аб сябрах і Алесю Іванавічу» (у апошнім расказваецца аб сустрэчы з Алесем Махначом у Брэсцкай крэпасці). Шмат якія радкі гэтых фармальна праязных твораў гучаць як песня, як узнёслая паэма, прасякнутыя глыбокім паэтычным пачуццём—то тужлівым, жалобным, калі размова ідзе пра Хатынь, пра ахвяры

на матывах «Слуцкіх ткачых» Багдановіча і з'яўляецца своеасаблівай—і павучальнай, трэба сказаць, спробай паяднаць, сплавіць дзве нацыянальныя паэтычныя традыцыі. У адным са сваіх нарысаў Кахары раскавае пра унікальны дыван, які выткалі сумесна ткачыхі Віцебска і Кайракума і на якім розныя каляровыя гамы і арнаменты зліваюцца ў адным малюнку. Нешта падобнае нагадваюць і вершы нашага таджыкскага сябра, у прыватнасці балада «Паясок».

Аўтограф другі «АПОВЕСЦЬ ПРА КАЗАЧНІКА ПІЛІПА ГАСПАДАРОВА»

Я не паспеў распытаць у Віктара Пулькіна, як і калі ўзнікла ў яго задума напісаць пра выдатнага казачніка. Але справа ўвогуле ясная. Паспрыў па ўсёй бачымасці біяграфічны момант. Прыезды Віктара Іванавіча ў Беларусь звязаны з тым, што яго жонка, вядомая ў Карэліі вучоны-фалькларыст, — беларуска па нацыянальнасці, родам са Жлобіна. Як вядома, адсюль жа, з вёскі Забале, што пад Жлобінам, выйшаў і казачнік П. П. Гаспадароў. Другая верагодная перадумова — характары літаратурна-творчай дзейнасці В. Пулькіна. Пасля заканчэння гісторыка-філалагічнага факультэта Петразаводскага ўніверсітэта ім. О. В. Куусіненна ён спалучае працоўную дзейнасць са зборам і вывучэннем вуснай народнай творчасці. Загадаваючы навукова-даследчым аддзелам музея «Кіжы», В. Пулькін арганізоўвае і праводзіць этнаграфічныя экспедыцыі ў глыбінныя раёны Карэліі, сустракаецца з вясковымі музыкантамі-кантэлістамі, з носьбітамі традыцый народнага дойдства Заанежжа, запісвае сказы, легенды, паданні. Потым і сам пачынае пісаць паводле матываў паўночна-рускага, карэльскага, вепскага, а часам і беларускага фальклору, стварае цыклы навел, напісаных у сказавай манеры. Цікавы факт: летась у канцэртных залах

Гаспадароў. Дзеянне адбываецца ў 1906 годзе—другім годзе першай рускай рэвалюцыі. Яе водгалас дайшоў і да глухіх куткоў Алонешкага краю. Шуеўскі рымар Сысой адгаворвае свайго «нездешняга обліком, крутолобого, с висломы усами, широкоплечего постояльца»: «Что в городе-то в эдаку пору станеш делать, Филипп? Бунтуют заводские-то. Неспokoйно в Петрозаводске...» Але тое, чым пахлаюць, бунтоўнаму Гаспадарову якраз падобна, па душы. І ён з сынам-малалеткам выпраўляецца пешкі ў горад. Там, у пошуках жытла і працы, сыходзіцца з рабочымі Аляксандраўскага завода, далучаецца да іх рэвалюцыйнай дзейнасці, да іх новай для яго маралі («Вместе мы сила, рабочий класс!»), і ў жыцці ўчарашняга беларускага селяніна пачынаецца, такім чынам, новая паласа. Адбываецца амаль так, як у адной з пазнейшых казак Гаспадарова: «Вось сустракаецца мужык з раоочым».

- Куды ідзеш?
- Праўду шукаць.
- Пойдем разам».

Асноўны змест гповесці «Пярун-трава» і заключаецца, уласна кажучы, у паказе таго, як стыхійны бунтар, мужыцкі праўдашукальнік Піліп Гаспадароў засвойвае азы рэвалюцыйнай свядомасці, як у яго асобе выспявае новы тып казачніка, казачніка рабоча-сялянскага, як ідзе няпросты, часам пакутлівы працэс паяднання і ўзаемаапладнення старой як свят казкі з новай ідэалогіяй.

Перад аўтарам стаяла нялёгка, несумнінна, задача. Але ён з ёй, як мне здаецца, паспяхова справіўся: са старонак апавесці перад намі паўстае жывая, каларытная, выразна выпісаная як у рэальна-гістарычным, так і ў псіхалагічным плане постаць казачніка. Відавочна, што мастакоўскаму поспеху спрыялі, апрача ўсяго іншага, дзве істотныя акалічнасці. Першая — удала знойдзены стылістычны ключ, інакш ка-

Першую кнігу маладога аўтара заўжды бярэш у рукі з хваляваннем. Хто ідзе ў родную літаратуру? З якім багажом? Не прануціць, заўважыць першым жарынку сапраўднага таленту, а калі трэба, то і падтрымаць як-небудзь пры сустрэчы ці цёплым словам у друку — гэтыя думкі знаёмы кожнаму аматару прыгожай пісьменнасці. А тут, у калектыўным зборніку, цэлы набор свежых імёнаў: Міхась Барэйша, Зянон Дабрынеўскі, Мікола Зыль, Алесь Казаннікаў, Яўген Раманенка, Уладзімір Цвяткоў. Аўтары маладыя і, як сведчаць рэцэнзенты, «кожны з іх адрозніваецца сваёй творчай манерай, жыццёвым вопытам». Каму ж, як не ім, быць першаадкрывальнікамі сацыяльна-этычных праблем, маляваць запамінальныя вобразы сучаснікаў?! Старэйшае пакаленне пісьменнікаў ужо заявіла аб сабе на поўны голас. А што скажуць маладыя? Чаго ад іх можна чакаць? Тым больш, што ў зборніку змешчаны не толькі апавяданні, але і аповесці Зянона Дабрынеўскага «Грай, скрыпка...» і Алеся Казаннікава «Вясна надзей». Як бачым, маладым аўтарам становіцца цесна ў малафарматных межах, каб вы-

казаць тое, што накіпела на душы, здалося ім вартым увагі іншых.

Пра што ж пішуць маладыя аўтары? Вядома, пра тое, што ім бліжэй, што па-сапраўднаму хваляе. Гэта — каханне, вы-

гада манціравала абсталяванне ў адным з цэхаў хімічнага заводу. «Напачатку то трубаў не хапала, то апарат не ў тэрмін адгружаў нейкі завод». Карацей, вытворчасць, як гэта і бывае часцяком у жыцці, пачало

— Не пайду!»

Наспявае канфілікт. Урэшце Івані Люда не вытрымліваюць такога жыцця і разыходзяцца. Чытач тут, канечне, у здзіўленні: можа, сапраўды, сучасная вытворчасць перашкаджае сямейнаму шчасцю! Адсюль... Але яшчэ большае здзіўленне бярэ праз некалькі старонак. Аказваецца, Іван, прабукаўшы некаторы час па горадзе, вяртаецца часам у вясню.

«— Іван?— на парозе стаяла Люда. Такая ж, быццам не было ніякага расстання.— Яначка! Прышоў чаканы!— прытулілася да грудзей!»

На гэтым апавяданне канчаецца. Міжволі ўзнікае пытанне: а навошта было плот гарадзіць? Рэцэнзенты ж, а іх у зборніку пяць — Уладзімір Шыцік, Любоў Філімонава, Алесь Марціновіч, Уладзімір Ларчанка, Іван Капыловіч запэўніваюць чытача, што творы «падымаюць важныя сацыяльныя пытанні». Што гэта — зладзённая праблема разводаў? Калі і так, то колькі ўжо разоў гаварылася, што актуальнасць тэмы ніяк не выратавае беднасць і павярхоўнасць зместу твора!

Варта адзначыць, што адносіны аўтара да сваіх герояў надзвычай ярка працягваюцца ў мове апавяданняў. А над ёю Міхась Барэйша працуе мала. Чаго, напрыклад, варта такі дыялог паміж закаханымі ў апавяданні «Светлае-светлае...»

«— Я табе раджу дзіць. Хо-

чаш? Мне не позна яшчэ. Толькі б усё добра было! Божа, як я шчасця хачу!

— Так і будзе! Я ўсё зраблю для гэтага!»

Двухсэнсоўнасць такой размовы стварае камічны эфект.

Шмат у творах Барэйшы і тэхнізмаў, якія зразумелыя вузкому колу людзей. Для іншых жа чытачоў яны абсалютна нічога не гавораць. Напрыклад, «цэх нізкатэмпературнай рэктэфікацыі газаў», «трубныя пучкі» і многія іншыя.

Трошкі каханню, трошкі вытворчасці прысвячае сваю аповесць «Вясна надзей» і Алесь Казаннікаў. Яго «герой» Андрэй Гуліч працуе брыгадзірам на ўчастку шліфоўкі. Яму за трыццаць. Як і герой Барэйшы, быў жанаты, працаваў недзе ў Сібіры, потым развёўся і вярнуўся дамоў. Жыве ў двухпакатнай кватэры разам са старэнькай маці. Але «думка аб арганізацыі скразняй брыгады» не дае яму спакою. Зразумела, што такога чалавека пачынаюць кахаць жанчыны. Нават не адна, а дзве. Нарэшце скразная брыгада арганізоўваецца і Гуліч супакойваецца.

Нек А. Твардоўскі ў адным выступленні сказаў наконт такіх твораў, што калі пісьменнік бярэ гатовую ідэю з газетнай перадавы ці з партыйнага дакумента і толькі ўпрыгожвае яе «сродкамі мастацкага афармлення», то ён, па сутнасці, не дае ніякага прыбытку — гэта амаль тое ж, што выконваць

«Кінула Люда, маніла Святлана...»

ворчыя пытанні, праблемы чалавечых узаемаадносін, жыццёвая пазіцыя сучасніка. Але, гартачы зборнік, міжволі здзіўляешся падобнасці сітуацый і твораў. Маладыя аўтары, ствараючы ўражанне, вельмі добра ведаюць, пра што трэба пісаць, але ўзняцца над будзённасцю апісаных сітуацый, стварыць запамінальны вобраз сучасніка ім не хапае духу. Таму апавяданні і аповесці, змешчаныя ў зборніку, насяляюць, як правіла, нейкія дзіўныя асобы: быццам і не адмоўныя персанажы, але ж і не героі.

Вось, напрыклад, Іван з апавядання Міхаса Барэйшы «І тады зразумеш...» працуе недзе мантажнікам. Ягоная бры-

ліхаманіць. Начальнік цэха просіць брыгаду папрацаваць звышурочна. Усе згаджаюцца. А «за месяц трэба было зрабіць столькі, што і на два хапіла б».

У выніку Іван (у яго нават няма прозвішча!) прыходзіць дамоў стомлены, маўклівы. Жонка не разумее, што робіцца з мужам, таму паміж імі адбываюцца вольныя дыялогі:

«— Я чакаю цябе, а ты вунь які!— сердала яна.

— Хутка закончым мантаж, пойдзем тады і ў кіно. І на раку, і на край свету.

— Я зараз хачу!

— Людэчка, гэта капрыз! Ідзі лепей укладзі мяне.

— Не магу, другая серыя!

— Не сярдуі, ідзі!

«Сустрэча». Творы маладых аўтараў. «Першая кніга пра зайку». Мінск. «Мастацкая літаратура», 1985.

ТРИ АУТОГРАФЫ, ТРИ КРУГИ ГІСТОРЫ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

...так розна з даўніх дзён Іваліфінуе белы свет калгау: Пятко зарэзаў—на табе праклін; Забіў мільён—бярэ жазло стратэгаў, —

то Кахары горача ўхваліў аўтарскую пазіцыю. Папрасіўшы ў мяне кнігу, спрабаваў нават сам чытаць яе, нягледзячы на моўны бар'ер. Вылучыў у прыватнасці той раздзел паэмы, у якім гутарка ідзе пра сэрбідараў—шыбенікаў—адной з першых спроб народаўладдзя ў гісторыі чалавечтства. Калі б не розныя чынгісханы і тамерланы, гісторыя чалавечтства, яго цывільзацыя маглі б быць зусім іншымі—на такой выснове сыходзіліся мы, дзелячыся ўражаннем ад паэмы Г. Ласкова:

Паэт узяў на сябе нялёгкую місію—выступіць на судзе гісторыі над ліхадзеямі ўсіх вякоў і народаў, узведзенымі ў ранг «велькіх міра сего», узведзенымі ў пантэон «неўміручых», і выказаць з усёй бескампраміснасцю сваю

Бязмежную нянавісць да Кульгоў За ненажэрнасць іх і неўміручасць.

Трэба сказаць, што многія радкі паэмы сапраўды гучаць як абвінаваўчы акт. Ад імя мільёнаў нявінных ахвяр. Імем чалавека, у імя чалавека, з пазіцыі чалавечнасці. І мае, безумоўна, рацыю Сяргей Грахоўскі, які ў сваёй змешчанай нядаўна на старонках «Звязды» рэцэнзіі ацэньвае новы твор Г. Ласкова як арганічны сплав гісторыі і сучаснасці, называе паэму «сучаснай і актуальнай». Менавіта такое ўражанне яна і робіць.

Выбраная мной форма не дазволіла мне больш падрабязна спыніцца на кнізе Г. Ласкова «Кульга». Але я не сумняваюся, што мы будзем яшчэ не раз пра яе гаварыць, да яе звяртацца, што яна прыцягне ўвагу чытача і крытыкі і зойме належнае месца ў нашай сучаснай беларускай паэзіі, у прыватнасці ў тым яе раздзеле, які значыцца пад рубрыкай «Паэма».

КАМУНІСТАМ ПРЫСВЯЧАЕЦА

«Камуністы» — пад такой назвай у аднолькавым мастацкім афармленні выйшлі два тэатры выбраных твораў вядомых саветскіх пісьменнікаў у выдавецтве «Художественная литература». У першым з іх змешчаны апавяданні і нарысы, якія раскаваюць пра барацьбу большавіоў за рэвалюцыйнае пераўтварэнне свету, раскрываюць воблік камуністаў, паказваюць кіруючую і накіроўваючую ролю партыі ў

жыцці савецкага грамадства. Вершы аналагічнай праблематыкі прадстаўлены ў другім томе.

Сярод іншых твораў у кнігах надрукаваны апавяданне Якуба Коласа «Сяргей Карага» (пераклад Я. Мазалькова), вершы Якуба Коласа «Раскуты Праметэй» (пераклад М. Сідарэні) і Аркады Куляшова «Камуністы» (пераклад Я. Смелякова).

М. ВАРАНЦОУ.

«ПРЭМ'ЕРА АДЫЛАСЯ»

Так называецца новы цыкл творчых вечароў рэспубліканскага Дома работнікаў мастацтваў. Распачалі яго стваральнікі спектакля «Бура» У. Шэнспіра ў Акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы.

Пастаноўка гэтага шэкспіраўскага твора ажыццэўлена купалаўцамі ўпершыню ў нашай краіне, воль чаму ўдзяльнікі вечара з вялікай цікаў-

насцю слухалі выступленне галоўнага рэжысёра тэатра, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР В. Раеўскага. Пастаноўшчык расказаў, як адбывалася ўвасабленне творчай задумы новага спектакля, прадставіў тых, хто яго ствараў, пазнаёміў з планами купалаўцаў на будучыню.

П. ГАРДЗІЕНКА.

Барыс САЧАНКА

ДУМКІ ЁРОССЫП

Мастацкая літаратура... Якіх толькі папрокаў, нападкаў, наскокаў і нават атак не вытрымала яна! У апошні час, асабліва ў сувязі з пагрозай атамнай вайны, некаторыя дагаварыліся да таго, што, маўляў, сёння не да эпапей, раманаў, паэм, апавесцей... Публіцыстыка — вольны жанр, які павінны ўзяць на ўзбярэнне пісьменнікі, ды і ўсе, хто любіць жыццё і хоча яго абараніць, не даць знішчыць. Публіцыстыка—сапраўды дзейснае, аператыўнае ўмяшанне пісьменніка ў жыццё падзеі, і забываць на яе каму б там ні было не варта, проста не маем на тое права! Але ж... У публіцыстыцы свае задачы і зусім іншыя — куды больш глыбінныя, можна сказаць, глабальныя — у мастацкай літаратуры. Пра гэта гаварыў некалі Л. Талстой, падкрэсліваючы, што «літаратура народа ёсць поўнае, усебаковае ўсведамленне яго, у якім аднолькава павінны адлюстроўвацца як народная любоў, так і сузіранне прыгажосці ў вядомай эпоху развіцця»; літаратура, акрамя «часовых інтарэсаў грамадства», павінна адлюстроўваць «агульначалавечыя інтарэсы, самыя дарагія, задушэўныя ўсведамленні народа».

Так, Л. Талстой жыў і гаварыў гэта, калі не было атамнай бомбы, калі разбуральныя і знішчальныя сілы новых відаў зброі не былі вядомы, калі пагрозы знішчэння чалавечтства і наогул жыцця не існавала. Гэта праўда, як праўда і тое, што час уносіць свае папраўкі ў любоў, нават самую, здавалася б, правільную, неабвержную выказанні. Што ж, спашлёмся яшчэ на адно выказванне, таксама волата думкі і мастацкай літаратуры, які, дарэчы, жыў у нашым трывожным, зменлівым, хуткаплынным і небяспечным часе (памёр у

1962 годзе) — У. Фолкнера: «Трагедыя нашага часу — усеагульны жывёльны страх, у якім мы жывём так даўно, што ўжо звыкліся з ім. З усіх пытанняў чалавечага духу асталося адно пытанне: калі нас знішчаць? Таму сучасныя маладыя пісьменнікі забылі на праблемы барацьбы чалавечага сэрца з самім сабою — а толькі яны нараджаюць сапраўдную літаратуру, толькі пра іх варта пісаць, і толькі гэта варта працы і пакут».

Пісьменніку трэба ўспомніць іх. Яму варта зразумець, што страх—гэта ганебнае пачуццё, і, зразумешы гэта, назаўсёды забыць пра страх, прыбраць са сваёй майстэрні ўсё, акрамя праўды сэрца, акрамя старых і вечных ісцін: каханця, гонару, шкадавання, гордасці, спачування, самаахвярнасці, без якіх усякі твор эфемерны, асуджаны на забыццё. І пакуль пісьменнік не зробіць так, над яго працай будзе вісець пракляцце. І далей, ужо ў іншым творы: «Страх — воль што нам сёння пагражае. Не атамная бомба і нават не жах перад ёй... Небяспека для нас — тыя сусветныя сілы, якія выкарыстоўваюць страх чалавека, каб пазбавіць яго індывідуальнасці, духоўнасці...»

На тлумнай гаварылі—нарадзе, якіх у нас яшчэ, на жаль, так многа, успомніў раптам, як, будучы ўлетку дома, у сваёй вёсцы, кіраваўся ў лес і ля канавы, што перабягала дарогу, у лязняку, убачыў ласіху і ласяня, — прыпаўшы пысамі да люстранога роўнядзі, яны прагна, са смакам пілі ваду. І толькі тады, калі ласіха і ласяня напіліся ўволю і спаважна — ласіха першая, за ёй ласяня—падаліся ў гушчар, пайшоў далей па дарозе...

Успомнілася гэта, і я падумаў: «Забудзецца, ніколі не

згадаецца гэтае яшчэ адно нуднае, невядома каму патрэбнае пасяджэнне, як забыліся ўжо, не згадаюцца дзесяткі, сотні іншых... А ласіха з ласянем, што ўбачыў улетку дома, не забудуцца... Згадаюцца, неаднойчы яшчэ згадаюцца...»

І захацелася, нясцерпна захацелася зноў дадому, у сваю вёску...

Падліць вядзерца дымнай сляркы ў агонь спрэчка — воль сапраўдны сэнс некаторых выступленняў у рознага роду творчых абмеркаваннях, дыскусіях, «круглых сталах». Ды ісціна — на шчасце! — у гэтым агні не гарыць і ў вадзе пуста-слоўя не тоне...

«Адламаная галіна, на якой поўна зялёных яблык. Я як гэтая галіна. Поўна ва мне гадум, якія прападуць са мною». (І. Мележ, «Дзённікі. Запісныя кніжкі»).

Колькі іх гэтых без пары адламаных галін... Ні ў адной, здаецца, літаратуры няма так многа, як у нашай, беларускай... С. Палуян... Цётка... М. Багдановіч... П. Трус... У. Жылка... Л. Калюга... М. Чарот... П. Галавач... Э. Самуйлёнак... М. Гарэцкі... У. Хадыка... М. Зарэцкі... Я. Купала... Р. Мурашка... З. Астапенка... К. Чорны... С. Крывец... М. Сурначоў... В. Таўлай... А. Чарнышэвіч... М. Лупсякоў... У. Нядзведскі... А. Сербантовіч... С. Блатун... Сам Іван Паўлавіч Мележ... Ды і пасля яго ўжо... Е. Лось... Р. Семашкевіч... У. Караткевіч... В. Бечык... Колькі няздзейсных задум, надзей, колькі недапісаных ці і зусім ненапісаных твораў!

Крыўдна і горка! І галоўнае — ніхто нічым памагчы не можа, каб спыніць гэта...

Быццам накіраванне, пракляў нас хто...

Таямніц творчасці многа. І назваць, пералічыць усе іх... Не ведаю, ці зможа хоць калі хто-небудзь. Але ва ўсякай творчасці, акрамя самавыяўлення, ёсць яшчэ і тое, без чаго яна траціць мэту, сэнс — надзея, жаданне творцы, каб яго пачулі, зразумелі. Нават больш — прызналі, палюбілі, шукалі ў яго творах падтрымкі, апірышча. І хто-хто, а самі творцы пра гэта ніколі не забывалі. Як пацвярджэнне таму

план задачы малака маслам, якое купляеш у магазыне. Ці не ў аналагічным становішчы апануюцца і Казаннікаў, які праілюстраваў сваёй аповесцю партыйна-дзяржаўныя рашэнні, пазбягаючы вострых сацыяльна-этычных праблем?

Цікава, з веданнем справы апісвае вясковае вяселле ў апавесці «Граі, скрыпка...» Зянон Дабрынеўскі, Адчуваецца, што народныя звычайныя малады аўтар ведае не толькі па кнігах. У творы Дабрынеўскага таксама ёсць па-трошку ўсяго: сялянскай працы, музыкі, сяброўства і каханні. Яго «герой» — вясковы хлапчына-музыкант. Дзякуючы здольнасцям ён паступае ў кансерваторыю. Родзітам было «нялёгка прывыкаць да думкі, што, скончыўшы кансерваторыю, Рамка не вернецца назад у вёску». Аўтар жа і надалей разважае ў гэтым кірунку, і развагі гэтыя не маюць пад сабой ніякага грунту. «Самі яны, іх бацькі і дзяды ўвесь свой век жылі на зямлі. І хто мог папракнуць іх, што жыццё пражыта марна, што жылі яны не так, як усё людзі». Потым, быццам спахпаіўшыся, аўтар настрайваецца на рэалістычны лад — «праўда, яны кожны дзень ад усходу і да захаду сонца кланяліся хлебнаму коласу». І тут жа сам сабе зноў пачынае супярэчыць: «але былі шчаслівыя, бо жылі на сваёй спадчыне з працы сваіх рук». Цікава, а як жа жывуць зараз? Можа, не працуючы, як птахам нябесным, можна карміцца?»

аб якім шчасці гаворыць аўтар, аб якой спадчыне, калі селяніну ў твая часы не хапала ад ураджаю да ўраджаю хлеба? І толькі зараз ён, гэты хлеб, можа ў любы момант купіць у магазіне? Дзед і бабка Рамана Навіцкага, а з ім і сам аўтар дзівуюцца, чаму гэта маладыя пакідаюць зямлю. «Чаго ім не хапае? І хлеб, і да хлеба ёсць, і не голая ходзяць. Мала вяселосці? То хто ў гэтым вінен, калі не яны самі? Навучыўся ты, другі іграць на скрыпцы, ну і вяселі сваю душу, сэрцы людзей. І чаму гэта ў маладых засела незразумелая туга, калі от табе і радыё, і тэлевізары, і магнітафоны! Чаго яшчэ бракуе? Толькі вяселіся».

Карацей, аўтар хоча запэўніць чытача, што ў вёсцы — не жыццё, а сучаснае вяселле. Нягледзячы на такую арыгінальную думку, твор Дабрынеўскаму не вельмі ўдаўся. Чаму? У ім адсутнічае скразны сюжэт і пабудаваны ён на прычыне — што некалі бачыў, чуў, пра тое і пішу. І не трэба, маўляў, мяне вучыць, што ёсць нейкія апаўдальныя законы, без якіх твор не толькі перастае быць творам, але і ператвараецца ў нешта бяспарнае. Завязка, кульмінацыя, развязка сюжэту — гэта для Дабрынеўскага анахронізм. Можа, гэта эксперымент у пошуках новай формы? Калі так, то няўдаля. Шмат у апавесці русізмаў Тут і «вшчэрбны месяц», і «вяснушкі», і «палок у лазні». Відаць, над рукапісам аўтару

працаваць трэба было больш дбайна. Як кажучы, на рэдакцыю спадзявайся, але і сам уважлівы будзь.

Матывы каханні, узаемаадносін бацькоў і дзяцей гучаць і ў апавяданні Уладзіміра Цвяткова. У творы «Чужыя» аўтар спрабуе зразумець, як так стала, што зараз большасць дзядуль і бабуль не хочучы займацца выхаваннем унукаў. Ім лягчэй сядзець у прэзідыумах розных сходаў, слухаць удзячнасці ад піянераў за ўдарную працу ў мінулым, быць актыўнымі членамі саветаў ветэранаў, чым спрачацца са сваімі дзецьмі наконт выхавання ўнікаў і практычна выходзяць іх. Сына з яго сям'ёй бацькі выганяюць з кватэры. Маўляў, жаніўся без нашага дазволу, воль і жыў, як хочаш. Навошта ж рабіць сябе сіротамі пры жыццёвых дзеях? — воль асноўная думка твора. Але вырашае яе аўтар спрошчана і схематычна. Маладыя пакідаюць кватэру бацькоў і становяцца ім чужыя.

У апавяданні «Палымяны верасень» герой знаёміцца з дзяўчынай на вуліцы. Затым яны пачалі сустракацца. Нарэшце ён даведваецца, што яна замужам і муж безніякага канфлікту ўступае яму сваю жонку. Пасля такой лёгкай перамогі герой па-філасофску разважае: «Зрэшты — час лепшы лекар. Вельмі кахаў я яе, маю Веру. Яна мяне — таксама. Таму і пажаніліся мы з ёю».

Адначасам думую я міжвольна пра яе першага мужа.

Пра добрага, мусіць, хлопца... Напэўна, ён і цяпер не ведае: жанчыну кахаць куды прасцей, чым разумець». Такая вось канцоўка ў гэтага твора. Як тут не ўспомніць вядомую песню Булата Акуджавы пра жонку, якая пайшла да другога! І каму тут пахэнціла больш.

Напэўна, дзіўна было б патрабаваць ад кожнага твора маладых адкрыццяў, новых тэм, вострага канфлікту, новага героя, але як тут не ўспомніць словы з артыкула крытыка Міхася Тычыны, змешчанага ў зборніку літаратурна-крытычных артыкулаў «Змена квадраты»: «Шмат якія сюжэтыя павароты, многія вобразы эксплуатуюцца нашымі празаікамі і паэтамі так часта, што павінны ўжо быць «табу»: дзяды і бабулькі, скептыкі і геронікі, героі, што разводзяць глыбокую філасофію на мелкім месцы, апраўтываюць касцюмы міскага «Прагрэсу» і абутак фабрыкі «Прамень», рацыяналізатары, якія знаходзяць вынайзденае, «людзі збоку», якія ўсё вырашаюць лёгка і проста». Заўважым, што зараз да іх далучыліся яшчэ і разведзеныя ці няшчасныя закаханыя. Як тут не ўспомніць таго ж Міхася Барэйшу. «Што ж гэта робіцца: кінула Люда, маніла Святлана... Няўжо ён нікому не патрэбны!»

Думаю, не памылюся, калі скажу, што, сапраўды, такія «героі» і сітуацыі, у якіх яны працягваюцца, сучаснай літаратуры не патрэбны. Чытач чакае

твораў, дзе аўтар, даследуючы прытані чалавечага існавання, імкнецца ўзрушыць і яго сваёй трывогай і болям, а не дэманструе дэльтанікія веды аб праблемах, якія нас акружаюць (хоць апошнія не зусім бескарысныя). І ўсё ж, калі справа абмяжоўваецца толькі гэтым, ніякага катарсіса мы не адчуваем. Такія «героі», як у дрэнным спектаклі, ходзяць па сцэне, аб нечым гавораць, спрачаюцца, нечому радуюцца ці плачуць, але іхняе жыццё нашым не становіцца.

Канечне, не ўсе творы зборніка аднолькавыя па мастацкіх вартасцях. Ёсць тут і апаўдальныя, якія запамінаюцца сваёй праўдзівасцю, псіхалагічнай пераканальнасцю. Гэта творы Міколы Зылы «Скібка хлеба», Яўгена Раманенкі «Рэха вайны» і некаторыя іншыя.

«Скібка хлеба» — гэта рэспекцыя аўтара ў далёкае, халоднае і галоднае маленства. Ён вылучае эмацыянальным запалам, болей і любоўю да жанчыны-маці, якая штодзень ратуе сваіх дзяцей ад галоднай смерці. Вобразу маці ў нашай літаратуры прысвечана шмат старонак. І прыемна, што і Міколу Зылу ўдалося стварыць запамінальны вобраз.

Але такіх апавяданняў, у зборніку мала. Ці ж толькі віна маладых у тым, што «шэрая» плынь у апошні час перапаўняе берагі нашай літаратуры. Думаецца, рэдактару і выдаўцу таксама.

Уладзімір ЗАМКАВЕЦ.

— словы «Калумба новых паэтычных мацерыкоў» (У. Маякоўскі), стваральніка «заумі» ў паэзіі В. Хлебнікіна. «Адна з таямніц творчасці — бачыць перад сабою народ, дзеля якога піша, і знаходзіць словам месца на воях жыцця гэтага народа». Залатыя, вешчыя словы! Не забываць бы іх, часцей бы ўспамінаць!

Трагедыя таленту не ў тым, «што яго надзяляюць «міленькай утульнай славай» (Акутагава), а хутчэй за ўсё, што ён пачынае верыць гэтай славе, жыць ёю, а то і купацца, як сыр у масле, у яе залацістых, але падманлівых, здрадлівых промнях.

Чым больш нацыянальны, самабытны гвор, напісаны жывой багатай народнай мовай, з глыбокім, праніклівым веданнем побыту і характараў, тым цяжэй яго перакласці на іншую мову. Ці не таму Пушкіна паспраўднана разумеюць і цягнуць толькі ў Расіі, Міцкевіча — у Польшчы, Шаўчэнку — на Украіне, Купалу і Коласа — у Беларусі... За межамі сваіх літаратур гэтыя пісьменнікі і іх творы не такія папулярныя, як у сябе дома.

І наадварот — творы, напісаны несамбытна, неарыгінальна, без глыбокага ведання і пранікнення ў мову, побыт і характары, на «агульнадаступным», як некаторыя пісьніцы, узроўні, лёгка перакладаюцца і выдаюцца, нават іншыя робяцца папулярныя сярод чытачоў. Але што дзіўна — гэтыя быццам папулярныя творы адыходзяць разам са сваім часам, да іх больш ніхто не вяртаецца, не перакладае, не перавыдае, не чытае... Да твораў жа глыбока нацыянальных, арыгінальных, самабытных звяртаюцца зноў і зноў, зноў і зноў спрабуюць іх перакласці, перасадзіць з аднаго нацыянальнага грунту на іншы... Кожнае пакаленне, якое нябачнымі ніцямі звязвае мінулае з будучым, імкнецца, нібы тыя альпіністы, пакарыць самую высокую вяршыню гары — данесці да чытачоў усё непаўторнае багацце думак і мовы арыгінала, па-свойму яго зразумець і патлумачыць...

НЕКАЛЬКІ ПАРАД (НЕ МАІХ) ПІСЬМЕННИКАМ

«Не апранай сваю думку ў пышныя формы». (Марк Аўрэлій).

«Ад крытыкі нельга ні выратавацца, ні абараніцца; трэба паступаць ёй назло, і мала-паламу яна з гэтым звыкнецца». (Гётэ).

«Пісьменнік, вядома, павінен зарабляць, каб мець магчымасць жыць і пісаць, але ён ні ў якім разе не павінен жыць і пісаць дзеля таго, каб зарабляць». (К. Маркс).

«Галоўная вартасць пісьменніка — гэта ведаць тое, чаго пісаць не варта». (Г. Флабэр).

«У кнігі тыя самыя ворагі, што і ў чалавека: агонь, вада, зяры, час — і іх уласны змест». (П. Валеры).

«Ці можа пісьменнік адказаць свайму крытыку?.. Лепш пісьменніку ўстрымацца. Лепш не ўмешваць сваё самалюбства ў справу свайго жыцця. Няхай твор гаворыць сам за сябе». (А. Блок).

«Пісаць трэба для моладзі свайго пакалення, для крытыкаў таго пакалення, якое прыйдзе на змену, і для прафесараў усіх наступных пакаленняў». (Ф. С. Фіццжэральд).

«Усё, што пісьменнік мае сказаць людзям, ён павінен не гаварыць, а пісаць». (Э. Хемінгуэй).

Яшчэ старажытныя грэкі ведалі, што двойчы ўвайсці ў адну і тую ж раку нельга. А двойчы перажыць тое самае? Вось чаму так часта і не вераць тым, хто піша пра самімі перажытае. І наадварот — чым больш фантазіі, выдумкі, уяўлення — тым быццам больш і праўды. «Паэма ўражае тады, калі мы ўлоўліваем у ёй страшнае жаданне, а не радасць перажытага». (Х. Л. Борхес).

«Так, як пісаў раней... не хачу. А па-новаму... не магу».

Што гэта? Проста незадаволенасць сабою? Стома? А можа... «крызіс»?

Не я першы і, мусіць, не апошні — каторы ўжо раз! — мучу, пілую сябе, даводжу да вар'яцтва ў дні, калі не ідзе — хць плач, воўкам вый — работа. Слабое сучашняе нават словы, якія аднойчы сказаў І. Бэкер: «Без крызісу няма творчасці. Гора тым, каму ўжо няма пра што спрачацца з самім сабою ці з тымі, хто нас акружае. Яны кончаныя людзі, гэтыя «закончаныя майстры», і іх вырабы, што сыходзяць з канвеера — не больш, чым та-

ня ўпрыгожванні, у лепшым выпадку — па-мастацку — промыславы тавар».

І ўсё ж... Куды іншы настрой, вяселі, лягчэй на душы, калі працуецца — пішацца...

Закончана доўгая, карпатлівая, пакутлівая праца — новы твор. А Пушкін, як ён сам паведамаў П. Вяземскаму, пасля напісання трагедыі «Барыс Годуноў», перачытаў яе ўслых, адзін, і біў у далоні і крычаў: «Ай-да Пушкін, ай-да сукні сын!»

Але не ва ўсіх, далёка не ва ўсіх такая бурная радасць і задаволенасць. М. Гогаль, перачытаўшы другі том «Мёртвых душ», спаліў яго, хоць працаваў над ім дні і ночы дзесьці гадоў! Не быў задаволены вынікамі сваёй працы на ніве літаратуры і Л. Талстой. Так, чытаючы ў снежні 1864 года раздзелы рамана «1805 год», дзе апісвалася жыццё старога князя Балконскага і яго сям'і ў Лысых-Гарах, яму «здаўся, ўсё гэта «очень гадко» і ён наогул расчараваўся ў сваім таленце. У 1871 г. Л. Талстой паведамаў А. Фету, што пісаць «дрэбедень многасловную вроду Войны» ніколі не будзе. У студзені 1873 г. у лісце да А. А. Талстой ён прызнаваўся, што цяпер яму «Вайна і мір» «отвратительна вся», і ён адчувае «чувство раскаяння, стыда», «чувство вроду таго, которое испытал человек, видя следы оргии, в которой участвовал». Прыкладна тое ж пачуццё было ў славутага мастака слова і калі ён перачытаў раздзелы рамана «Ганна Карэніна», які яму таксама не падабаўся («ужасно противно и гадко»). У 1876 годзе, чытаючы карэктурку раздзелаў «Ганны Карэнінай» для красавіцкага нумара «Русского вестника», ён знаходзіць, што ўсё ў іх «скверно» і ўсё трэба «переделать»; яму «противно» тое, што ён напісаў. Не ў захапленні ад сваіх твораў, вельмі самакрытычны быў і Ф. Даўтаўскі. Вось, напрыклад, што ён пісаў 11 красавіка 1880 г. у лісце да мастачкі і грамадскай дзяячкі Е. Ф. Юнге: «Я ведаю, што ў мяне, як у пісьменніка, ёсць шмат недахопаў, таму што я сам, першы, сабою заўсёды незадаволены. Можакце ўявіць, што іншы раз у чыжкі хвіліны ўнутранай справаздачы я часта з болей усведамляю, што не выказаў, літаральна, і 20-й доли

таго, што хацеў бы, а можа быць, і мог бы выказаць. Ратуе пры гэтым мяне толькі заўсёднае надзея, што калі-небудзь пашле бог гэтулькі натхнення і сілы, што я выкажуся паўней, адным словам, што выкажу ўсё, што ў мяне ёсць у сэрцы і фантазіі».

Цікавыя ў гэтай сувязі прызнанні і яшчэ двух вялікіх майстроў «розы XX стагоддзя» — У. Фолкнера і І. Мележа. «Ні адзін з маіх твораў мяне цалкам не задаволіў», паведамаў сакратару Амерыканскай Акадэміі мастацтва і літаратуры стваральнік свайго свету — цэлай краіны «какругі Йокнапатофы». — Кожны раз, калі я дапісаў якую-небудзь кнігу, мне прыходзіла ў галаву, што я мог бы перапісаць яе і зрабіць такім чынам лепш, можа быць такою, якой я і хацеў бы яе бачыць. Але на гэта мне ніколі не хапала часу — на чарзе заўсёды стаяла новая кніга».

А вось што напісаў незадоўга да смерці ў дзённіку І. Мележа, чытаючы карэктурку апошняга свайго рамана «Завей, снежань»: «Адчуваю незадавальненне зробленым. Цяжка пісаць гэта. І пісаць цяжка, і кінуць не магу. Не магу спыніцца на дарозе. Як — падарожны, што стаміўся цэлам і душой, а павінен брацца далей».

Усе, хто пачыталі рамана... — пакуль хваліць. А ў мяне незадавальненне!»

З АДНАГО НАШАГА — ПІСЬМЕННИКАГА — СХОДУ (НАЗІРАННІ)

Няма чаго сказаць, а гаворыць. Гаворыць, але і сам не ведае што.

Ведае што сказаць, ды не хоча. Хоча і ведае што сказаць, але не ўмее. Умее і ёсць што сказаць, ды маўчыць.

Маўчыць, бо гавораць тыя, хто не варта было б, каб гаварыў.

Гавораць, займаюць час, каб не гаварылі іншыя, хто мае, умее і ведае што сказаць.

А ў выніку — нудна, прэсна, нецікава; сходу як бы і не было...

Баімся, каб не зніклі асобныя віды раслін, птушак, жывёл — заносім іх у «Чырвоныя кнігі», усяляк аберагаем, ахоўваем, бо са знікненнем іх бяднеем мы самі, бяднеем наша матушка-зямля... І разам з тым... Марым пра адну-адзіную, агульную, зразумелую для ўсіх людзей

мову, у якую быццам зліюцца ўсе мовы. Першыя пра гэта загаварылі французскія утапісты... Ну, а потым... Надта ж гэтая думка спадабалася ўсім, хто лянуецца ці не хоча, не можа вывучыць па-належамаму і адной мовы, каму хапае для абыходку і некалькіх дзсяткаў слоў... Памірае адзін чалавек, і то яго шкада. А калі памрэ народ, яго мова, а значыцца, і нацыянальная самабытнасць, своеасаблівае, непаўторнае, яго душа — культура?.. Ды не адзін жа народ, не адна культура, а ўсе народы, усе культуры? І будзе... Што б ні было, але яно будзе адно, аднолькавае для ўсіх і ўсюды. А прыгажосць жа, радасць жыцця якраз у непаўторнасці, разнастайнасці, зменлівасці... Мудрая прырода стварыла столькі ўсяго рознага, ані не падобнага ні на што — жыццця не хапае, каб усё ўбачыць, зывучыць, спазнаць. І нівеліраваць, знішчаць тое, што стварыла прырода... Ці не лепш будзе вывучаць, спазнаваць, узбагачаць, развіваць... яшчэ больш разнастайць, удасканальваць... Асабліва, калі размова ідзе пра такія багацці, як мовы, культуры...

І яшчэ дзень адзін адышоў, кануў у вечнасць. Здаецца, нічога асаблівага і не зрабіў я ў гэты дзень. І ўсё адно шкада яго. Ніколі ж больш ён ужо не вернецца, не паўторыцца...

Калі папракаюць каго-небудзь у недаглядах, недахопах ці памылках, я заўсёды ўсміхаюся — на памяць прыходзіць размова, якую чуў выпадкова на вуліцы пры адной аварыі: «— Як гэта ён, дзівак, на слуп наехаў?» «— Вы бачыце той слуп?» «— Вядома!» «— А ён, як вы называеце яго, дзівак, не бачыў...»

«Маленькія і вялікія таленты, ад Пушкіна і Гогаль, працуюць: «Ах, нядобра, як бы лепш!» Цяперашнія: «Э! не варта, і так сыдзе». (Л. Талстой, «Дзённікі»).

Злосць Л. Талстога можна зразумець... І ўсё ж, мабыць, мала такіх, хто знарок хоча нешта зрабіць абы з рук. Звычайна, імкнучыся, з апошніх сіл выжываюцца, каб зрабіць лепш. Іншая справа, як у каго гэта атрымліваецца. Тут, як кажучы меркаваць не аўтару...

Пімен ПАНЧАНКА

Залатое зерне

Цаніце чалавека
Заўсёды пры жыцці.
Калі заплішчыць векі —
Ён згіне ў небыцці.

Труну заб'юць цаікамі,
І — белы свет, бывай!
Быць вечно з мерцвякамі
Зусім, браткі, не рай.

Смерць многіх перацера,
Пажыў — і памірай...
Мы і святло, і цемра,
Мы пекла, мы і рай.

Жыццё, каб адкупіцца,

Наводзіць часам форс:
І з'явіцца Капіца,
Эйнштэйн ці Розерфорд.

Ці Гогаль ты ці Гегель,
Курчатаў ты ці Бор,
Ды зробішся нягэлым —
І пад магільны горб.

Але пакуль так будзе,
Пакуль жыццё гарыць,
Сябе не хочучь людзі
Са смерцю прымірыць.

Бо крыўдна:
Ты мізэрны
І на зямлі ты гошч...
А залатое зерне
У кожнага з нас ёсць.

Як поллю той палярны,
Сцюдзёны пуп зімы —
У адзіным экзэмпляры
Народжаны ўсе мы.

І ў тым людскім бязмежжы
З нас кожны, як Байкал,
Як Эйфелева вежа
Ці белы Тадж-Махал.

Мы — залатыя каплі:
І я, і ты, і ён,
Як Райкін, альбо Чаплін,
Дзісней ці Сімянон...

Няма дзяцей бяздарных,
Мы з талентамі ўсе:
І лекар, і пажарнік,
І слуцкі хлебасей,

Каваль, даяр, ліцейшчык

І кожны чалавек —
У геніяльнай дзежцы
Замешаны навек.

Вяртанне ў строй

Былі баі у той вайне вялізнай,
Была прыфрантавая паласа,
Дзе мылі закарэлюю бялізну
І хлеб пяклі салдацкі па лясках.

Я часта быў у ротах між
салдатаў,
І зрэдку ў наступ з імі разам
пер.
Пасля баёў любіў я да санбата
Забегчы да ўрачоў і да
сясцёр.

У тое лета быў санбат наш
блізка,
Сюды зайшоў, калі заглохнуў
бой...
Шкраблі аперацыйныя там міскі:
Жарствой і содай, шорткай
дзеразой.

Была цяжкая служба у
санбатах...
Стаяў там пазбіваны спехам
стол.

Пагаварыў з параненым
камбатам
І марыў праглынуць хоць
грамаў сто.

І раптам да прыстанішча
санбата

Ішлі ў гразі, ў задымленых
бінтах
Параненыя ў наступе салдаты,
Што вызналі адвагу, гнеў і
страх.

Адзін крычаў: «І я прыкончыў
гада!»
Мурзатыя ў крывы жартаўнікі.
Медсёстры пазіралі са
спагадай,
Адна мне прашаптала:
«штрафнікі».

Гарластыя, нібы ішлі з
вяселля,
Хацелася ім плакаць і грымець.
Пасечаныя лапкі хвой віселі
Над імі,
Спрабавалі зашумець.

Забылі пра адлучкі,
баязлівасць,
І трыбунал, і сорам, і баі.
І шмат вачэй смяяліся
шчасліва:

Яны ўжо між сяброў,
Яны ў страі.

Вучыла іх святая праўда бою,
Хоць там не вымаўлялі гучных
слоў.
І змыў сваёй крывёй у бітве
воін

Злачынства,
Чалавекам стаў ізноў.

Адзін кагосьці кляў
І не хацеў ён есці:
«Паклалі полк, а вёску
не ўзялі...»
Не ведаў той салдат, што ў
іншым месцы
Галоўны быў удар на змучанай
зямлі.

Брызантныя ірваліся пад
небам...

Я з воінамі рад быў піраваць:
Тушонку мы глыталі з чорным
хлебам
І нам было на ворага пляваць.

Бацькі і дзеці

Сто тысяч жонак ньюць
І горка слухаць мне:
«Дурныя мы, дурныя,
Вароны — разумней.

Няма бяднейшых дзетак,
Чым нашы, чым твае.
Які у іх адзетак?» —
Па сэрцу мужа б'е.

«Нічога не здабудзеш...
А тыя — каралі,
Сабе багацце людзі
Дастануць з-пад зямлі.

Дачку сваю ў «бананах»
Прапхнуць у інстытут.

ПРОЗА

СНОВАДЗЬ

— І чаго гэта яны з таею бомбаю ў космас лезуць? Мала на зямлі псоты панарабілі? Мала народу паназнішчалі? Мала людзей панакалечылі?

Андрэй плюнуў сабе пад ногі і не пераставаў абуралася:

— Вазьму хоць сябе. Ну які з мяне быў увесь гэты час работнік? Так, адна назва...

І далей ужо раскаваў быдта не мне, а сам сабе, быдта думаў услях:

— Узалі тады ўсю нашу сямейку: бацьку, матку, мяне, траіх сясцёр і павялі за сяло, у кар'ер. Там да вайны мужыкі жвір бралі... Павялі, значыць, туды, паставілі і тут жа з аўтаматаў... Не, болю не чуў. Гарачыню нейкаю ды цемнатою абдаць — абдало. А так — не, болю не чуў. Потым — як праваліўся куды.

Ён змоўк, а праз хвіліну паказаў каведькаю на хату:

— Гаспадыня мая, Нюрка, тады яшчэ дзяўчочка была, першай прыбегла ў кар'ер. Казала, бачу: жвір варушыцца! Кінулася разграбаць. Усе былі нежывыя, а я, казалы, стагнаў яшчэ. Карнікі збольшага, на скорую руку, прысыпалі нас. А так бы... Тут і матка яе, Тэкля, з'явілася, і яны ўдзвюх перацягнулі мяне да сябе. Хаты ж нашай не было ўжо — галавешкі курэлі толькі...

Андрэй пачаў каведькаю на пяску крэсліць крыж. Потым хуценька, здаровай нагою, зацёр той крыж і ўжо спакейнейшымі вачыма зірнуў на мяне:

— І што думаеш? Выхадзілі! Нага зраслася, хоць і кульгавіла адразу. З рукою — горай. Жылы перасекла. Матляцца стала. А раны ў грудзях зацягнула хутка. Толькі даўгавата чырвоным харкаў.

Выйшла з хаты Нюрка — худзенькая, невысокага расточку, прысела да нас на лавачку, прапанавала:

— Ішлі б у садок яблычкаў пашукаць. Каторыя на зямлі, тыя ўжо есці можна. Салодкія!

— Выдумала! — сярдзіта кінуў Андрэй і адварнуўся.

Гаспадыня як бы пакрыўдзілася на яго, пасядзела трохі і пайшла назад, у хату. А ён сказаў:

— Адным словам, калекаю стаў! Усе гады толькі вяртаўніком пры ферме і трымаюць. А яна, Нюрка, даярка. Па дзень сённяшні ўкалае.

Андрэй дастаў кісет, скруціў «казіную ножку», усыпаў туды махоркі, пры-

паліў і тут жа раскашляўся. Кашляў доўга, надрыўна. А супакоіўся — наслініў пальцы, затушыў імі «капыток» агню і недакурак схаваў у нагрудную кішэню.

— Аднак не дарма кажучь: бяда адна не ходзіць — за сабою другую водзіць, — прамовіў ён. — Усё гэта: кульгавая нага, рука папсаваная, грудзі — драбязя. Па гэтым жыць можна. А вось...

Ён заварушыўся, нібы хацеў адсунуцца на край лавачкі, але не зрабіў гэтага і працягваў тлумачыць:

Яраслаў ПАРХУТА

— А вось далей... Не давядзі бог, што было... Выхадзіла, значыць, Нюрка, мяне, калі ўжо нашы прыйшлі. Я рашыў быў падацца ў белы свет, а Нюрчына матка, Тэкля, кажа: куды табе такому? Заставаўся б! Браў бы Нюрку маю і жыў бы на здароўечка.

Нюрка тады спраўная была, прыгожая. Шкадаваў яе. Навошта звязваць чалавека! А потым падумаў-падумаў і рашыў: было не было! Застануся за прымака!. Згулялі такое-сякое вяселле, працаваць пачалі (я ўжо казаў: пры ферме!), двух сыноў прыдбалі — Віцьку і Саньку. Разумныя былі хлопчыкі. І абодва тварам у матку...

Андрэй уздыхнуў:

— Дык вось. Віцьку было ўжо дзесяць, а Саньку — восем. Надышла, як на тое ліха, у той дзень нам калейка пасвіць вясковую худобу. З мяне вядома які пастух, Нюрцы таксама не выпадала. А цешчы ўжо не было — памерла. І пагналі тую худобу сынку. А там, у Грудках, у старым акопе, знайшлі нейкую халеру, пачалі калуцаць. І тут — усё. У адзін міг. Канец абодвум! Віцьку дык таго хоць... А Саньку...

Андрэй расхіліў здаровай рукою каўнер сарочки, правёў даланёю па голай грудзіне і ўсё адно як выдыхнуў:

— Карацей, у адной труне і пахавалі... Пасля гэтых слоў маўчаў доўга, і думалася, што не загаларыць, не стане варушыць даўні боль. Але загаларыў, толькі прыглушана, быдта пошпапам:

— Не давядзі бог як цяжка хаваць дзяцей!! Не давядзі бог!..

Праз хвіліну як бы ўзяў сябе ў рукі, як бы супакоіўся.

Пазіраючы сабе пад ногі, прамовіў:

А яны вунь з бомбаю ў космас...

І палез у кішэню на недакурак. Курнуў колькі разоў і загаларыў разважліва, быдта не было толькі што тае споведзі:

— Мой бацька любіў некалі казаць: «Жытка чалавечая — цень птушкі. О, каб яна была цемем дрэва!..» А я думаю іначай: мучыўся б толькі болей чалавек! Вось каб усе тыя бомбы пад корань!.. Тады б, можа...

І ён зноў надрыўна раскашляўся.

Яна жыла за Гутай, на хутарку.

На пачатку вайны неяк быў прыбіўся да яе акружэнец. Ён то памагаў Маньцы ў няхітрай гаспадарцы, то некуды на доўга знікаў. І бабы ўсялякае сарочылі пра яго.

У адзін з такіх дзён, калі акружэнца

не было дома, у Маньчыну хату ўварваліся паліцаі, пачалі чапляцца да гаспадыні:

— Куды бальшавіка падзела? Дзе хаваеш бандыта?

Манька маўчала.

І тады ў сенцах пачулася валтузня. Потым расхлябеніліся дзверы, і парог пераляцеў яе Сцёпка, увесь акрываўлены, са звязанымі рукамі. Як зірнула Манька, так ногі ў яе і падцяло.

Мардаты паліцай, відаць, старшы, дапытваўся:

— Кажы, падла, дарогу? Дзе лагер? Сцёпка маўчаў.

— За траіх нашых... — нечакана ціха прагаларыў мардаты і падаў знак сваім.

Сцёпку павялі з хаты. Праз хвіліну Манька пачула: нібы хто па сцёжцы дошка лягнуў — такі глухі стрэл быў. А калі зноў у хату ўбег мардаты, па вачах зразумела, што са Сцёпкам. Накінулася на мардатага, учапілася пазногцямі ў твар, закрывчала:

— Шкура прадажная...

Не дагаларыла. Паліцай выцяў яе па галаве, збіў з ног і пачаў таўчы ботамі. Яна качалася па падлозе, старалася, каб удары міналі живот, але такое ўдзалася не доўга — страціла прытомнасць.

Мардаты загадаў адліць яе вадою. І калі адлілі, Манька ледзь чутна варухнула губамі:

— Прыйдуць нашы...

Зноў не дагаларыла. Мардаты працягваў зганяць злосць на Маньцы. А яна, як і тады, старалася захіліць живот, моўчкі зносіла ўдары. Траціла прытомнасць, зноў прыходзіла ў сябе, зноў правальвалася ў небыццё.

Такой, бяспрытомнай, і знайшлі яе на падлозе бабы, калі пад вечар прыбеглі на Маньчын хутар. Паднялі на ложка, ускрылі радэюжкай. Манька, як у сне, кідалася, нешта крычала, а потым толькі глуха стагнала.

У тую ноч яна і нарадзіла дзіця. Нежывое. А як зведала пра такое, уся неяк сцялася, змоўкла і нікога не падпускала да сябе. Бабы ўпрошваюць, а Манька сядзіць на ложку, люляе на руках дзіця, дае яму, нежывому, грудзей і ўсяго што кажа:

— Спі, мая донька, спі...

Вочы ў Манькі пазіралі на свет неяк нязвычайна. І бабы пра ўсё здагадаліся, у соннай забралі дзіця і патаемна ад яе пахавалі на магілцы акружэнца.

Ды Манька назаўтра хадзіла па хаце са скруткам у руках. І хоць там было толькі зрэбная анучка, перавязаная чырвоным касніком, усё адно люляла і прыгаларвала:

— Спі, мая донька, спі...

Бабы наглядзілі за Манькай, стараліся нечым дапамагчы, меркавалі, што ўсё

А ты — як конь загнаны.
І я — уся з пакут...»

Шабашнікі нахабныя,
Дзялікі і махляры,
І подкupy, і хабару
І крадзяжу майстры

Па нітцы, па саломінцы
Абрававалі свет.
І свеціцца, і ломіцца
Ад крышталю буфет.

І дочкамі там цешацца
Бацькі, дзядзькі і цешчы:
Красуні — пашукай,
Для іх патрэбен рай.

І завушніцы — золата,
Пярсцёнак — дыямент.
Дачка — такое золата,
Жыве з калыскі саляда —
Атрутны элемент.

І рук яна не пэчкае:
З маленства — абібок,
І вырабы савецкія
Адкідае набок.

Давай усё замежнае —
Панчошкі і духі.
На просценькіх з насмешкаю
Мармыча: «Лапухі...»

Глядзіць на тых з пагардаю,
Хто робіць ля станкоў.
Разбэшчаная гвардыя
Нахрапстых бацькоў.

На кніжцы ў бацькі — тысячы:
Як гордаю не быць!
Іх бы па... высекчы

І прывучыць рабіць.

А з-за бацькоўскай вышкі
Напаў на дзевак псіх:
Як шэранькія мышкі
Равесніцы для іх...

А дочкі небагатыя
Рабочых і служак
Мяркуюць, як расплатаю
Уцяць такіх вужак.

Дурніца ім зайздросціць,
Не спіць за ноччу ноч,
Пасля глыне са злосці
І возьме ў рукі нож...

Закон патрэбен моцны:
Ліквідаваць у нас
І гультаёў з чырвонцамі,
І паразітаў клас.

Сармацкае кадзіла

Адспявалі трубы залатыя,
Лета захлынула ў расе
Кветкі ў лесе ёсць,
Але не тыя:
Да Чырвонай кнігі збеглі ўсе.

Дзе ты, КУРАСЛЕП ЛЯСНЫ?
Дзе ВОРЛІК?
Дзе МЯДЗВЕДЖАЯ ЦЫБУЛЯ—
ЧАРАМША?

Ходзіш, ходзіш —
І пяршыць у горле...
Плач асівацелая душа.

А калісь было ўсяго надзіва!

Як збяднеў у нас зялёны свет.
Дзе знайсці САРМАЦКАЕ

КАДЗІЛА,
СОН-ТРАВУ і МЕЧ-ТРАВУ і
ПОЗНАЦВЕТ?

Вінаваты ў гэтым не сарматы,
Вінаваты ўсе мы: ты і я,
Каб адчуць сцюдзёны водар
мяты,
За сто верст ляціць мая
сям'я.

Душна ад жалезнага прагрэсу:
Дружна падразаем жылы лесу,
Траў і кветак топчам карані,
Ад зялёнай адракаем радні.

Што ты плачаш па траве і
кветках?
Адрадзілі ж мы зуброў,
бавроў...

Ну, а чорны бусел?
Вельмі рэдкі.
А заўсёды быў з людскіх
сяброў.

Многа ліха—ды усюды ціха.
А зямля дакуль будзе цярэць?
А нашчадкам нашым
Чым жа дыхаць? —
Мы ўжо задыхаем сяпер.

Трэба нам і захады і меры,
Каб між светлых белаючкіх
рос

Зноў расцеў ЧАРАВІЧОК
ВЕНЕРЫН

І ЗВАНОЧАК СІНІ ў лесе рос.

Ружа

Куст ружы цвіў
І пышна, і нахабна...
І з двух бакоў
Глядзелі на яго:
Спакойны пасівелы чалавек
І хлапчанё, што летась
Навучылася хадзіць.
Стары глядзеў
І ціха жмурыў вочы,
І прывіды далёкія ўставалі
У белым,
У ружовым,
У зялёным...
А здзіўлены хлапчук
Глядзеў на ружу,
Як на цацку,
І захацеў сарваць,
А ружа
Упілася ў пальцы кволяя,
І на руцэ малога кроў была,
Як грозная перасцярога,
Што прыгажосці
Не заўсёды трэба верыць.

Калі мы губляем час

Мы марна трацім час
На чаканне

Раствору, дэталеі, патрэбных
папер,

Начальства, цягніка,
Добрай пагоды,
Сустрэчы.
Рабуюць наш час
Памылковы план,
Канцыйлярская блытаніна,
Бюракратызм,
Нудныя даклады,
Абмеркаванні глабальных
пытанняў,

Чытанне хлуслівых кніг,
Прагляд ідыёцкіх фільмаў...
Губяць наш час
Непатрэбная сварка,
Сапсаваны настрой,
Тэлефоннае пустаслоўе,
Перакур...

І толькі калі мы працуем са
смакам —

Мы не губляем часу.
І толькі калі мы з вадою і
сонцам —

Мы не губляем часу.
І толькі калі мы слухаем вецер,
Які ў лістоце шуміць зялёнай—
Мы не губляем часу.

І толькі калі мы гуляем з
дзецьмі —

Мы не губляем часу.
І толькі калі мы пішам да
маці —

Мы не губляем часу.

гэта пройдзе з ёю. Але яна раптам пачала хадзіць па сяле і прыглядалася да чужых дзяцей — шукала свайго...

Калі ўсё перамалолася, калі закончылася вайна, Манька стала для ўсіх вельмі патрэбным чалавекам — вясковай пастушкай. Яна акуратна выконвала свой абавязак. Аднак тое, даўняе, не пакідала яе і тады. Часам ні з таго ні з сяго магла заплакаць і плакала ціха, бязгласна ці не ўвесь дзень. Або ўзрывалася з дзікім рогатам і рагатала да слёз, да знямогі. Часцей за ўсё гуляла ў лялькі: скруціць хустку, перавяжа касніком, гушкае, седзячы на выгане, пры каровах, і ўсё дае грудзей свайму «дзіцяці». У такія дні на выган разбіраць сваіх кароў хадзілі гаспадыні, а Маньку вяла якая-небудзь з баб дамоў і ўкладвала спаць. Іншы раз, праўда, на Маньку нахадзіла як бы праясненне. Яна, відаць, успрымала рэальны свет і тады рабілася як нямою. Ні слова ад яе, ні паўслова.

Аднойчы я дабіраўся ў Гуту напразці, ляснымі ды палывымі дарогамі. Выйшаў на выган, убачыў Маньку і прывітаўся. На маё прывітанне яна не адказала, а толькі запатрабавала:

— Цукерку дай!

Цукеркі пры сабе не меў. Паабяцаў прывезці ў наступны раз, калі збяруся ў Гуту. Манька ўнурыла голаў і ўжо як бы прасіла:

— Толькі тры цукерачкі... Сцёпку майму, доньцы і мне... У блішчастых паперках!..

Летась мне зноў трэба было ў далёкую Гуту. Рыхтуючыся ў дарогу, успомніў Маньчын наказ. Але на выгане яе не застаў. Незнаёмы дзяцюк, што быў пры каровах, растлумачыў:

— А дурная Манька на касніку засілілася! На тым тыдні.

Тры цукеркі, загорнутыя ў чырвоную, жоўтую і зялёную паперкі, так і засталіся ў маёй кішэні.

БЕЛАЯ ГАЛУБКА

Мы былі яшчэ ў такім стане, што хацелася аднаго — спакою. І выгляд, відаць, у нас быў яшчэ той. Прынамсі, я меркаваў так па суседу. Нейкае глыбокае раўнадушша ляжала на яго твары: раўнадушша мы елі, раўнадушша глядзелі на тое, што з намі рабіла сястрычка Нінка, наша дакторка і іншыя ў белых халатах, што прыходзілі да нас.

Адзінай уцехай, нейкай светлай кропкай надзеі была галубка. Яна прылятала да нас у палату праз адчыненую форт-

ку кожны дзень у адзін і той жа час — у «мёртвую гадзіну». Спачатку садзілася на фрамугу, нейкі час пазірала ўніз, нібы пераконвалася, ёсць яшчэ мы ў палаце ці няма, пакручвала галоўкай, рабіла колькі крокаў управа, потым улеза і тады злятала на біцца майго ложка.

Падымацца яшчэ я не мог, таму працягаў руку да тумбачкі, браў з яе лустачку батона, крышыў у пальцах і высыпаў побач з ложкам. Галубка злятала туды, і чулася пастукаванне дзюбкай аб падлогу. Я не бачыў, што рабіла там галубка, але здагадваўся: збірала крошкі.

Затое мой сусед, што ляжаў насупраць, нагамі да маіх ног, бачыў усё, пазіраў з ложка і каменціраваў:

— А скарыначак не хоча. Толькі мяккіш дзяўбе. Даўкія, відаць, скарыначкі.

Голас яго быў спакойны, ціхі, нібы сыходзіў аднекуль здалёк, з сямей глыбі ягоных грудзей.

Мне не відно было ўсяго таго, пра што казаў сусед, не відно было і галубкі, таму нецярпліва чакаў, калі яна выйдзе на сярэдзіну палаты. Яна выходзіла, і я ўжо мог добра разгледзець яе. І чырвоную дзюбку, трошкі з гарбацінкай, і пацеркі чорных вочак, і ружовыя, як з марозу, ногі, каструбаватыя пальцы з зеленаватымі кіпцюрыкамі. Яна ўся была такая чысцютка — быдта грудка свежага снегу. Рабілася на душы светла. Недзе ў падсяядомасці нараджалася надзея на добрае. Думалася: прыляціць галубка яшчэ разоў пяць, і дакторка дазволіць нам, хоць трошкі, пасядзець на ложку. Прыляціць яшчэ разоў пяць, і мы з таварышам зможам ужо і да акна дакльпаць, зірнуць, што робіцца на волі. А яшчэ дзён праз пяць нам дазволюць выходзіць у калідор...

Увогуле, белая галубка была для мяне як знак нечага дарагога, чаканага.

Аднойчы пайшоў няспынны восенскі дождж, і галубка да нас не прыляцела. Ці ад таго, што яе не ўбачыў, ці ад таго, што вельмі ўжо «плакалі» вокны, рабілася блага. Адчуваў, што блага было і суседу. Ён ляжаў тварам да гары, скрыжаваўшы на прудзях рукі, пазіраў у столь і маўчаў. Маўчаў ён амаль увесь дзень. Нават калі прыбягала сястрычка Нінка рабіць уколы, нават калі ў абед бралася яна пакарміць яго.

Хто ён быў? Прыезджы? Тутэйшы? Я не ведаў. Пытацца было не час і не з рукі. Вунь ужо каторы дзень ляжым разам, а да яго ніхто не прыходзіць, не прыносяць нават перадач. Паспрабаваў загаварыць з ім, але з гэтага нічога не атрымалася. У адказ ён толькі заплюшчыў вочы і ледзь прыкметна махнуў рукою. У думках я ахрысціў яго Маўчуном.

Пад вечар неспадзеўна і неяк паспешліва ўсё ж прыляцела наша галубка і пачала танцаваць на маім білцы. Маўчун раптам загаварыў. Ён сказаў:

— Як смерць, белая...

— Чаму, як смерць? — запярэчыў я. — Хутчэй, як анёл. Маўчун махнуў рукою:

— Усё адно адтуль...

І заплюшчыў вочы.

Я па-ранейшаму ўзяў з тумбачкі акрайчык батона, што застаўся з абеду, раскрышыў і стаў высыпаць на падлогу. Галубка саскочыла, пачала частавацца. Але я не ведаў, як яна тое рабіла — Маўчун не каменціраваў.

Ноччу я прагнуўся ад прадчування чагосьці нядобрага. Моцна хроп Маўчун, а ў кароткія хвіліны зацішыўся — стагнаў і ўсё клікаў:

— Ма-ам-ка! Мамка!..

Сніў, відаць, нешта. Ці мо балела вельмі. Але калі я гукнуў яго і запытаўся, мо што трэба, ён не сонным, а спакойным, нават разважлівым, голасам прамовіў:

— А нічога не трэба.

Раніцою, пасля абходу, яму паставілі кропельніцу. Увесь гэты час у палату забягалі то дакторка, то сястрычка Нінка, то яшчэ нейкія людзі ў белых халатах. Прыбеглі і з кардыёграфам — здымалі чарговае паказанне сэрца. А ён быдта і не заўважаў усяго гэтага, ляжаў спакойна і толькі зрэдку клікаў:

— Мамка! Ма-ам-ка!..

— Колькі яму? — ціха спытаў у дакторкі высокі мужчына, відаць, старэйшы з іх.

— Шэсцьдзесят два.

Высокі хітнуў галавою, даў нейкія парады дакторцы і пайшоў з палаты.

У абед Маўчун быдта павесялеў. Прыўзняўся на падушцы, абвёў дзлажэс твар, аброслы густой шчацінай, і папраціў:

— Пагавіцца б...

Цырульнік, у гадах ужо жанчына, галіла яго доўга і акуратна, нібы рыхтавала бог ведае да якой урачыстасці. Напэсладак выцерла ручніком лішнія намыліны, акрапіла твар адэкалонам і пажартавала:

— Цяпер хоць пад вянец!

Маўчун ледзь прыкметна ўсміхнуўся ёй:

— Але, у самы раз.

І змоўк. І зноў неяк дзіўна паклаў рукі на грудзі, утаропіўся ў столь і ўжо не падаваў голасу. Нібы спаў.

Ад яды ў абед ён адмовіўся.

А калі потым уляцела ў фортку га-

лубка, села на біцца майго ложка ды пачала вуркатаць, Маўчун як бы прагнуўся. Вочы яго здаліся страшнымі:

— Па мяне... Прыляцела!..

Ён гэта не сказаў — амаль пракрычаў. Галубка спалохалася, кінулася ў фортку і знікла.

І тады Маўчун ухачіўся рукою за парэнчыну ложка, падцягнуў сябе па падушцы трошкі вышэй, клікнуў «Ма-ам-ка!» і стаў асоўвацца. Твар яго рабіўся сінім.

Я штосілы закрычаў:

— Сястра-а-а!..

Уляцела Нінка, кінулася да Маўчуна. — Дзедка! — прасіла яна, і ў яе голасе былі і просьба, і слёзы. — Не трэба, дзедка! Вазьмі сябе ў рукі! Усё будзе добра!..

Я і не згледзеў, як ля ложка Маўчунна з'явіліся людзі ў белых халатах, прыцягнулі вазкі з нейкімі апаратамі, пачалі нешта з ім рабіць.

— Адрэналін! — ціха, але патрабавальна сказаў высокі мужчына.

Але было позна. Маўчун змоўк. Назаўсёды. Яго накрылі прасціною і разам з ложкам вывезлі з палаты.

Я ляжаў, узрушаны ўбачаным, і раптам пачуў усхліпы. Перавёў пагляд туды, адкуль яны даносіліся, і заўважыў: за рукамінікам, у куточку, абхаліўшы далонькамі голаў, на белай табурэтцы сядзела сястра Нінка і плакала.

Увесь наступны дзень ложка Маўчуна пуставаў.

На душы было маркотна. Вось і закончыў чалавек свой шлях! Быў ён, відаць, не лёгкім, калдобістым, пакручатым. Але на кожным яго зломе чалавек помніў, трымаў у сэрцы найдаражэйшае слова. Ён і пайшоў з ім туды, адкуль ужо ніхто не вяртаецца.

Апоўдзень зноў прыляцела белая галубка. Рука, было, сама пацягнулася да тумбачкі, але раптам перад вачыма паўстаў твар Маўчуна, успомніліся ягоныя апошнія словы, і мяне ажно сцэпанула. Чамусьці не ўзяў прызапананую лустачку батона, не стаў раскрышваць яе, не стаў сыскаць крошкі на падлогу.

Галубка пільна, нібы з дакорам, пазірала мне ў вочы.

На трэці тыдзень пасля Маўчуна мяне выпісалі. Асцярожна ступаючы, ішоў даўжэзным бальнічным калідорам, як раптам убачыў: насустрач бегла-ляцела наша сястрычка Нінка. Яна была ў бялюткім халаціку. Параўнялася, прыпынілася, узялася за мой рукаў, як гэта робяць мацяры, выпраўляючы дзяцей у далёкую дарогу, нешта хацела сказаць, але не сказала, самотна ўсміхнулася і пабегла далей.

Я пастаяў трошкі і азірнуўся. Нінка была далёка.

КАЗЛОВІЧЫ — КУТОК ХЛЕБНЫ

Здаўна славіцца случная зямля і працавітымі хлебаробскімі рукамі, і шчодрымі ўрадзямі, і высокімі надомі малака, і трывалымі прыбаўнамі ў жы-вёлагадоўлі. Але асабліва імя ідзе пра тутэйшы калгас імя

Кірава, якім кіруе С. Лямешчанка. Дваццаць сем гадоў працуе ён на гэтай адзначнай пасадзе. І хоць нядаўна споўнілася семдзсят пяць гадоў, ён не растрэціў умання глядзець наперад, улічваць запа-

трабаванні хлебарабаў, дбаць аб росце гаспадарні, далейшым інтэнсіўным развіцці сельскагаспадарчай вытворчасці.
Першая сустрэча групы літаратараў на чале са сакратаром праўлення Саюза пісьменнікаў БССР І. Чыгрынавым, якія прыехалі ў Казловічы, каб прыняць удзел у чарговым вечары з цыкла «І словамі, і справай», што праводзіць напярэдадні XXVII з'езда КПСС Бюро прапаганды мастацкай літаратуры СП БССР сумесна з Беларускай тэлебачаннем, і адбылася ў кабінце Героя Сацыялістычнай Працы С. Лямешчанкі. Сяргей Дамітрыевіч расказаў аб сённяшніх справах хлебарабаў, аб тым, як працавалі яны ў адзінаццатай пяцігодцы і якімі працоўнымі падарункамі сустракаюць XXVII з'езд КПСС.

А ў гэты час усё больш ажыўлена становіцца ў мясцовым Палацы культуры. На сустрэчу з пісьменнікамі збіраюцца калгаснікі, вучні, прыехалі аматары літаратуры са Слуцка. Звонкай песняй, шчырым словам, падносячы традыцыйны «хлеб-соль», гасцей вітаюць удзельнікі Казловіцкага народнага хору, які пазалетаць адзначыць сваё пяцідзесяцігоддзе.
Адкрывае вечар сакратар Слуцкага гарнома партыі К. Шпакоўская. Добрай традыцыяй, гаворыць яна, сталі кантакты пісьменнікаў з працаўнікамі вёскі. Пасля падобных сустрэч людзям хочацца яшчэ лепш працаваць, бо яны з'яўляюцца своеасаблівай крыніцай ведаў, натхнення, узніслаці. Радасна, падкрэслівае прамоўца, што та-

кое літаратурнае свята трышло і на случную зямлю, якая здаўна славіцца народнымі талентамі, і на якой нарадзіліся і жылі многія вядомыя беларускія пісьменнікі. Радуюць і поспехі хлебарабаў калгаса імя Кірава, які ў адзінаццатай пяцігодцы чатыры разы выходзіў пераможцам ва Усесаюзнам сацыялістычным спаборніцтве. Сёння ў зале сабраліся тыя, хто вырашчвае высокую ўраджаю, дае вялікае малако... Усе яны любяць родную літаратуру, мастацкае слова, таму і прыйшлі сюды, каб паслухаць слова тых, чые творы добра ведаюць.
Мы сапраўды, значнае ядуць вечары І. Чыгрынаў, не можам адзім без аднаго — тыя, хто працуе на зямлі, і хто піша кнігі, мастацкія палотны, робяць фільмы, ставяць спектаклі. Відаць, так і павінна быць, бо героі нашы там, дзе вырошчваецца ўраджай, робяцца дасканалыя стаякі. Яны знаходзяцца, так сказаць, на пярэднім краі жыцця, і толькі ведаючы гэтак жыццё шматгранна, дасканала, можна ствараць яркія творы, вартыя нашага велічнага часу. Гаворачы аб дасягненнях сучаснай беларускай літаратуры, І. Чыгрынаў заўважае, што ёй пакуль што не стае па-сапраўднаму значных кніг аб сучаснасці, найбольшых поспехаў дасягнула проза аб Вялікай Айчыннай вайне, якая выйшла не толькі на ўсесаюзную, але і на сусветную арэну. І трэба спадзявацца, што падобныя сустрэчы стануць пазўным штуршком для напісання новых значных твораў пра наш час, пра людзей вёскі.

Знаёмства з жыўёлагадоўчым комплексам.

Аўтограф дае Віктар КАЗЬКО.

Нехта з вялікіх сказаў, што самы шчаслівы той чалавек, які знаходзіцца ў саюзе з будучыняй. Нагадаючы гэтак выказванне, А. Жук гаворыць, што менавіта хлебарабы калгаса імя Кірава могуць і павінны адчу-

КІНО

Яшчэ помняцца эмацыянальныя спрэчкі вакол асобы «дзе-лавога чалавека» ў прозе і на экране. Для гэтага героя не існавала альтэрнатывы: ён зацята ішоў да мэты, адкінуўшы звычайныя спасылкі на акалічнасці. Сёння публіцыстыка і мастацтва зноў звяртаюцца да вобраза такога героя. Бо менавіта дэфіцыт дзелавітасці, арганізаванасці адчувальны ва ўсіх сферах грамадскай вытворчасці. Але жыццё ўносіць новы акцэнт у

найноўшым пультам кіравання вытворчымі звыненнямі.
Фантазія? Не, рэальнасць. І ёсць дакументальныя адрасы, якія жывілі гэту атмасферу фільма. Калгас «Савецкая Беларусь» Брэсцкай вобласці на чале з У. Бядулем, калгас «Чырвоная змена» на чале са старшынёй К. Шаптыкам, нарэшце, вядомы на ўсю краіну «Рассвет» імя К. Арлоўскага, старшыня якога В. Старавойтаў кансультаваў працу здымачнай групы.

ры заробак, Ткачук перамаўляе будаўнікоў да сябе. Стаўшы старшынёй РАПА, герой і ў гэтай якасці паказвае незалежны нораў і рашучасць. Вось —эпізод у магазіне. Пусте на прылаўках і ў вітрыне. Сарваны графік пастайкі мяса. Абураны Ткачук круціць дыск тэлефона — ён знойдзе вінаватаў! «Рэжа» позіркам заўмага, які на дыбках уваходзіць ва ўласны кабінет з дагодліва працягнутым скруткам.

Прывабная дырэктрыса калгаснага Палаца культуры, у кожным наступным эпізодзе знятая ў новым элегантным уборах (артыстка Л. Віралайнен) — аб'ект позняга каханання старшыні. Але сітуацыя, як кажуць, двухсэнсоўная: у яго — грамадскі аўтарытэт, дарослы сын... І ўсё ж, нават «касабісты бок» старшынёўскага жыцця выклікае да Ткачука спагаду і аднасяльчан, і раённага кіраўніцтва. Відаць, любоўная калізія ў кантэксте гэтага фільма павінна таксама падкрэсліваць маштабнасць старшынёўскага характару.

антыпод Ткачуку — зарэчанскі старшыня.
Здаецца, стваральнікаў фільма прывабіла магчымасць трансфармаваць праблему, зрабіўшы расказ пра чалавека, які раней за іншых усваяваў неабходнасць перамены і тым самым апынуўся... наперадзе прагрэсу. Можна быць і такі расказ, у ім таксама можна ўбачыць актуальную праблему. Аднак у фільме наяўнасць такой праблемы не пацвярджаецца псіхалагічнымі матывамі паводзін героя.
Пакінуўшы за кадрам самую сацыяльную з'яву «ткачукоўства», стваральнікі фільма спрабуюць захаваць прыкметы сцэнарнага героя — у яснае новае, экраннае. І ўзнікаюць у карціне пэўныя неадпаведнасці. Чым, скажам, пастаянна незадаволены намеснік старшыні Макараў (артыст А. Дзянісаў)? Падаецца, што... проста характарам Ткачука. Харкевіч (Л. Невядомскі) папракае Ткачука за нежаданне дапамагчы суседзям. А чаму ён, урэшце, павінен памагчы? Некалі зарэчанцы хадзілі ў перадавіках, а Ткачук на той час пачынаў з нуля. Так што слухная рэпліка яго ў адрас зарэчанскага старшыні: «Мяняць яго трэба, мяняць». На маю думку, стваральнікі фільма прымаюць пазіцыю, скажу так, піетэту перад станоўчымі якасцямі героя.
Ёсць, праўда, у фільме сцэна, дзе як бы збліжаюцца сцэнарны і экранны вобразы. Познім вечарам корпаецца Харкевіч ля райкомаўскай «Волгі». Машына казённая, а адносны да яе — не. Гэта — дакладны штырх у размове пра асабістую адказнасць кожнага з герояў у той перабудове не толькі гаспадарчых, але і чалавечых адносін, якая звязана са стварэннем РАПА. Шукаць Харкевічу і Ткачуку адказы на складаныя пытанні сучаснасці — поруч, як разам, падштурхоўваючы, зактваюць яны ў двор «Волгу». Машына ўпарта адкватваецца назад. Гэтакасама і чалавека цягне назад інерцыя старых метадаў. А пераадолець яе трэба.
Дарэмна шукаць мастацкага развіцця гэтага тэзісу ў іншых эпізодах. Таму і канфлікт новага старшыні РАПА з колішнімі аднавяскоўцамі ўспрымаеш не з асуджэннем аўтарытарнага стылю кіраўніцтва, а з пэўнай спагадлівасцю: не хочучь, маўляў, калгаснікі зразумець цяперашняе становішча Ткачука, па-

ЧАМУ Ж ДУШЫ ТАК НЕСПАКОЙНА?

Фільм беларускіх кінематаграфістаў
«З ЮБІЛЕЕМ ПАЧАКАЕМ»

колішняю дыскусію, арыенцірам сёння робіцца чалавечы фактар. Зараз фарміруецца сацыяльны тып чалавека, чыя творчая энергія, працоўная ініцыятыўнасць спрыяюць пераважна грамадскага развіцця.
І вось у такім «святым сённяшняга дня» глядзім мы новую мастацкую стужку «З юбілеем пачакаем», пастаўленую на кінастудыі «Беларусьфільм» рэжысёрам Б. Гарошкам па сцэнарыі Я. Будзінаса і А. Кудраўцава.
Цэнтральны герой Віктар Мікітавіч Ткачук — старшыня калгаса «Новы быт». Усё сваё жыццё аддаў ён на тое, каб гэты гаспадарка стала ўзорнай па ўсіх параметрах — эканамічных і сацыяльных. Фільм шчодра паказвае дасягнуты высокі ўзровень жыццёвага ўкладу. У першых жа кадрах мы знаёмімся з героем у сувязі з падзеямі, пакуль яшчэ рэдкая для побыту не толькі вясковага, але і гарадскога працаўніка. Урачыста закладваецца падмурак калгаснага санаторыя. Потым мы даведваемся, што запланаваны сучасныя карпусы і ёсць дамоўленасць накіраваць найноўшага, дэфіцытнага абсталявання. Сельскі санаторый — гэта не прыхамаць старшыні, які не ведае, на што выдаткаваць важкі калгасны рубель. У «Новым быце» пабудаваны цудоўныя жыллыя кватэры, Палац культуры, якому можа пазайздросціць і гараджанін. Ранішняя планёрна транслюецца па тэлевізійнай тэлесетцы, так што кожны калгаснік на экране ўласнага тэлевізара бачыць старшынёўскі кабінет, аснашчаны дысплеем і

Успамінаецца рэпартаж у праграме «Час», паказаны ў перыяд здымак фільма. Выканаўца галоўнай ролі, народны артыст ССР К. Лаўроў (пасля рэпартажу быў зачытаны Указ аб прысваенні яму звання Героя Сацыялістычнай Працы) і адзін з прататыпаў Ткачука, двойчы Герой Сацыялістычнай Працы В. Старавойтаў гаварылі пра тое, што кожны з іх чакае ад будучага фільма. Старшыня — мастацкага твора, дзе праўдзіва і з грамадзянскім пафасам будучы паказаны праблемы сучаснай вёскі. Акцёр — цікавай мастакоўскай работы над вобразам, у якім увавобяцца і эмацыянальна ўражаны ад убачанага ў «Рассветце».
Цяпер, калі фільм завершаны, бачыш: чаканні тыя спраўдзіліся не надта.
Здавалася б, акцёр «ужыўся» ў вобраз, перадаў дакладнымі штырхамі псіхалагічныя малюнак ролі. Вялікі майстар, К. Лаўроў сакавіта, з размахам «лепіць» Ткачука на экране. Яго герой выглядае ўражліва і з «Зоркай» на лацкане піжама, і ў сціплай бальнічнай піжаме. Ён дынамічны ў рухах, энергічны ва ўчынках.
Вось, напрыклад, старшыня даведваецца, што недзе ў тупіку мясцовай чыгуначнай станцыі згубіўся вагон з цэмантам. Ткачук «атакуе» дзяжурную: дапамагае яго абаяльнасць, настойлівасць, жарт. У суседнім калгасе марнуе час без справы будаўнічая брыгада — няма матэрыялаў. Паабяцаўшы доб-

Пазней пабачым: надвячоркам прыходзіць Ткачук у апусцелы Палац культуры, накіроўваючыся ў якой, дзе працаваў прыезджы скульптар. На драбкі разбівае свой гіпсавы партрэт. Чаго больш у гэтым недарэчным учынку? Асуджэння «параднасці» намераў стварыць прыжыццёвы музей-галерэю бюстаў лепшых людзей калгаса? Ці гэтак трактуецца ў фільме перараджэнне героя, яго маральнае ачышчэнне, даводзіцца такім чынам, зноў жа, логіка паводзін моцнай асобы?
Але гэта логіка нам ужо вядомая. Ад новага фільма чаканне новага, па-мастацку перакарнальнага асэнсавання маральных аспектаў так званага «сацыяльнага лідэрства», заўсёды надзённай тэмы станоўчага героя.
Як утвараўся канфлікт у літаратурным сцэнарыі? Моцны гаспадар, Ткачук свядома або міжвольна «прыгнятаў» сілай свайго аўтарытэту людзей вакол сябе, упарта вёў сваю лінію, мала клапаціўся пра рэакцыю ў адказ. Горкія маральныя ўрокі такога стылю кіраўніцтва наводзяць на думку: а добрыя ж намеры павінны ажыццяўляцца «шчырымі» рукамі! Інакш прывольна будзе гэткам, як Грышка (артыст Б. Новікаў), «штатным» гультаям, якія прывыклі

жыць за чужы кошт. Будаўніцтва санаторыя (паводле сцэнарыя) — своеасаблівы паказчык маральных мінусаў «ткачукоўства»: вось ужо ў праўленні стос заяў з просьбай залічыць у абслугоўваючы персанал. Працаваць жа не ў полі і не на ферме...
Канечне, Ткачук спыніць гэты масавы рух у «абслугу». Але факт застаецца фактам. Не з неба звалілася жаданне ўладкавацца ў жыццё лацкай. Мала хваляе калгаснікаў лёс створанага РАПА, «запанелі» яны, як сярэдзіта кажа знатная даярка Ганна Паўлаўна (артыстка Л. Пісарава). «Запанелі» на сытым і шыкоўным жыцці ў «Новым быце».
Паводле сцэнарыя, крытычна настроена не толькі яна. Бунтуе Інга, падае голас Макараў, малады намеснік старшыні. Ёсць у сцэнарыі маральная апазіцыя «ткачукоўству», публіцыстычна завостраная ў прыцыповым дыялогу Ткачука з сакратаром райкома Харкевічам: «Я не адразу стаў Ткачуком! З мяне вырасцілі Ткачука... Таму што табе патрэбен быў такі. На словах ты часам ляў мяне, а на справе... Табе патрэбна была ўся мая паказуха! Можна, больш нават, чым мне самому. Я спачатку асцярожнічаў, а потым цырымоніцца не стаў...»
Так, у сцэнарыі Ткачук далёка не адназначны. Герой можа назваць рочы сваімі імямі і даць бязлітасную ацэнку досыць цынчным правілам «дзелавых гульняў». І гэта вельмі важна. Бо сёння, каб перабудаваць вытворчасць і псіхалагічныя адносіны ў яе сферы, неабходна звярнуць увагу на канкрэтныя прычыны, якія спарадзілі «ткачукоўства» з усімі маральнымі вынікмі гэтай з'явы. Неабходна раскрыць прычыны фарміравання сацыяльнага тыпу максіміста-спажываўца і сканжонных маральных прынцыпаў.
«Мэта любымі сродкамі» — гэты экстрэмісцкі тэзіс пастацка даследуецца ў вядомых фільмах апошніх гадоў на розным тэматычным матэрыяле (напрыклад, «Поспех», «Порах», «Мой сябар Іван Лапшын»). Нашы аўтары мікшыруюць праблему, засяроджваюцца на паказе пазітыўных чалавечых рысаў Ткачука, відаць, верачы ў яго здольнасць крытычна ацаніць сваю сацыяльную ролю. Але хіба гэта аўтарская вера абгрунтавана ў фільме? Знаёмая нам праблема заяўлена ў сцэнарыі публіцыстычна востра, ды яна нібы раствараецца ў надзейна апрабаваных экранных ходах і персанажах. А персанажы — таксама са знаёмымі знамямі: перадаваў даярка, малады перспектыўны «іам», сучасны дзед Шчукар — Грышка, сумленны, але слабы

ваць сябе па-сапраўднаму шчаслівымі, паколькі яны, дзякуючы сваім поспехам, знаходзяцца ў саюзе з будучыняй, працягваюць на яе. Пра зямлю, пра людзей працы чытае свае вершы Ю. Свірка: «Заглядаю я ў вяску, як у слоўнік, каб упэўніцца, што правільна пішу».

На праблемы, якімі жыве сёння і кожны сумленны чалавек і ўсё чалавецтва, звяртае ўвагу В. Казько, адзначаючы, што літаратура заўсёды павінна быць у добра меру публіцыстычнай, бо надыйшла пара актыўнага ўмяшання пісьменнікаў у жыццё, і тут шмат залежыць ад грамадзянскай пазіцыі кожнага аўтара. Пра публіцыстычнасць не павінна забываць і паэзія. Таму не выпадкова сярод працучала-лірычных, засяроджанароздумных вершаў, прачытаных Я. Міклашэўскім, гучыць і гэты, у якім заклік да дзейных дзеянняў: «За жыццё патрэбна ўсім змагацца, за жыццё патрэбна ўсё аддаць!»

З увагай слухае зала пісьменніка-земляка В. Дайліду, які неаднаразова бываў і ў Казловічах, пра справы кіраўцаў расказваў у сваіх нарысах. У. Скарынін знаёміць прысутных са сваімі вершамі, у якіх паяднаны дзень учарашні і сённяшні, жыве заклапочана роздум нашага сучасніка.

Раз-пораз у прэзідыум паступаюць запіскі, у якіх чытачы цікавяцца, над чым працуюць пісьменнікі. Людзя было і ля кніжнага кіёска. Працаўнікі вёскі з задавальненнем куплялі кнігі ўдзельнікаў вечара, тут жа атрымлівалі аўтографы. Завязалася шчырае, непасрэднае гаворка, якая яшчэ раз пацверджала, што такія сустрэчы патрэбны і пісьменнікам і іх чытачам.

А. КУНЦЭВІЧ.
Фота Ул. КРУКА.

дзяліцца з суседзямі тэхнікай. А калі ўсё ж прыгоняць камбайны на поле ў адстаючы калгас, Трафімыч звыкла растлумачыць: «Толькі з павагі да цябе, Нікіціч...»

Словам, праблемнасць фільма робіцца фонам, на якім фігурыруюць яркая і прывабная ў акцёрскім выкананні асоба героя. Дапущым, так фільм адгукаецца на грамадскае запатрабаванне — паказаць сацыяльна значны вобраз. З ідэйнасцю, значыць, у карціне парадок. Трывожыць іншае. Пашук «парадынага ўваходу» ў кінапрадэсцівілізму мастакоў індывідуальнасць. Неабспечаны такі «пашук» для чалавека маладога, які яшчэ не мае досыць грунтоўнага, сталена меркавання пра жыццё. На жаль, В. Гарошка, які паставіў толькі другі поўнаметражны фільм (пасля «Дачкі камандзіра»), а ўслед за ім і вопытны аператар Э. Садрыёў не пранавалі цікавы мастацкі спосаб увасаблення «ідэй». Мала таго: яны ўбачылі, як галоўны самамету, дэяля якой аказалася зручным выкарыстаць усе знойдзеныя іншымі кінематографістамі мастацкія сродкі.

Уражанні ад фільма «З юбілеем пачкаем» зноў пераконваюць, што паняцці «сацыяльна значнасць», «ідэйнасць» — не сцягі, якімі трэба ўпрыгожваць мастацкі твор. Гэта паняцці, звязаныя з маральнай і грамадзянскай пазіцыяй мастака, і яны ні ў якім разе не замяняюць майстэрства.

Сказаць сваё слова пра сучаснага станоўчага героя ў перыяд інтэнсіўнай перабудовы грамадскіх запатрабаванняў — пакуль прырытэт на гэтай пазіцыі застаецца за беларускімі кінадакументалістамі. Быццам у прадчуванні такога Ткачука, які вырас на гарадской глебе, рэжысёры Ю. Лысятаў (фільм «Круглы год») і І. Калоўскі («Зерне») далі нам моцныя ў сваёй канкрэтнасці і ў той жа час абагульненасці вобразы рэальных старшын. Не збоку, а разам з імі «пражываюць» дакументалісты жыццё, напоўненае свежымі пахамі зямлі. Гэтыя напружаныя, пульсуючыя будні імкліва ў плыні вострых сумненняў, пошукаў. Таму такая дарагая паўза на экране, калі, спыніўшыся на імгненне ў хуткай плыні часу, гэтыя людзі сённяшняй вёскі прыслухоўваюцца да сябе, каб зразумець вэчна чалавечае: «Чаму гэтак неспакойна на душы?». Так спыталі аднойчы сябе героі «Зерня». Ці думаў над гэтым старшыня Ткачук?

Ніна ФРАЛЬЦОВА.

ЖЫЦЦЕ творчага калектыву неадлучнае ад жыцця краіны, рэспублікі. Як кожны жыццёвы арганізм, тэатр — гэта няспынная пошукі, пралікі, перамогі, засмучэнні, спадзяванні і радасці. Гэта — рух.

Сёння вельмі карысна і патрэбна азірнуцца на пройдзенае пяцігоддзе, ад з'езда да з'езда, каб многае асэнсаваць, каб непрадзюжата ацаніць як дасягненні, так і пралікі, Гаварыць буду пра тое, што мне бліжэй, — пра оперную труп тэатра, у якім працую (наш балет, зразумела, заслугоўвае асобнай гаворкі). Пры ўсёй пахвальнай сціпласці і вострай самакры-

нічога падобнага — «Атэла!» — гэта спрачаюцца тэатры. З імі не згаджаюцца каларатурныя сапрама, свярджваючы, што «...толькі ў «Лючы дэ Ламурмур» або ў «Лакме» вырашанае тэатра». Басы патрабуюць «Руслана»; барытоны не могуць жыць без «Дэмана» і г. д. Кожны паасобку і кожны пра сваё. Аднойчы з такога «веча» пераможцамі выйшлі мецца-сапрама і ўсё вырашылі тэрмінова (тэрмінова — гэта надзейная прыкмета будучай штурмаўшчыны) ставіць «Кар-

га тэатра. Я быў бы шчаслівы памыліцца, выказаючы гэтую горкую думку. Ці вінаваты тэатр? Не зусім. А паставім пытанне іначай: ці ўсё зрабіў тэатр, каб зацікавіць, а не адштурхнуць аўтараў? Некалькі гадоў назад прынеслі свае партытуры С. Картэс і Д. Смольскі, прынеслі пасля паспяховай дэбютаў у оперным жанры. Як склаўся лёс новых твораў? Кампазітар Д. Смольскі мае рэдкі меладычны дар, валодае вакальнай палітрай як у сольных, так і ў харавых партыях,

М. С. Гарбачова з яго адказаў на пытанні газеты «Юманітэ». Упэўнены, што творчыя ўзаемаадносіны тэатра і кампазітараў вымагаюць карэннага перагледу. Бо абодва бакі зацікаўлены ў добрабычлівых, скажу больш — улюбёных адносінах адно да аднаго.

Будучыня тэатра нараджаецца сёння. Мы з надзеяй думаем пра нашу Беларускаю дзяржаўную кансерваторыю, дзе, урэшце, і павінны гадавацца кадры для нашай опернай сцэны. Нас трывожыць і засмучае адсутнасць якой бы то ні было творчай сувязі паміж тэатрам і кансерваторыяй. Глухая сцяна аддзяляе нас. Пазбаўлены канкрэтнай тэатральнай практыкі, студэнты-вакалісты нагадваюць людзей, якія вучацца плаваць, не ўваходзячы ў ваду. Існуючыя як быццам дзве адасобленыя сферы творчасці — кансерваторыя і тэатр. Гэта тым больш дзіўна, што ў сумежных відах мастацтва даўно задумаліся пра непасрэдную сувязь тэорыі і практыкі. Не выпадкова пры многіх акадэмічных тэатрах узніклі школы, студыі, у тэатральных інстытутах уводзіцца сумеснае навучанне акцёраў і рэжысёраў. А хіба можна сёння ўявіць прафесійнай балет без удзелу харэаграфічнага вучылішча? Менавіта таму калектыву балета штогод папаўняецца маладымі выканаўцамі, для якіх выявіла сцэна, святло рампы, аркестр, партнёры не з'яўляюцца чымсьці нечаканым, што бляжыць, сноўвае.

Опера наша двойчы спрабавала прапанаваць кансерваторыі руну творчай дружбы, але... Рыхтуючыся да пастаноўкі «Вайны і міру», мы прапанавалі праслухаць студэнтаў 4 і 5 курсаў і даручыць ім невялікія і нескладаныя ролі. Упэўнены ў велізарнай карысці з гэтага пункту гледжання і асваення прафесійнай сцэны, і далучэння да сучаснай мовы С. Пракоф'ева і філасофскай глыбіні талстоўскіх вобразаў. Наша прапанова не была прынята: адзін і Шупеніч аказаўся выключэннем, якое пацвярджае правіла. (Ставячы гэтую оперу больш за 20 гадоў назад у Навасібірску, я звяртаўся з аналагічнай прапановай да кіраўніцтва мясцовай кансерваторыі і сустрэў радасную і удзячную падтрымку. Студэнты прайшлі тады добрую прафесійную школу, і не выпадкова многія з іх цяпер вядучыя салісты буйных оперных тэатраў краіны).

Думаецца, трэба абмеркаваць практыку студэнтаў-вакалістаў, дапусцім, з 3 курса навучання: ніхай у эпізодах або нават у масавых сцэнах, але ў тэатры праходзіць яна — там, дзе ім наканавана прадоўжыць свой творчы шлях. Дарчы, рэспіруючы оперу Г. Вагнера «Сцяжынаю жыцця», мы таксама хацелі на ролі сучаснікаў запрасіць студэнтаў, што было б надзвычай карысна і для спектакля, і для вакалістаў. На жаль, наш намер так і застаўся намерам. Дык ці не варта карэнным чынам перагледзець узаемаадносіны кансерваторыі і тэатра? Упэўнены: у адзінстве тэорыі і практыкі кроўна зацікаўлены абодва бакі.

МАЕ РАЗВАГІ, крытычныя меркаванні, якія далёка не вычэрпваюць вялікіх і малых праблем (хоць у тэатры дробязей няма), ні ў якім разе не могуць кінуць цень на дасягненні, на яркі творчы шлях, пройдзены калектывам ад з'езда да з'езда. У пракце новай рэдакцыі Праграмы КПСС ёсць такія радкі: «Перад дзеячамі літаратуры і мастацтва — шырокі прастор для далейшага развіцця разнастайных рэалістычных форм, стыляў і жанраў». І наш оперны калектыв павінен рыхтавацца да вырашэння на новым этапе больш складаных ідэйна-мастацкіх задач.

Сямён ШТЭЙН,
народны артыст БССР,
рэжысёр-пастаноўшчык
Дзяржаўнага тэатра оперы
і балета БССР.

РАДАСЦІ, ТРЫВОГІ І НАДЗЕІ

тычнасці ёсць падставы свярджаць, што зроблена за мік з'ездаўскі час нямала. Паспрабую назваць хоць бы некаторыя падзеі, якія я лічу важнымі, прынцыпова значымі ў жыцці калектыву за гэты перыяд. Сярод новых спектакляў — «Сцяжына» М. Рымскага-Корсакава, «Казкі Гофмана» Ж. Афеубаха, беларуская опера «Новая зямля» Ю. Семіянікі, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння Януба Коласа; опернае палатно С. Пракоф'ева «Вайна і мір», увасабленае да ўсенароднага святкавання 40-годдзя Вялікай Перамогі; опера М. Глінкі «Іван Сусанін», якой адкрыліся гастролі нашага тэатра ў Маскве, прысвечаная 40-годдзю вызвалення Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў.

Творчая справаздача ў сталіцы нашай Радзімы прайшла на высокім ідэйна-мастацкім і арганізацыйным узроўні — пра гэта паведамылася ў друку. Спектакль тэатра па оперы Г. Вагнера «Сцяжынаю жыцця» быў адзначаны спецыяльнай прэміяй міністра культуры СССР П. Н. Дземічова.

За апошні час у Мінску прайшоў традыцыйны III Усеаюзны фестываль творчай моладзі музычных тэатраў. Многія маладыя салісты беларускай оперы вылучыліся на адзінаццаці ўсеаюзных і міжнародных спаборніцтвах, сталі лаўрэатамі і дыпламантамі. Гэта М. Мурадян, В. Полазаў, Л. Колас, М. Рысаў, А. Дзічкоўскі...

Яшчэ адну падзею нельга абмінуць: у Мінску створаны Клуб сяброў оперы, папулярнасць якога павялічваецца.

Наш тэатр урачыста адзначае 50-годдзе, пачаўся новы перыяд яго жыцця. Аднаму належае здзейсненаму і паглядзім зараз на некаторыя нявырашаныя пытанні.

АСНОВА жыцця творчага калектыву — рэпертуар. У ім не толькі ідэйна-мастацкая і эстэтычная накіраванасць, але, што не менш важна, і рытмічнасць дзейнасці вялікай тэатральнай гаспадаркі. Стабільнасць рэпертуару адлюстроўвае цвёрдыя, прынцыповыя пазіцыі кіраўніцтва. Стыхійнасць жа ў гэтым галоўным пытанні, пэўная хісткасць, — прыкметы мікробаў, якія праніклі ў здаровы арганізм. І вольны вынік: адна назва замяняецца другой; нечакана з'явіўшыся ў планах, яна гэтак жа нечакана знікае. А, бывае ж, на працу ўжо затрачаны час, і значны! Прычым, матывы такіх «творча-няпланавых» перападаў застаюцца загадкай нават для членаў мастацкага савета. (Можна ўспомніць у сувязі з гэтым «Аптекара» І. Гайдна або «Лекара міжволі» Ш. Гуно). Не заўсёды рэпертуарны план, які прапаноўваецца, прадуманы да канца, усебакова ўзважаны, творча і арганізацыйна матываваны. А рэпертуарны план — гэта пазіцыя тэатра, не проста пералік назваў. І тады сход салістаў (дзі мастацкага савета) ператвараецца ў сваёсцілівае «веча», калі ў шматгалосці цяжка пачуць голас ісціны.

«Трэба ставіць «Паяцы!» —

мэн». Рэжысёр, акунуўшыся ў матэрыял, шукаў сцэнічную трактоўку; дырыжор паехаў у Маскву вывучаць аўтарскую партытуру оперы; мастак націма працаваў над макетам. Нарэшце, мастацкі савет абмяркоўвае экспазіцыю будучага спектакля, дэкарацыйнае вырашэнне, ухваленае пастаноўчай групай і... пасля ўсяго гэтага — спектакль не ідзе! Чаму? Ніхто толкам адказаць не можа, пры тым, што «калідорных» тлумачэнняў хоць адбаўляй.

Я разумею, што жывое жыццё кожнага тэатра часам карэкціруе прынятыя рашэнні, ды толькі ў тым выпадку, калі гэтыя карэктывы сур'ёзна матываваны і даведзены да ведама калектыву. Я разумею, што план — не догма, а кіраўніцтва да дзеяння. Але ці можна ўсур'ёз лічыць кіраўніцтвам да дзеяння загад аб бліжэйшых пастаноўках, у якім не ўказаны ні рэжысёр, ні мастак, ні даты, хоць бы прыблізныя, выпуску гэтых спектакляў? Спецыфіка опернай вытворчасці (у адрозненне ад драматычнага тэатра) у яе шматмернасці, шматпластавасці, і гэта вымагае вызначыць назву пастаноўкі мінімум за год да яе ажыццяўлення. Ды і гэты год часта нічога не гарантуе, бо наперадзе такі цярністы шлях абмеркаванняў, узгадненняў, зацвярджэнняў, такое крутое кола інстанцый, што не кожная назва прыходзіць да фінішу «ў добрым здароўі». А завяршае ўсё і канчаткова зацвярджае план калегія Міністэрства культуры БССР ужо тады, калі што-небудзь змяніць практычна немагчыма. Праблема гэта шырока абмяркоўваецца ў маштабе краіны, але адносна толькі драматычных тэатраў, хоць і да нашай опернай справы яна мае непасрэднае дачыненне.

КАЛІ ЗЫХОДЗІЦЬ з таго, што праца над нацыянальным рэпертуарам — не часовае кампанія, прымеркаваная да якой-небудзь значнай даты, а планамерная, найважнейшая ў сваёй перспектыве дзейнасць тэатра, дык трэба прызнаць з усёй шчырасцю, што становіцца тут даволі трывожнае.

Оперы піша кампазітар, і калі іх няма — тэатр бездэламожны. Але ніводны кампазітар не пачне гэтую тытанічную працу без хоць бы надзеі (я не кажу — упэўненасці), што яго твор убачыць святло рампы. І ў гэтым сэнсе ад тэатра многае залежыць: залежыць жаданне або нежаданне кампазітара брацца за оперу.

Цяперашнія сувязі тэатра і беларускіх кампазітараў значна паслаблі. На сённяшні дзень ніводзін кампазітар, наколькі мне вядома, не піша для наша-

што выявілася і ў новай яго партытуры «Францыск Скарына». Аднак драматургія оперы аказалася былай, з яшчэ слядамі аўтарскай паспешлівасці, пра што і сказалі члены мастацкага савета тэатра. Але тады ж была ўнесена прапанова стварыць пастаноўчую групу і паспрабаваць разам з аўтарам па магчымасці пераадолець адзначаны недахопы. На жаль, усё засталася на словах.

Іншы лёс, хоць не менш сумны, у оперы С. Картэса «Матухна Кураж». Адобраная Міністэрствам культуры СССР, двойчы аднагалосна падтрыманая мастацкім саветам нашага тэатра; нарэшце, з поспехам пастаўленая ў тэатрах Літвы і Малдавіі, да гэтага часу яна так і не прагучала на беларускай сцэне. Знакамітая першааснова оперы, п'еса Б. Брэхта, як і сам аўтар, не мае патрэбы ні ў якіх рэкамендацыях; што датычыць музыкі, то яна даўно і грунтоўна ацэнена ў саюзным друку. «Опера «Матухна Кураж» С. Картэса... стала своеасаблівым маніфестам Міру, гнёўным выкрыццём тых, хто рыхтуе новую імперыялістычную бойню», — пісаў часопіс «Советская музыка». Ці ж у дадзеным выпадку тэатр не адштурхнуў кампазітара, прычым, аднаго з самых перспектывіных, улюбёных у тэатр, які жадае з тэатрам супрацоўнічаць? Ці ж мы не сячом сук, на якім сядзім?

А пакуль, акрамя «Каваля» Д. Шлег, прынятага да пастаноўкі, практычна нічога няма.

Нас часта папракаюць за адсутнасць у рэпертуары беларускай класікі. Не заўсёды гэтыя папрокі справядлівыя. Не надта даўно тэатр, канкрэтныя кіраўнікі звярнуліся да оперы А. Багатырова «У пушчах Палесся», у свой час высока ацэненай крытыкай і грамадскасцю. Кампазітар разам з тэатрам стварыў новую рэдакцыю оперы, дапісаў цэлую карціну, увёўшы вобраз Ф. Дзяржынскага. У гэтым выглядзе твор быў праслуханы і ўхвалены мастацкім саветам тэатра. Здавалася б... Але опера не пайшла з-за нейкіх, дасюль загадкавых, матываў... Разабрацца ў прычынах такой непаспяхоўнасці не пашкодзіла б, тым больш, што праз некалькі гадоў опера была пастаўлена Беларускай тэлебачаннем. Дзе ж логіка і прынцыповая пазіцыя?

Не сакрэт, мы, дзеячы мастацтва, навучыліся вельмі таленавіта тлумачыць недахопы ў сваёй рабоце. А «недахопы» — на гэтым мы цвёрда настойваем — трэба не апраўдваць, а выпраўляць. (Цытуе словы

ПОМНІКІ РОДНАГА КРАЮ

На працягу шэрага год у нашай газеце існуе рубрыка «Помнікі роднага краю». Пад ёй было змешчана нямала артыкулаў па пытаннях аховы і выкарыстання помнікаў гісторыі і культуры, асвятляліся праблемы архітэктурнай спадчыны, друкаваліся шматлікія допісы і фотайнфармацыя. Есць падставы лічыць, што публікацыі мелі рэзананс, спрыялі актывізацыі грамадскай думкі, паскорылі практычныя крокі ў галіне аховы гістарычнай спадчыны.

Партыя і дзяржава заўжды надавалі вялікае значэнне поўнаму і глыбокаму асваенню працоўнымі масамі багаццяў духоўнай і матэрыяльнай культуры, актыўнаму далучэнню іх да мастацкай творчасці. Гэта адзначана і ў праекце новай рэдакцыі Праграмы Камуністычнай партыі Савецкага Саюза: «Паслядоўна кіруючыся ленынскімі прынцыпамі культурнага будаўніцтва, партыя будзе клапаціцца аб эстэтычным выхаванні працоўных, падрастаючых пакаленняў на лепшых узорах айчынай і сусветнай мастацкай культуры». Прыгадаем і тое, што наша Канстытуцыя вызначае клопат аб ахове гістарычна-культурнай спадчыны як абавязак савецкіх людзей.

Вялікая справа непазбежна нараджае пытанні, якія патрабуюць тэрміновага вырашэння. Сваімі думкамі пра ахову і скарыстанне помнікаў і ролю ў гэтай справе сродкаў масавай інфармацыі мы папрасілі падзяліцца прадстаўнікоў аб'яднання «Белрэстаўрацыя». Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры, Міністэрства культуры БССР, Саюзаў мастакоў і пісьменнікаў Беларусі, Акадэміі навук БССР. Вось што яны паведамілі нашаму карэспандэнту.

Алег ТРУСАЎ, археолаг, кандыдат архітэктурнай навук, намеснік загадчыка праектнага бюро Беларускага спецыяльнага навукова-рэстаўрацыйнага вытворчага аб'яднання «Белрэстаўрацыя»:

Па-першае, я хацеў бы адзначыць, што публікацыі ў «Ліме» адыгралі станоўчую ролю ў справе асвятлення нашых праблем, у фарміраванні грамадскай думкі. Калі раней для нас звычайным было пытанне «Каму патрэбны тыя замкі і цэрквы, калі не хапае кінатэатраў?», дык зараз у рэстаўратараў пытаюцца, чаму яны працуюць марудна і з нізкай якасцю. Так што, як бачыце, рух наперад ёсць. І ёсць у гэтым пэўная заслуга «ЛіМа». Хай гэтая справа і будзе надалей падоўжана.

Але, мне здаецца, сёння ўжо недастаткова паставіць пытанне. Трэба дамагацца рашэння на месцы.

На сённяшні дзень вельмі важна падтрымліваць і развіваць ініцыятыву на месцах. Так, дзякуючы ініцыятыве мясцовых улад, у Мясціславе, Вілейцы, Полацку адноўлены шматлікія помнікі гісторыі і культуры. У адных выпадках зроблена рэстаўрацыя, у іншых — кансервацыя, і помнік можа спакойна чакаць рэстаўратараў. Я падкрэсліваю, лёс помнікаў,

іх уратаванне — у руках мясцовых улад. Трэба не забываць і пра пісьмовыя помнікі, і пра выяўленчае мастацтва, этнаграфію, фальклор, бо культуру нельга ўспрымаць інакш, як суцэльную сістэму.

Валянціна ЦІХАНАВЕЦ, сакратар прэзідыума рэспубліканскага савета Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры:

— Вельмі важнай, можа, нават ключовай, з'яўляецца сёння праблема другога жыцця помніка. Адзін лепш падыходзіць пад канцэртную залу, другі — пад музей, трэці — пад наву-

платна на рэстаўрацыі помнікаў. Гэтыя патрыятычныя ініцыятывы таксама павінны асвятляцца і прапагандавацца.

І яшчэ адно балючае пытанне — не выкананне заканадаўства аб ахове помнікаў. Я не памятаю выпадку, каб за гэта каго-небудзь каралі.

Валянцін ЗАНКОВІЧ, скульптар, адзін са стваральнікаў Хатынскага мемарыяла, лаўрэат Ленінскай прэміі:

— На маю думку, трэба не толькі аналізаваць існуючыя помнікі, іх гісторыю і сучасны стан, але і думаць пра будучыя. Пра тое, што нам трэба і чаго

цебску мала што змянілася, але факты, адлюстраваныя ў артыкуле, былі разгледжаны Саветам Міністраў рэспублікі. У выніку падрыхтаваны і прадстаўлены ў Савет Міністраў БССР новыя Дзяржаўныя спісы помнікаў гісторыі, археалогіі, архітэктурны і горадабудаўніцтва, манументальнага мастацтва, Вядзецка карэкціроўка Дзяржаўных спісаў помнікаў гісторыі і культуры мясцовага значэння, якія будуць прадстаўлены на зацвярджэнне аблвыканкомаў.

Створана аб'яднанне «Белрэстаўрацыя». Прымаюцца меры па ўмацаванні матэрыяльнай базы рэспубліканскай рэстаўрацыйнай арганізацыі. На стадыі завяршэння будаўніцтва вытворчай базы Мінскай міжабласнай спецыяльнай навукова-рэстаўрацыйнай вытворчай майстэрні. Гродзенскім аблвыканкомам вырашана пытанне перадачы вытворчай базы зноў створанай Гродзенскай міжабласной СНРВМ. У 1987 годзе плануецца стварэнне СНРВМ у Магілёве, рыхтуецца абгрунтаванае рашэнне на стварэнне рэспубліканскага спецыялізаванага праектнага інстытута. Гэта — значны крок наперад, але негатыўных фактаў у нас і сёння хапае. У рэстаўратараў пашыраюцца магчымасці, і адпаведна, пашыраецца кола пытанняў, якія патрабуюць асвятлення. Вырашэнне многіх з іх залежыць ад зацікаўленых адносін шэрага міністэрстваў і устаноў, а таксама ад мясцовых Саветаў.

Адам МАЛЬДЗІС, пісьменнік, загадчык сектара Інстытута літаратуры Акадэміі навук БССР:

— Вельмі важная справа — прапаганда малавядомых помнікаў. Гісторыя не можа пісацца толькі вялікімі літарамі, такімі, як Мірскі замак ці Полацкая Сафія. З павагай трэба ставіцца да ўсяго тэксту. Тут можна прывесці і адмоўныя, і станоўчыя прыклады.

У Плябані Маладзечанскага раёна храм, пабудаваны ў XIX стагоддзі на падмурку XIV, выкарыстоўваюць для сваіх трэніровак альпіністы. Гэта, зразумела, не спрыяе яго захаванасці. А недалёка ад будынка — магілы паўстанцаў 1863 года. Тут сілай мясцовых энтузіястаў рыхтуецца помнік. Яшчэ прыклад. Недалёка ад Ляхавіч у маёнтку Грушаўка захаваліся будынак палаца, пабудаваны ў пачатку XIX стагоддзя ў неарамантычным стылі. Гэты помнік мае агульнаеўрапейскую вядомасць. У 1875 годзе ў Парыжы выйшла «Успаміны літоўскія» Ганны Герычовай (па бацьку Рэйтан) з яго дакладным апісаннем. Сёння энтузіясты ставяць пытанне аб стварэнні ў будынку палаца цэнтра мясцовых рамёстаў, а ў будучым краязнаўчага музея. Такую ініцыятыву трэба падтрымаць.

Вось яшчэ тэма. Сёння агульнапрызнана, што Максім Гарэцкі — класік беларускай літара-

туры. Але этапы жыццявага шляху Гарэцкага да гэтага часу не ўвекавечаны. Тут ёсць над чым падумаць. Мемарыял у гонар роду Гарэцкіх можа быць зроблены ў Малай Багацькаўцы. Вопыт ёсць — мемарыялы ў Вязынцы, на Мікалаеўшчыне, на Ракуцёўшчыне.

Хацелася б, каб знаходзілася месца ў газетах і часопісах і літаратурнай геаграфіі Беларусі. А матэрыялы, на маю думку, павінны быць у роўнай ступені навуковымі і публіцыстычнымі.

Вольга ЦЕРАШЧАТАВА, кандыдат мастацтвазнаўства, загадчык сектара і Музея старажытна-беларускай культуры Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР:

— Мне здаецца, што праблема ў галіне культуры хапае і заўжды будзе хапаць. Гэта датычыць канкрэтнага пытання аховы і скарыстання гістарычна-культурнай спадчыны. Возьмем наш музей. Без усякага перабольшвання трэба сказаць, што гэта музей, пабудаваны на любові да бацькаўшчыны і энтузіязме. Калі мы збіралі абразы, драўляную скульптуру, ткацтва, у нас не было на гэта ні заказу, ні загаду — толькі ўласная ініцыятыва. Амаль тры тысячы ўзораў народнага адзення і ткацтва людзі перадалі музею ў большасці выпадкаў бясплатна.

Зараз наш музей адзін з самых папулярных у Мінску, наогул па Беларусі. З гэтай прычыны ўзніклі новыя праблемы. Абвадзіні захавальнікаў, экскурсаводаў і наглядчыкаў вымушаны выконваць навуковым супрацоўнікі, што адрывае ад асноўнай работы, ад даследчай працы над запланаванымі дзяржаўнымі тэмамі. Каб нам зацвердзілі штат тэхнічнага персаналу, музей мог бы выконваць не толькі навуковую, але і шырокую прапагандысцкую місію. Умяшанне прэсы можа наблізіць вырашэнне такіх і падобных арганізацыйных пытанняў. Яшчэ хацелася б пажадаць, каб у друку змяшчаліся матэрыялы пра найбольш важныя адкрыцці ў галіне культуры. Мы падрыхтавалі ўжо трэці зборнік, прысвечаны новым адкрыццям (два папярэднія выйшлі ў 1984 і 1985 гадах), але ахапіць увесь матэрыял, зразумела, не можам. Тым больш, што зборнікі арыентаваны пэўным чынам на спецыялістаў, ды і тыраж невялікі.

Помнікі роднага краю... Іх лёс залежыць ад кожнага з нас. І калі сёння аднаўляецца Траецкае прадмесце ў Мінску, ідзе рэстаўрацыя Мірскага замка і многіх іншых помнікаў, дык гэта дзякуючы таму, што істотна змяніліся адносіны да гісторыка-культурнай спадчыны, што ўсведамленне неабходнасці асэнсавання мінулага стала агульнаграмадскім здабыткам.

Рэдакцыя звяртаецца да чытачоў з прапановай прыняць актыўны ўдзел у гаворцы пра помнікі роднага краю, пра месца спадчыны ў сучасным свеце.

Гутарку правёў
Пётра ВАСІЛЕЎСКІ.

ЗВЕРТАГАДЬ, АДНАЧУЛЯЦЬ, СКАРЫСТОЧВАЦЬ

чальную ўстанову. Прапановы адносна скарыстання яго пасля рэстаўрацыі ці рэканструкцыі павінны абмяркоўвацца шырокай аўдыторыяй, і «ЛіМ» у гэтым выпадку можа выступаць у ролі каардынатора грамадскай думкі.

Мне здаецца, што вырашаць гэтую праблему немагчыма без адказу на пытанне, хто ў кожным канкрэтным выпадку павінен несці адказнасць за захаванасць таго ці іншага помніка.

Варта было б арганізаваць у рэспубліканскім друку абмеркаванне па пытаннях мастацкага вобраза адноўленых помнікаў, у якім прынялі б удзел усе зацікаўленыя: Акадэмія навук, «Белрэстаўрацыя», Таварыства аховы помнікаў, творчыя саюзы, прадстаўнікі грамадскасці. Гэта дало б магчымасць спрыяць комплекснаму вырашэнню названай праблемы. Мы хацелі б, каб сродкі масавай інфармацыі шырэй асвятлялі некаторыя аспекты дзейнасці таварыства. Напрыклад, як вядзецца прапаганда гістарычнай спадчыны. Мы выдаём штогод 8—10 брашур. Тыраж невялікі. У асноўным яны служаць метадычным матэрыялам для дзярвічных арганізацый, да шырокага чытача не падыходзяць. Нават кароткая інфармацыя ў рубрыцы «Помнікі роднага краю» ці ў якой іншай была б для нас карыснай.

Не так даўно арганізаваны Фонд аховы помнікаў, куды кожны, хто жадае, можа зрабіць грашовы ўнёс. Есць прыклады, калі добраахвотнікі працуюць у свой вольны час бяс-

мы, на жаль, не маем. У нас, напрыклад, няма помнікаў Каліноўскаму і іншым героям 1863 года, Міколу Гусоўскаму, Вінцэнту Дуніну-Марцінкевічу, Францішку Багушэвічу, Максіму Гарэцкаму, і гэты спіс можна было б доўжыць.

У шырокім сэнсе ўся наша зямля — гэта велізарны храм памяці, помнік мужнасці, героізму, таленту, самаадданасці беларускага народа. Таму варта больш раскаваць пра мясціны, якія звязаны з імёнамі слаўных людзей Беларусі.

Мяне, напрыклад, здзіўляе, што да гэтага часу прэса анік не адгукулася на стварэнне выдатнага ў мастацкіх і ідэйных адносінах мемарыяла «Рудабельскай рэспубліцы» (скульптар Ю. Палякоў, архітэктары У. Кузьменка, В. Крамарэнка, У. Шчарбіна). Мае сэнс раскаваць не толькі пра існуючыя помнікі, але і асвятляць ход рэспубліканскіх конкурсаў, каб стварэнне мемарыялаў, увогуле пытанні манументальнай прапаганды былі агульнаграмадскай, а не вузкас спецыяльнай справай.

Аляксандр КАНАВАЛЕНКА, начальнік ўпраўлення музеяў і аховы помнікаў Міністэрства культуры БССР:

— З усіх публікацый «ЛіМа» па пытаннях аховы помнікаў найбольш рэзананс меў артыкул «Выбух», дзе былі выкрыты факты парушэння заканадаўства. Тое, што адбылося ў Віцебску, нельга класіфікаваць інакш, як выпад супраць духу і літары закона.

Шчыра кажучы, у самім Ві-

ПРЭМ'ЕРЫ У БРЭСЦЕ

У Брэсцім абласным драматычным тэатры імя Ленінскага камсамола Беларусі рэжысёр Т. Белічэнка ажыццявіла пастановку п'есы А. Арбузава «Вінаватыя». Мастацкае афармленне спектакля Т. Карвяковай. У ролх заняты заслужаная артыстка БССР Н. Ганчарэнка, артысты М. Маршын, М. Мятліцкі, Т. Кавалеўская, А. Цецярчук, У. Пестуноў і іншыя.

Яшчэ адна прэм'ера тут жа — трагікамедыя «Цыліндр» Э. дэ Філіпа. Тэатр упершыню звярнуўся да творчасці гэтага вядомага італьянскага драматурга. Рэжысёр — пастаноўшчык спектакля — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР У. Забэла, мастак — В. Лесін. Ролі выконваюць народны артыст БССР, заслужаны артыст Літоўскай ССР А. Логінаў, заслужаны артыст рэспублікі С. Еўдашына і Г. Тонараў, артысты Н. Кафанова, Т. Ляўчук, А. Маркевіч, А. Казак і іншыя.

Р. БАКІЕВІЧ.

«Вінаватыя» А. Арбузава. Толькі Т. Кавалеўская, Сягонкі М. Мятліцкі.

«Цыліндр» Э. дэ Філіпа. Сягонкі з спектакля. Фота Я. ПІЎНЕНКІ.

Раман ТАРМОЛА

Народ. Краіна.
Перамены...
Не школьны у руках званок,
А крык душы

усіх пайменна
Склікае на жыцця урок.
Чаго разводзіць тары-бары,
У мора слоў даваць нырца —
Вучыцца трэба гаспадарыць,
Вучыцца праўдзе да канца.
З кляцьбой аб вернасці

не лезці,
Згінаючы свае гарбы,
А працаваць лепш чэсць-
па-чэсці

І вернымі на справе быць...
Правеоана вялікім часам
Пакутным, распачным, прамым,
Што лепшым залатым запасам
З'яўляецца працоўны ўздзім;
Што славаю усенароднай
Пазначана ва ўсе вякі
Асобы чалавечай годнасці!
І не хістанне убакі.
Калі не першы клопат сына
Пра бацькаўшчыну з першых

дзён,
Тады нашто яму Айчына.
Тады нашто Айчыне ён...

Палёт

Калі ў сусвецце не адны
зямляне
Ляцяць у некуды...
ды ад людзей не прэч,
Апошняе з зямлёю развітанне,
Магчыма, недзе —
першая з сустрэч.

Не паяўляемся і не знікаем
Мы, людзі, як вядома,
а часцей
Адно на лёс ці старасць
наракаем
І ў вышыню
альбо углыб расцем.

Хіба так не было ужо вякамі..
Смялей сабе прызнаемся адно,
Што мы плылі аднойчы над
рукамі
І апускаліся на рукі зноў.

«Ідзі і глядзі»

А. АТАМОВІЧУ
Э. КЛІМАВУ

«Ідзі і глядзі».
Ідуць і глядзяць...
І плачучы перад экранам.
І медалі на грудзях звяняць
У ветэрана...
У атаку рвецца салдат
З гэтае кіназаль:
Зноў перад ім — не экранны
кат,

Зноў
забойцаў
навала.
Побач руку сціскае рука —
ён і яна хвалюцца
За маладосць, за хлапчука,
Што ад жудасці жмурыцца...
Цяжка дыхае столькі душ.
Смерць — у агні пякельным.
Покуль жывы я —
іду...
Іду

На гэты крык сучэльны!
Можна памерці і—вечна жыць!
Ды,
не памёршы,
лепей

Адабраць у забойцаў нажы,
Адабраць, што сонца слепаць.
Адабраць
на разбой правы
Дзеля ўсяго жывога!
Сёння ж у маці, дрэва, травы
Вечна трывога.

Вішня ў полі

Уз'юрыўся вецер увішны,
Паскручваў, паадрываў
Кволяныя кветкі ў вішні,
Ветраная галава.

Прыдумаў сабе занятак,
Забаву давідна...
Першых сваіх вішанятак
Не пабачыць яна.

Ноч адна перайначыла
Яе малады лёс.
Расхрыстана, раскудлачана,
Пялёсткаў унізе, як слёз...

Як нейчае вока сурочыла!
Сухая. Малая. Адна.
Жаночая доля сірочая
За паўварсты відна.

Вятры, як забабоны,
У коміне гудуць.
Завею недзе бомы
У белы храм вядуць
Зімы і халадзчы...
Аж замак у Міры
Стаіць, нібы малеча,
На яе двары.
Зіма праз шыбу лезе.
Гародчык у акне
Увесь у снежным бэзе...
І не сцюдзёна мне.

Тут, дзе жыцця падмурак,
Дзе холад б'е ў вушах,
На сонца вочы жмурыць
Маміна душа.
І тата з ёю поруч —
Толькі што ўвайшоў —
Нешта ёй гаворыць,
Смяецца ўсёй душой.
Усё увачавідкі
У хаце, на двары...
...Бяруць да тых завідкі,
Хто зараз у Міры.
О, успаміну радасць
Між дзвюх найродных душ!
Час, снегам альбо градам
Адно не зацяруш...

Млечны шлях, як сусвету жыла,
Жывіць поступ наш агнявы.
Азіраемся на магільны,
Пазіраем услед жывым.

Спатыкаючыся аб зоркі,
Вечна падаем на зямлю
З яе полем

у полі зроку,
Напаіўшы слязой раллю.

Скрыжаванні дарог падобны
На шляхі распластаных рук,
Па баках, дзе травы аздоба
І былінак спрадвечны рух.

Не спыніцца і нам ніколі,
Найапошні зрабіўшы крок.
Мы — дарогі, трава, і поле
І шматзорны расісты зрок.

Чалавек, ты прыгожы без
пахвальбы
І няма ў дабырні табе роўні:
Умудраешся моцным быць
і слабым,
І ад зоркі святляк не адрозніць.

Ад прыроды відушчы, ты
ўмееш парой
Чалавечай прамашкі
не ўбачыць,
Узвялічыць каменьчык,
назваўшы гарой,
І сябе для другіх перайначыць.

Мне вучыцца ў цябе
глыбіні, вышыні
І любові да роднага дому.
Выплаўляць слова гулкае
з цішыні,
І маўчанне вялікае —
з грому.

Вятроў асенніх змоўкла
жудасць.
Прыйшла зіма з маўчаннем
рэк.
На першым снезе столькі
людю!
Прыкметны кожны чалавек.

Зіма не змеем папаровым —
Дзіўляе снегападам нас.
Штодня бялюткую нанова
Прасуе зранку сонца-прас.

Блішчаць сняжынкы, вочы, іней,
Блішчыць ружова ў снезе дом,
І лёд на рэчцы

небам сінім,
І неба
залатым ільдом.

З былых часоў, яшчэ з павета,
Дзе прадзед сеяў і араў,
Прымчаў зімой глыток паветра
Чысцюткі, як бяроз кара.

ён распірае хмельна грудзі
Без дапамогі НТР.
Як дыхаецца! — кажучы людзі.
І лыжаў след вядзе у сквер.

23 лютага — Дзень Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту

Жыццё ў арміі ідзе па сваіх строгіх законах, але музыка даўно ўжо заняла ў ім дастойнае месца, стала неад'емным кампанентам воінскіх рытуалаў. Яны суправаджаюць савецкага воіна ў яго ганаровай службе ў арміі або на флоце. У кожным армейскім рытуале закладзены глыбокі сэнс, багатыя рэвалюцыйныя і баявыя традыцыі, кожны авяяны гістарычнай веліччу падзвігаў у славу

АРМЕЙСКІЯ ТРУБЫ ГУЧАЦЬ...

Радзімы. Рытуалы антыўна ўдзельнічаюць у ваенна-патрыятычным выхаванні савецкіх воінаў, менавіта праз іх кожны малады чалавек па-новаму асэнсоўвае для сябе важнасць і адказнасць сваёй службы.

Музыка гучыць у час прыняцця прысягі — гэтай важнейшай падзеі ў жыцці маладога воіна. Малаўнічую урачыстасць яна надае і вынасу баявых сцягоў, уручэнню ўзнагарод і баявых рэліквій, ускладанню кветак да магіл і абеліскаў. Памятаеце, як у дні святкавання 40-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне духавая музыка выйшла на плошчы і вуліцы гарадоў? Ва ўрачыстым марш-парадзе, ззяючы меддзю інструментаў, прайшлі лепшыя ваенныя духавыя аркестры.

Марш у ваеннай музыцы займае вядучае месца, яго гісторыя пачынаецца яшчэ са старажытнасці. У рэпертуар айначынных ваенных духавых аркестраў маршы ўвайшлі на пачатку XVIII стагоддзя. Гісторыя нашай ваеннай музыкі захоўвае маршы страйваў (або парадных), паходных — для шэсця, сустрэчных — для суправаджэння сцягоў, военачальніаў, пахавальных (або жалобных), канцэртных, асабліваю цінна-васць з якіх уяўляюць святочна-фанфарныя і інш. Няма, бадай, чалавек, якога не кранулі бэза душу стугні славуага марша «Развітанне славянкі» або «Дня Перамогі» Д. Тухманова, «Непераможнай і легендарнай» А. Аляксандрава або «Марша» Б. Акуджавы да кінафільма «Беларускі ванзал»...

Урачыстым маршам пад блісконцыя авацыі праходзяць ваенныя аркестры перад удзячнымі слухачамі і яшчэ гучыць

іх пераможная звонкая медзь. Духавыя аркестры заўсёды ў баявым страі!
А. КАРАЦЕЕУ.

УПЕРШЫНЮ ў «ЛІМЕ»

Міраслаў ШАЙБАК

БАЧУ РАДЗІМУ

Здаецца ўчора
Глядзеў на снег, — ды раптам
Каткі на вербах.

Галінка вярбы,
Дакрануўся, і зніклі
Кропелькі расы.

Цыгарэтны дым,
У паветры паплылі
Шэрыя кветкі.

Такія ж сосны
І на маёй Радзіме,
У сонечны дзень.

Ветрык-вятрыска,
Можа, гэтая хмарка
Над Мінскам плыла?

Міраслаў Шайбак (Міраслаў Вячаслававіч Адамчык) нарадзіўся ў 1965 годзе ў горадзе Мінску. Скончыў школу. Паступіў у Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна. Зараз служыць у радах Савецкай Арміі.
Вершы яго друкаваліся ў газетах «Чырвоная змена» і «Знамя юности», у часопісе «Бярозка» і ў зборніках «Маладыя галасы» і «Вусны».

Ад ветра з дажджом
Хаваю пад пахаю
Зборнічак вершаў.

Як моцна дрэва
За глебу трымаецца.
Зрываю кветку.

На грудзі гляджу
У бок Радзімы сваёй.
Над полем туман.

Чыркнў запалкай,
Вастракрылы матылёк
Свеціцца ў цемры.

Дзень нараджэння
Апрануў вайсковы фрэнч.
Халодны жнівень.

Чорны матылёк.
Што шукае ён? Можа,
Чорную кветку.

Жнівеньскі вецер.
У анучы на плоце
Выраслі крылы.

Месяц не ўзышоў

Ліхтары ўздоўж дарогі —
Сузоре маё.

Восень. Сухую
Галінку не пазнаеш
На дрэве жывым.

Хто гэтай ноччу
Наведае ліхтары?
Холад верасня.

Зробіць смачнымі
Яблыкі з антонаўкі
Халодны вецер.

Сёння ноччу ў сне
Ізноў бачыў Радзіму.
Сумным прагнуўся.

Печку адчыніў,
Пасівелі вугалькі.
Попел варушу.

Адчыніў дзверы.
Варушыцца па сходах
Мой цень зламаны.

Брата б убачыць,
Яго руку паціснуць
Хоць на імгненне.

ЛЯЛЬКІ ІГРАЮЦЬ ДЛЯ ДАРОСЛЫХ

Значна пашырылася глядацкая аўдыторыя Брэсцкага тэатра лялек пасля пастаноўкі спектакля рэжысёра В. Казловай «Іншаземец у Рыме» паводле твораў М. Зошчанкі. У дзень прэм'еры ў госці да акцёраў прыйшлі не малыя глядачы, як звычайна, а іх бацькі. І мар-

куючы па тым, што спектакль прайшоў некалькі разоў пры перапоўненай зале, навінка, прапанаваная маладзёжным калектывам тэатра, дарослым надобалася.
Удалому дэбюту спектакля садзейнічалі не толькі добрая ігра акцёраў і дынамічнасць

сюжэта, але і арыгінальнае ляльчае афармленне, музычнае суправаджэнне. У пастаноўцы былі заняты як вядучыя артысты ляльчага тэатра — І. Герасевіч, В. Зайцаў, Л. Зайвава, так і маладое анцёрскае папаўненне — Ю. Лахманоў, Т. Грыфлюк, Ж. Гарошка і іншыя.
Ф. МУХА.

ПРЫГАЖОСЦЬ, УВАСОБЛЕНАЯ Ў ДРЭВЕ

Калі праходзіш міма кінатэатра «Перамога», што ў Оршы, міжволі запыняеш увагу на драўляных сцэнах. Вось весельчак-музыкі. Глядзіш на іх і быццам чуеш жартуючую беларускую мелодыю. Побач да дрэва прытуліўся Несцерка. Тут жа — постаць упэўненага ў сабе пана судзі, на паклон да якога прыйшоў бядняк. Апошні нізка апусціў галаву, скамячыў у руках капляюш. Як сімвал народнай мужнасці ўспрымаюцца вобразы дзеда Талаша, салдата і салдаткі.

Як не захапляцца ўмелымі рукамі людзей, якія прымуслі «загаварыць» кавалак дрэва, ператварылі яго ў твор мастацтва! Гэта — работнікі заводу «Легмаш» С. Шаўроў, С. Цішкоў і былы мастак-афарміцель інструментальнага заводу М. Пруднікаў, якога ўжо, на жаль, няма ў жывых.

З работамі народнага ўмельца Сямёна Шаўрова знаёмы не толькі аршанцы, але і жыхары Віцебска, Мінска, іншых гарадоў, дзе праходзілі выстаўкі народных мастакоў. Шаўроў па праву прысвоена званне народнага майстра.

Нягледзячы на свой пенсійны ўзрост, Сямён Сцяпанавіч не развітаецца з прадпрыемствам, выконвае афарміцельскія работы. Для цэха № 22 Сямён Шаўроў выканаў незвычайную «галерэю». У ёй — драўляныя барэльефы розных зьвяроў, якія сустракаюцца на тэрыторыі Беларуса. Гэтай работай можна любавіцца гадзінамі. Колькі працы, колькі душы ў яе ўкладзена!

Раз убачышы творы Шаўрова, лёгка пазнаеш іх сроднаства іншых. Мастак неаднойчы ўвасабляў у сваіх работах сюжэты беларускіх песень, ка-

зак. Дасціпным народным гумарам, лірызмам вее ад нампазіцыі «У суботу Янка»... У аснове яе — сюжэт вядомай пэні. Менавіта пасля знаёмства з работамі Шаўрова захапіўся разьбой па дрэве малады рабочы заводу «Легмаш» Сяргей Цішкоў.

— Я доўга вагаўся, перш чым наважыцца паказаць першую сваю работу Шаўроў, — успамінае Сяргей Яўгенавіч. — Думаў — пасмяецца. А ён, наадварот, падбадзёрыў.

Цяпер Цішкоў працуе над афармленнем заводскага пакоя адпачынку. Адначасова выконвае і яшчэ адзін заказ — для маладзёжнага кафэ, якое абсталяваецца ў інтэрнаце заводу. Неўзабаве работы С. Цішкова будуць дэманстравацца на выстаўцы народнай творчасці, якая адбудзецца ў Полацку.

Т. ГАУРУСЕВА.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

Песня навучыла мужа жыць.
І калі ўжо сэрца абарвецца,
Смерць, як песня бою,
прагучыць
І ў жыцці народа
застанецца!
Муса ДЖАЛІЛІ.

Прыкладаў легендарнага лёсу, які даў сваім жыццём Муса Джалілі, няшмат. У нас няма больш пісьменнікаў, чый воінскі

каў пакорліва свайго канца: ён змагаўся.

Першыя звесткі аб лёсе Мусы Джалілі прыйшлі з Берліна ў Маскву вясной 1945 года. У 1946 і 1947 гадах былі дастаўлены ў СП СССР дзве судам уцалелыя запісныя кніжкі з вершамі паэта-вязня. Адно з іх захаваў савецкі ваеннапалонны Нігмат Церагулаў, другую —

ІМЯ З ЛЕГЕНДЫ

Да 80-годдзя з дня нараджэння Мусы ДЖАЛІЛІ

і паэтычны подзвіг быў бы адначасова ўвекавечаны прысваеннем ганаровых званняў Героя Савецкага Саюза і лаўрэата Ленінскай прэміі.

Найвялікшы гераізм Мусы Джалілі рэхам адгукнуўся ў Беларусі яшчэ ў гады вайны. Вядома, што ў канцы лютага 1943 года ў Беларусь прыбыў эшалон з Волга-татарскім легіёнам, сфарміраваным гітлераўскім камандаваннем з ваеннапалонных для барацьбы з партызанамі. Размясціўся легіён на Віцебшчыне. Неўзабаве татарскія патрыёты наладжваюць

белгіскі антыфашыст Андрэй Цымерман. Сапраўднае другое нараджэнне Мусы Джалілі, які раздзяліў лёс невядомых герояў, пачалося толькі ў кастрычніку 1953 года, калі ў «ЛіГ» з'явіліся першыя, ажыццёўленыя І. Фрэнкелем пераклады на рускую мову маабіцкіх вершаў «Даруй, Радзіма!», «Неадчэпныя думкі», «Любімай», «Не вер!».

«Чароўны клубок» і іншыя. Першаадкрывальнікам жа паэзіі Мусы Джалілі на беларускай мове быў Мікола Аўрамчык. Ён яшчэ ў час святкавання пяцідзясяцігоддзя з дня нараджэння Мусы Джалілі надрукаваў у «Малодосці» свой пераклад верша «Мае песні». Потым ім былі перакладзены вершы «Аб гераізме», «Да Дзвіны», «Адна парада», «Кату», «Воля», «Смерці». Тады ж, у 50-ыя гады, узніклі першыя старонкі беларускага джалілізнаўства.

Найвялікшы гераізм Мусы Джалілі рэхам адгукнуўся ў Беларусі яшчэ ў гады вайны. Вядома, што ў канцы лютага 1943 года ў Беларусь прыбыў эшалон з Волга-татарскім легіёнам, сфарміраваным гітлераўскім камандаваннем з ваеннапалонных для барацьбы з партызанамі. Размясціўся легіён на Віцебшчыне. Неўзабаве татарскія патрыёты наладжваюць кватэры з мясцовымі партызанамі і пераходзяць на бок народных месціцаў, уліваюцца ў брыгаду М. Ф. Біруліна. Татарскія воіны дапамагалі партызанам хутчэй разарваць вогненнае кальцо віцебскай блокады. Па ўспамінах відавочцаў і ўдзельнікаў гэтых падзей, паводле архіўных дакументаў нямецкіх штабоў устаноўлена, што ініцыятарам зрыву значных планаў Гітлера, арганізатарам паўстання легіянераў быў Муса Джалілі. Менавіта за правадзенне агітацыйна-выхаваўчай работы сярод ваеннапалонных гестапаўцы схапілі Мусу Джалілі і 12 яго памочнікаў. Так ён апынуўся ў Маабіцкай турме ў Берліне. Знаходзячыся за кратамі ў фашысцкіх лагерах смерці, паэт не ча-

Мікола Аўрамчык у сваім артыкуле «Пясняр мужага змагання» выказвае думку, што верш «Да Дзвіны» напісаны Мусой Джалілі ў Дзвінскім лагера смерці. Тое, што гэты верш-запавет, пад якім стаяць дата «кастрычнік 1943 года», быў выкліканы да жыцця падзеямі на Беларусі, бяспрэчна.

Перакладаў на беларускую мову вершы Мусы Джалілі М.

ГАСЦІННА Ў ГАСЦІНАЙ

У інтэрнаце Гомельскага заводу станочных вузлоў быў пакой, застаўлены старой мэбляй, рознай іншай старызнай. Антыўісты вырашылі абсталяваць у ім гасціную. Дзякуючы іх ініцыятыве і намаганням пакой набыў прывабны выгляд. Тут чыста, утульна, пасярод стаіць прыгожы дубовы стол, на якім заняў сваё пачэснае месца самавар. Пачалі тут праводзіць розныя сустрэчы, дні нараджэння. Так, нядаўна ў гасцінай быў адзначаны дзень нараджэння інжынера Лілі Канавалавай. Маладзё слявала песні, складала вершы, прысвечаныя імянінцы, удзельнічала ў розных конкурсах.

тут і прадстаўнікі двух спаборнічаючых калектываў — заводаў станочных вузлоў «Цэнтраліта». З кожнага боку прысутнічалі па дзве перадавыя брыгады: ад гаспадароў — Мікалая Арцёмавіча Гарэлага і Івана Кузьміча Надтачаева, ад гасцей — Мікалая Іванавіча Кандрацэва і Аллесея Фёдаравіча Цімакова. Цудоўна прайшоў гэты вечар. Спачатку госці і гаспадары расказалі аб сваіх працоўных дасягненнях, планах на будучае, а потым разам пілі чай, слявалі, жартавалі, гулялі ў розныя гульні. Асабліва запомніўся конкурс грыбнікоў.

Гасціная хутка набыла папулярнасць. Адночы сабраліся

Гасціная... Пасля працоўнага дня, у нядзелю і суботу спяваюцца сюды людзі, бо ведаюць, што знайдучы сабе заняткаў па

душы. Калі поўніцца галасамі месца адпачынку — значыць, тут цікава. Майстар Уладзімір Васільевіч Семчанку — вядомы ў калектыве чалавек, старанны працаўнік. А калі пачылі завадчане на свае вочы, якія цудоўныя рэчы выразае ён з дрэва, яшчэ больш пачалі паважаць Семчанку. Мадэльшчыні Б. Шатроў тансама заўзяты разьбяр. Знаеміст Н. Чмыхава прадставіла на выстаўку народнай творчасці свае манрамы, якія былі прызнаны лепшымі. Інспектар Л. Сіненкая — майстар мастацкага вышывання.

Арганізаванае вольнае час чалавек так, каб жыццё стала больш змястоўным, багатым — дзівіць актывістаў заводу станочных вузлоў. І прыемна, што жадаючых наведваць гасціную становіцца ўсё больш.

В. БАРХАНАУ.

ПРАСЦЯГАМІ НОВАЙ ПЯЦІГОДКІ

Летась на Міншчыне створана 44 культурна-спартыўныя комплексы, 180 аматарскіх аб'яднанняў і клубы па інтэресах, двум калектывам прысвоена званне «народны». Кнігавыдача ў масавых бібліятэках павялічылася на 121 тысяччу экзэмпляраў. Асноўны фонд музеяў узрос больш чым на 9 тысяч экзэмпляраў. Здадзена ў эксплуатацыю 10 клубных устаноў.

Аб гэтых і іншых фактах вялася размова на нарадзе культ-

рабятнікоў Мінскай вобласці, прысвечанай вынікам работы за мінулы год і прыняццю сацыялістычных абавязальстваў на першы год дванацатай пяцігодкі.

Вызначаны канкрэтныя шляхі па далейшым развіцці мастацкай самадзейнасці. Колькасць удзельнікаў будзе дэдадзена да 60 тысяч. Запланавана ў культурыстановах вобласці правесці 1600 канцэртных выступленняў прафесійных калектываў і 15 тысяч аматарскіх,

60 тысяч масавых мерапрыемстваў, прысвечаных прапагандае кнігі.

— Усё, за што мы прагаласавалі на нарадзе, будзе выканана, — сказаў намеснік начальніка ўпраўлення аблвыканкома В. Гедройц. — Зарукай таму — высокі энтузіязм людзей, жаданне працаваць на ўзроўні патрабаванняў, якія ставіць партыя перад работнікамі культуры.

К. ВАЛЮШЭНКАУ.

НА ХВАЛЯХ ЭФІРУ

Тыя даўнія дні, калі мы ўпершыню перагортвалі старонкі часопіса з гэтым раманам, аказваецца, не забыліся. Запомнілася адчуванне летуценнасці, рамантыкі кахання, свежасці, водар паветра ў тую вераб'іную ноч, светлая раніца, калі «раскашавала мокрая лаза, цяжкія някошаныя травы на берагах дымелі, з улоння Дняпра плыла сытая пара, як з вядра з сырадоём...»

У рамане Уладзіміра Караткевіча «Нельга забыць» былі пасеяны амаль невідочныя зярняты, з якіх узшылі потым і «Каласы пад сярпом тагім», і «Дзікае паляванне караля Стаха», і «Мая Іліяда». У гэтым, вельмі асабістым, вельмі лірычным рамане, наскрозь прасякнутым паэзіяй, — і ў вершах, і ў прозе, была тая прыхільнасць, любоў да гісторыі роднага краю, такое дасканаласць веданне яе, калі творца не проста ўяўляе, а жыве, існуе, пакутуе ці адчувае моманты невыразнага шчасця — у ім самім «прапанаваных абстаўінах».

Важная і ўсебаковая эрудыцыя ў спалучэнні з магутным паэтычным пачуццём, з чуйным — бы сейсмограф — адчуваннем часу, з тонкай, бадай, толькі Караткевічу ўласцівай іроніяй, з нечаканымі ўсплёскамі рамантычнасці — усё гэта брала чытача ў палон, рабіла яго незаўсёды Караткевічавым прыхільнікам, прымушала шукаць у кнігарнях, на паліцах бібліятэк ягоныя кнігі...

Таму кожнай сустрэчы з яго творчасцю — няхай гэта тэатральны ці тэлевізійны спектакль, кінафільм ці радыёспектакль — чакаеш, як сустрэчы з аўтарам, які так дачасна пайшоў з жыцця.

Таму да кожнай такой работы ставішся з папярэдняй прыхільнасцю — але і з рэўнасцю

таксама. Бо ў нас ужо ўтварыўся — у кожнага з нас — свет Караткевічавых герояў, і кожная неадпаведнасць яму, — а ў мастакоў кіно, тэатра, радыё ёсць жа і ўласнае бачанне! — насцярожвае і нават крыўдзіць. Відаць, таму да радыёспектакля адчуваем большы давер і часцей за ўсё не спрачаемся з выбарам выка-

паэтычнага, жорсткага, і таму натуральнага страты, якія звязаны з любой інсцэніроўкай, тут былі найменшымі. Пастаўка была ўхвалена аўтарам — і гэта прынесла асабліва радасць яе стваральнікам.

І ўсё ж раман, зразумела, не вычэрпваўся прапагандаю. Таму радыё зноў звярнулася да рамана: сцэнарыстка Т. Абаку-

ва звачаць гэтым словам.

Запрасіўшы на ролі Кухальскую і Тарасава, стваральнікі спектакля зрабілі вельмі ўдалы выбар: гэтыя артысты без няцяжка змаглі стварыць гэты «сённяшні» варыянт Рамэа і Джульеты. Тарасаў расказаў аб мужным, гордым і сумленным чалавеку, для якога немагчыма крывіць душой, таі-

а паэт чытае вершы, якія, здаецца, нарадзіліся толькі што, і мы — першыя, хто чуе іх, хто знячэўку падслухаў іх, бо яны — для сябе і для Яе.

Трэба сказаць, што вершаў у спектаклі шмат: іх — і вельмі добра — чытае вядучы Валерыя Анісенка.

(Дадамо яшчэ, што для некаторых чытачоў Караткевіча нечаканасцю аказалася, што ён — паэт. Адночы, спытаўшы пра вершы Караткевіча, пачула ў адказ: «А ён пісаў і вершы!» Ці не азначае гэта, што з духоўнага быцця нашага знікае нешта вельмі дарагое? І ці не варта выдаўцам перавыдаць менавіта вершы Уладзіміра Караткевіча?)

У тканіну радыёспектакля ўведзены не толькі вершы з рамана, але і даўнейшыя — з паэтычных зборнікаў. Вершы гэтыя патрэбны рэжысёру і як эмацыянальны ўсплеск, і як роздум, і як кампазіцыйная адбійка. І хоць, як ужо было прыгадана, вершаў многа, але... іх не хапае! Не хапіла ў фінале, калі патрэбна было, проста неабходна заключыць спектакль вершамі. Не бярэся сказаць якімі... Але, думаю, у радыёспектаклі патрэбны быў слаўты, класічны ў сваёй прастве і прыгажосці верш «Цуд на Нерлі»: «Белая-белая, чыстая-чыстая, нібы дзяўчына, царква на Нерлі... Не прагучаў... Хоць была ў прысутнасці гэтага верша эмацыянальная, мастацкая патрэба — патрэба ў яго крынічнай празрыстасці, калі героі наведлі царкву Пакрава на Нерлі. «Згасала ў сьвятле майскага дня аясёлка над белым дзівам... — Як свечка... — Ціха сказала Горава...» Бо ў гэтым эпізодзе раскрываецца жаночасць, прывабнасць гераіні, яе захопленасць мастацтвам, якое робіць чалавека вышэйшым...

Галіна Кухальская здолела

Радыёспектакль па творы У. КАРАТКЕВІЧА

наўцаў. Бо і нам, слухачам, даецца свабода — свабода фантазіі, уяўлення, што не перашкаджае нам у самы кароткі час прывыкнуць да голасу выканаўцы.

Як прывыклі мы — літаральна праз момант — да голасу Віктара Тарасава ў ролі Андрэя Грынкевіча і Галіны Кухальскай — Ірыны Горазай у спектаклі Беларускага радыё па рамане «Нельга забыць».

Ужо другі раз звяртаецца радыётэатр да гэтага твора. Колькі год назад мы слухалі радыёпастаноўку «Паром на бурнай рацэ», дзе пісьменнік У. Мехай і рэжысёр А. Вазілаў прапанавалі слухачам пралог рамана — падзеі трывожнага жніўня 1863 года, калі «перасялае жыта плакала зярнятамі, а ў жыцце стаялі шыбеніцы...», кардон, дзе рота выпрабаваных у баях селдат пазізна была абараняць паром праз Днепр ад паўстанцаў. Адзін толькі пралог стаў тэмай радыёспектакля — удумлівага,

моўскай і рэжысёр В. Анісенка задумалі новую радыёпастаноўку, якая б перагарнула тры старонкі рамана, якіх не закранулі раней. Але тут адразу ўзнік шэраг пытанняў, галоўнае з якіх — як умясціць усю складанасць рамана, яго праблематыку, філасофскую глыбіню, каб не быць захліснутым усім гэтым багаццем. Як перадаць тую чароўную «ігру розуму», зіхаченне слова, то вытанчана-інтэлігентнага, то сакавіта «зямнога»...

Была выбрана адзіная сюжэтная лінія — тэма вялікага Каханя (менавіта з вялікай літары). Відаць, адчуты мастакам сённяшні «дэфіцыт духоўнасці» патрабаваў расказаць на поўны голас аб каханні, нібы на кананавым лёсам, нават фатальным, якое захапіла на ўсё жыццё, зрабіўшы Яе і Яго небывала шчаслівым — і небывала няшчасным. Каханне, якое не абсыці, ад якога няма ратунку — тое самае, непадобнае, якое толькі і мае пра-

ца і ўцякаць ад небяспекі. Яго Грынкевіч бярэ на сябе адказнасць за лёс каханай, не вагаючыся, не падлічваючы, што гэта яму прынясе: толькі мы разумеем, які боль абрыцецца на яго, але ён думае не аб сабе — толькі аб ёй. Ён сапраўды мужчына, які ведае, хто чаго варта, і адказвае за свае словы. Калі ён вырашыў забраць каханую з утульнага, уладкаванага дома, — то ведае: ён павінен здабыць для яе і прытулак, і першапачатковы дабрабыт. І на здэклівае пытанне: «Што вы можаце даць ёй?» — адкажа: «Сёння — нічога... Але і зараз, і праз тры месяцы, і да канца дзён я дам ёй самае патрэбнае: цеплыню» — і голас яго, дагэтуль халодны і варажы, пацяплее і задрыжыць ад пяшчоты... Бо ён, Грынкевіч, — паэт. І мы пераканваемся ў гэтым, калі ён будзе чытаць свае вершы. Не таленавіты артыст Віктар Тарасаў будзе чытаць вершы цудоўнага паэта Уладзіміра Караткевіча,

Лідзіі ВАКУЛОЎСКОЙ — 60

20 лютага споўнілася 60 год пісьменніцы Лідзіі Вакулоўскай. Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР павіншавала яе з юбілеем.

«Дарагая Лідзія Аляксандраўна!»

Шчыра вітаем Вас, вядомую рускую пісьменніцу, з нагоды Вашага юбілею.

Вы нарадзіліся ў горадзе Шчорс Чарнігаўскай вобласці ў сям'і служачых. Скончылі ацёрскі факультэт Кіеўскага тэатральнага інстытута імя Карпенкі-Карага. Некалькі гадоў працавалі літсупрацоўнікам рэдакцыі газеты «Сталінскі шлях» на Чукотцы, потым былі літсупрацоўнікам абласной газеты «Калінінградская праўда».

На Поўначы пачалася Ваша творчая біяграфія. Спачатку былі замалёўкі, нарысы, што дру-

каваліся ў Магаданскай абласной газеце, затым надрукаваныя ў «Піонерскай праўдзе» апаўданае «Сын охотника», якое адкрывала Вас як празаіка.

Людзі суроўага краю сталі Вашымі любімымі і нязменнымі героямі. У 1956 годзе ў Магадане асобным выданнем выйшаў нарыс «Первый снег». Потым былі кнігі «Толіно дество», «Свой след на земле», «Пурга уходит через сутки», «Сашка, моя знакомая», «Последняя радиogramма», «200 километров до суда», «Хозяйка птичьей скалы», «Улицы вдоль озёна», «Свадьбы», «Женщины», выдадзеныя ў розныя гады ў выдавецтвах Масквы, Мінска, Магадана і Калінінграда. Вы аўтар рамана «Путевка в «Белую долину», што надрукаваны ў часопісе «Дальний Восток». Па Вашых сцэнарыях пастаўлены фільмы «Лушка» (інастудыя імя Даўжэні) і «Саша-Сашачка» («Беларусьфільм»). Выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпускае новую кнігу «И сняты белые снега».

Ва ўсіх сваіх творах Вы імкнуліся зірнуць мастакоўскім вокам на шмат якія пытанні нашага быцця, абстрактна ставіліся да маральна-этычнай праблематыкі.

Віншуючы з днём нараджэння, выказваем Вам, дарагая Лідзія Аляксандраўна, нашы шчырыя пажаданні моцнага здароўя і шчасця, плёну ў працы, новых творчых набыткаў.

«Літаратура і мастацтва» таксама шчыра вітае юбілярку і жадае ёй поспехаў.

Аляксандру СОПАТУ — 50

23 лютага спаўняецца 50 год Аляксандру Сопату. З гэтай нагоды Саюз пісьменнікаў БССР накіраваў яму прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Аляксандр Сцяпанавіч!»

Шчыра, па-сяброўску віншваем Вас, нашага таварыша па перу, з пяцідзясяцігадовым юбілеем.

Нарадзіліся Вы ў вёсцы Парызанская Хойніцкага раёна Гомельскай вобласці ў рабочай сям'і. Дзіцем, як і ўсе Вашы аднагодкі, зазналі жахі і пануны вайны, пасляваеннай нястачы. Таму Ваша сталенне, самастойнае ўступленне ў працоўнае жыццё пачаліся рана. З п'ятнаццаці гадоў Вы — качагар, матрос, машыніст «Паўночнаморшляху». Затым служы-

ба ў Савецкай Арміі. Пасля службы — новы працяг працоўнай біяграфіі, удасканаленне ранейшых, набыццё новых прафесій. Вось яны: боцман, штурман на суднах Артытычнага параводства і тралавага флоту, слесар, вышнамонтажнік. Цяпер Вы працуеце машыністам экскаватара ва ўпраўленні «Будрамбыт» у Гомелі.

Нямала ў Вашай працоўнай дзейнасці займала і займае Поўнач. У розны час Вы выязджалі на будаўніцтва газавога паравода Надым — Урал — Цэнтр, чыгункі Сургут — Урэн-Гом, ставілі нафтавыя вышкі на Саматлары. Гэта не магло не знайсці свайго адлюстравання ў творчасці.

Яшчэ матросам Вы пачалі пісаць замалёўкі, нарысы, навелы. З гучным жыццём на старонкі кніг выходзілі дзеці вайны, марані, шафёры, буравіні, газавіні — людзі розных лёсаў, розных рабочых прафесій. Першай буйной публікацыяй быў нарыс у кнізе «Гаврошы суроўага времени» — 1973, пільці Вашых аповесцей увайшла ў кнігу «Траса» — 1982. Затым былі новыя нарысы, апаўданаі, аповесці.

Жадаем Вам, дарагі Аляксандр Сцяпанавіч, моцнага здароўя, шчасця, вялікіх творчых здзяйсненняў.

Супрацоўнікі «ЛіМа» далучаюцца да гэтых цёплых слоў.

ЗАЎСЁДЫ Ё РУХУ,
ЗАЎСЁДЫ Ё ПОШУКУ

Балгарскаму вучонаму, дацэнту Сафійскага універсітэта імя Клімента Охрыдскага, старшаму навуковому супрацоўніку Літаратурнага інстытута Балгарскай Акадэміі навук, першаму ў Балгарыі беларусісту Георгію Вылчаву — 60 год.

Думаю, што сёння нікога не здзіўляе цікавасць да беларускай літаратуры ў Балгарыі і да літаратуры балгарскай у Беларусі. Гэтыя літаратуры, як і народы, звязаны даўнімі брацёрскімі сувязямі. А калі адна нацыянальная літаратура пранікае ў іншую, тады з'яўляецца неабходнасць у вывучэнні літаратурнага ўзаемапранікнення і ўзаемаўзбагачэння.

Адным з першых, хто загаварыў пра сучасны стан беларуска-балгарскіх літаратурных кантактаў, быў Георгій Вылчаў. Ён не толькі даў навуковую «прапіску» тэрмінам «балгарская беларусістыка» і «беларуская балгарыстыка», але і першым на справе ўзяўся даказаць наяўнасць трывалай глебы для іх існавання ў балгарскай літаратурнай навуцы.

Г. Вылчаву належыць першая ў балгарскім літаратурна-

знаўстве даследаванне сучаснага беларускага рамана, сучаснай беларускай аповесці і апаўданаі, сучаснай беларускай пазэі, першыя ў балгарскай літаратуры творчыя партрэты беларускіх пісьменнікаў і паэтаў А. Адамовіча, Янкi Брыля, В. Быкава, І. Мележа, І. Шамякіна, Яна Скрыгана, А. Карпюка, У. Караткевіча, С. Гаўрусёва, А. Вяцінскага, А. Лойкі, Н. Гілевіча, П. Макаля, Р. Барадуліна, В. Зуёнка, Г. Бураўкіна, Я. Сіпакова, Д. Бічэль-Загнетавай. З-пад яго пера выходзіць адны з першых балгарскіх перакладаў (з мовы арыгінала) твораў Яна Скрыгана, Янкi Брыля, В. Быкава, У. Караткевіча, І. Навуменкі, І. Шамякіна, М. Стральцова, Б. Сачанкі, першы зборнік беларускіх народных казак. Адзін з першых Г. Вылчаў загаварыў і пра творчасць народнага паэта Беларусі Янкi Купалы.

Быць першапраходцам — заўсёды справа нялёгка. Нялёгка, але цікава пратоптаць новыя сцяжынкi ў сучасным літаратурназнаўстве, адкрываць літаратурныя тэрыторыі.

Для Г. Вылчавы, выпускніка слаўтага Карлавага універсітэта ў Празе і Інстытута сучаснай літаратуры Акадэміі навук у Браціславе, беларуская літаратура — не першая замежная літаратура, якую ён увадзіў у сферу балгарскай кампаратывістыкі. Хоць і не апошняя. Яго кандыдацкая дысертацыя прысвечана славака-балгарскім літаратурным кантактам і аналогіям (1961), наступныя навуковыя даследаванні — славака-балгарскім, лужыцка-балгарскім, фінска-балгарскім літаратурным ўзаемаадносінам. За асобны заслугі перад фінляндскай славістыкай балгарскі вучонец літаратуразнавец у 1978 годзе быў удастоены даволі незвычайнага для іншаземца ганаровага звання члена-карэспандэнта Фінляндскай літаратурнай Акадэміі.

І ўсё ж менавіта беларуская літаратура на працягу многіх гадоў у цэнтры яго навуковых інтарэсаў. Г. Вылчаў часта прыязджае ў Беларусь. Вывучае гісторыю, літаратуру, культуру братняга народа, даследуе, піша, друкуецца, выступае.

Большасць беларускіх пісьменнікаў, літаратуразнаўцаў становіцца яго добрымі сябрамі. Побач з імёнамі Андрэя Германова, Найдзена Вылчавы, Сяміона Уладзімірава імя Георгія Вылчавы становіцца сімвалам літаратурнай дружбы нашых народаў.

Адна цікавая дэталі. Не раз заўважала, як толькі зойдзе гаворка пра Балгарыю, пытаюць: «А вы ведаеце Вылчавы?» І пачынаюцца ўспаміны пра сустрэчы, пра размовы, пра яго жывы інтэлект, пра ўменне адчуваць літаратуру, разважаць, спрачацца, сябраваць... Відаць, таму з уласцівай беларусам цеплынёй і пярчотай называюць яго тут «наш Юра, Юраська». І гэта адно «наш» — да таго ж «Юраська» — гаворыць пра многае.

Прыгадваецца, як гаварыў пра Георгія Вылчавы У. Караткевіч: «Які вулканічны інтэлект! Так цікава размаўляць. У адной толькі размове ўнікае сотні ідэй. Сапраўдны феерверк ідэй! Да таго ж, ён вечны падарожнік. Непаседа. Люблю такіх людзей, нястомных у сваім пошуку».

Сваё шасцідзясяцігоддзе Георгій Вылчаў сустрэў поўны энергіі і новых планаў. Ён заўсёды ў руху, у пошуку.

Карыстаючыся магчымасцю павіншаваць яго з юбілеем ад імя шматлікіх яго сяброў у Беларусі, акрамя традыцыйных пажаданняў здароўя і творчых поспехаў, хацелася б пажадаць яму працягваць высакародную і патрэбную справу — даследаваць узаемазвязь дзвюх нашых літаратур, якія сягоння, як ніколі, так актыўна і шматгранна ўзаемадзейнічаюць.

Роза СТАНКЕВІЧ.

Родам з Асвеі

Сярод многіх пісьменнікаў нашай краіны, чый лёс зв'язаны з Беларуссю, ёсць празаік і публіцыст Генадзь Героднік. Некалькі радкоў пра яго можна прачытаць у другім томе «Эцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі», але ўвогуле наш зямляк яшчэ мала званы ў рэспубліцы.

Генрых Іосіфавіч (Генадзь Героднік) нарадзіўся 20 лютага 1911 г. у Асвеі. У 1930 годзе скончыў Полацкае педагагічнае вучылішча. Настаўнічаў у пасёлку Ветрына, а з 1934 па

1939 год вучыўся на механіка-матэматычным факультэце Ленінградскага універсітэта. Да самага пачатку вайны выкладаў матэматыку ў адной з сярэдніх школ Магілёва.

Генадзь Героднік ваяваў на Волгаўскім, Ленінградскім, Трэцім Прыбалтыйскім франтах.

Пасля Перамогі дэмабілізаваўся ў Эстонію, якую ён вызваляў, там па сённяшні дзень жыве ў горадзе Валка. Да 1960 года працаваў дырэктарам сярэдняй школы.

Першая кніга ў Генадзя Геродніка выйшла ў 1958 годзе. З таго часу добры дзесятак твораў выдадзены ў Таліне, Рызе, Маскве. Ён стварыў шэраг дакументальна-публіцыстычных кніг. Я хачу назваць тут толькі тыя творы, якія напісаны на беларускім матэрыяле.

Аўтар, як ужо сказана, нарадзіўся ў Асвеі, якую ў час вайны акупанты амаль усю вынішчылі. Генадзь Героднік не мог не прыняць у сваё сэрца боль і пякуючую памяць землякоў-асвейцаў. Так паявілася аповесць «Реквием деревне «Ярохи». У 1982 годзе часопіс «Неман» надрукаваў вельмі цікавы і арыгінальны твор Г. Геродніка «Поплачем и посьмеёмся» (Історыя, услышанные от Марии Жавнерки),

адзначаную прэміяй гэтага ж часопіса. Дакументальна-мастацкая аповесць «Моя фронтовая лыжня», дзе паказаны яркія карціны даваеннага Магілёва, таксама носіць аўтабіяграфічны характар.

У асобе Генадзя Геродніка беларуская зямля мае сціплага, але дасканалага летапісца. Шчырым, праніклівым словам Генадзь Героднік паказаў суседству лепшыя якасці свайго народа: духоўную стойкасць і незгінальнасць, сардэчную дабрыню і пярчоту...

Каб шырэй мы ўведалі пісьменніцкі талент і багаты жыццёвы вопыт нашага земляка, выдавецтва «Юнацтва» запланавала выдаць асобны томік Генадзя Геродніка. А пакуль мы віншваем яго з 75-годдзем. Сяргей ПАПАР.

Калачынскі, Я. Семяжон, П. Прыходзька. Да 30-годдзя Перамогі над фашыскай Германіяй у Мінску, у бібліятэцы «Паэзія народаў СССР» выйшаў у свет «Маабіцкі шытак» (1975) у перакладзе А. Пысіна і С. Гаўрусёва. Прадмову да зборніка напісаў татарскі паэт Закі Нуры, сабрат Мусы Джаліля па паэтычным цэху і баявых справах. У гады вайны Закі Нуры быў начальнікам разведкі ў партызанскім атрадзе К. Заслонова, пасля вызвалення Беларусі працаваў намеснікам старшыні гарвыканкома Оршы, ганаровым грамадзянінам якой ён з'яўляецца зараз. У Мінску, у выдавецтве «Вышэйшая школа» выйдзіла «Избранное» Мусы Джаліля з прадмовай татарскага паэта Сібгата Хакіма.

А выдавецтва «Юнацтва» выпусціла ў мінулым годзе ў свет зборнік дзіцячых вершаў Мусы Джаліля «Я гляджу на зоры» ў перакладзе на беларускую мову паэтэсы Эдзі Агняшвет. (Ганарар за пераклад вершаў перададзены ў Савецкі Фонд міру). Выхад у Мінску кнігі дзіцячых вершаў Мусы Джаліля акрэслівае шырыню і шматграннасць яго мастацкага воплёку. Варта заўважыць, што ў пачатку пісьменніцкай дзейнасці Мусу Джаліля ведалі ў Казані ў першую чаргу як дзіцячага паэта. Як маладзёжны арганізатар, рэдактар дзіцячых часопісаў Джаліль увесць час быў цесна звязаны з дзецьмі і сістэматычна пісаў для іх вершы, прозу і п'есы. Простыя, змястоўныя і захапляючыя, яны і цяпер застаюцца ўзорам дзіцячай татарскай літаратуры. Некаторыя з іх пакладзены на музыку і сталі любімымі песнямі дзетвары.

Імя легендарнага паэта, які загінуў за вызваленне роднай краіны, жыве на беларускай зямлі. Тут ведаюць яго творчасць, свята ўшаноўваюць яго воінскі і паэтычны подзвіг.

Міхась НЯХАЙ.

выявіць у сваёй вельмі складанай радыёролі менавіта гэтыя якасці Ірыны Горавай, яе прагу жыцця і каханне — і сумленнасць: яна, незвычайна хорая, з асколкам каля сэрца, ці мае права на каханне, якое, напэўна, перайначыць жыццё Андрэя?.. Ці мае праза абрынуць на яго тое, што можа з ёй здарыцца ў кожны наступны дзень?

Калі Андрэй вершамі выказвае свае найтанчэйшыя і глыбока схаваныя пачуцці, дык Горава для гэтага мае свае маналогі — лекцыі, што чытае студэнтам. І ў гэтых расказах аб старадаўніх мастаках адбіваецца, як у люстэрку, душа сучаснай жанчыны — з яе адвечным неадольным жаданнем кахаць і быць каханай — і з недаверам, са звычайнай сарамліва хавачай пачуцці. У іх адбіваецца яе чароўная душэўная чуйнасць...

У радыёспектаклі не ўсё атрымалася на зададзеным высокім узроўні. Думаецца, працлог аказаўся неабходным толькі для таго, каб звязаць падзеі былых і сённяшніх; скарачаны, ён спрадзіў характары герояў — Пора-Леановіча (В. Філатаў) і Юрыя Горава (В. Мішчанчук). Міжволі скарачэнні, вылучэнне з рамана адной лініі збядняюць унутраны свет герояў. Гэма вайны, Леанідаў — зорнага дажджу, у які трапіла зямля кожнага трыццаць тры гады, і зоркі лятаць, і зноў бачаць на зямлі кроў і забойствы, тама нянавісці да вайны, якая знявечыла жыццё Ірыны, а потым забіла яе, — хоць і прысутнічае, але адступае на другі план. Зразумела, усё гэта выдаткі пераводу твора літаратуры ў другі род мастацтва, і, відаць, яны непазбежныя. Але ж галоўнае адбылося: сустрэча з раманам, які забывае — не зьяга, немагчыма...

Р. ДЗМІТРЬЕВА.

Віцебшчына, чэрвень 1944 года. Грукат тысяч гармат і мінамётаў абвясціў аб пачатку рашаючага наступлення Чырвонай Арміі ў Беларусь. Разгром гітлераўцаў пад Талачыном — адзін з самых яркіх эпизодаў бліскавай аперацыі «Баграціён». 26 чэрвеня 1944 года танкісты 19-й танкавай брыгады палкоўніка

бамбілі варожыя эшалоны на ўчастку Орша—Барысаў, не далі гітлераўцам прарвацца, уцячы за Бярэзіну. Жаўтухін, а таксама гвардыі маёры Кандакоў і Герасімаў, гвардыі лейтэнанты Казяноў і Асадных з той жа Першай гвардзейскай штурмавой авіядывізіі бадай першымі ў нашай ваеннай авіяцыі былі прадстаўлены

рою абарвалася ва ўзросце 55 гадоў. Падумалася, хто ведае, мо і тут зноў нагада-ла пра сябе вайна...

Пісьмы ад Марыі Цімафе-еўны Жаўтухінай пацвер-дзілі гэта.

Расказала яна і пра жыц-цёвы шлях мужа, яго ўдзел у Вялікай Айчыннай вайне. У 1937 годзе быў прызваны ў Чырвоную Армію. Закон-

таздымкі ваенных гадоў і два нумары заводскай шматтыражкі, якія расказвалі пра Пятра Мікалаевіча. Чулы, абаяльны. Часта су-стракаецца з моладдзю за-вода, расказвае пра падзеі Вялікай Айчыннай вайны. Нумары газет паспелі па-жаўцець ад часу...

Хто можа дапамагчы ў по-шуках? Ну, вядома ж, аўтар артыкула пра подзвігі нашых сокалаў у дні вызва-лення Беларусі Г. Эль-Рэгі-стан — вядомы савецкі паэт, адзін з аўтараў тэксту Дзяр-жаўнага гімна СССР.

Званок у Маскву. Гарольд Эль-Рэгістан слухае. Не, карэспандэнтам газеты нашых ваенна-паветраных сіл быў не ён, а яго бацька, Габры-ель Эль-Рэгістан. Ён жа, Га-рольд Габрыелевіч, таксама быў у дні Вялікай Айчыннай ваеннай карэспандэнтам, але на іншым участку фрон-ту. Бацькі ж даўно няма...

Час няўмольны. Радзеюць і радзеюць рады ветэранаў вайны...Пасля вайны ў Нова-сібірскі памёр камандзір авіяпалка, дзе служыў Жаў-тухін, В. Д. Жыхараў. Не ад-казалі аўтару гэтых радкоў і некаторыя іншыя героі ве-капомных дзён вызвалення Беларусі — пэўна, іх такса-ма няма ўжо сярод нас.

Ваенныя лётчыкі. Вось яны на здымку, — жыццярэдас-ныя, бадзёрыя, вясёлыя — не за гарамі ўжо была Пе-рамога. Першы злева — Бу-слаў, побач з ім камандзір палка Жыхараў, справа ад яго стаіць маёр Сяргей Дзмітрыевіч Герасімаў, які

Вуліца імя Лётчыка-Героя

Пахадзева з 3-га Кацельні-каўскага гвардзейскага тан-кавага корпуса пры падтры-мцы нашай штурмавой авіа-цыі нанеслі гітлераўцам раптоўны флангавы ўдар у раёне горада і чыгуначнай станцыі Талачын. «Пахадзе-еўскі мяшок», як трапіна назвалі нашы воіны акру-жэнне і разгром гітлераў-цаў пад Талачыном, выліўся ў сапраўднае пабоішча.

Неўзабаве пасля вызва-лення Талачына ў горадзе па-бываў ваенны карэспандэнт газеты ваенна-паветраных сіл «Сталинский сокол» Г. Эль-Рэгістан. На старон-ках газеты ён апісаў подзві-гі нашых лётчыкаў-штурма-вікоў у небе Беларусі, іх удзел у разгроме ворага. Апісаў ён і цікавы эпизод, пра які яму расказалі мяс-цовыя жыхары.

Адступанчы пад ударамі нашых войск, гітлераўцы за-хапілі з сабой да 450 чала-век—групу жыхароў саўгаса «Райцы» Талачынскага раёна. Калону нявольнікаў заўва-жылі лётчыкі Першай гвар-дзейскай штурмавой авіяды-візіі. На брыючым палёце яны абстралялі фашысцкія машыны і канвой. Гітлераў-цы ў паніцы разбегліся. Мір-ныя савецкія людзі былі выратаваны.

Жыхары папрасілі ваенна-га карэспандэнта знайсці лётчыкаў, якія ўдзельнічалі ў гэтай аперацыі, і Г. Эль-Рэгістан выканаў іх просьбу. Ад фашысцкай няволі жыха-роў саўгаса «Райцы» вызва-лілі лётчыкі эскадрылі, якой камандаваў ураджэнец горада Куйбышава гвардыі капітан Пётр Мікалаевіч Жаўтухін.

Слаўны сокол і яго бая-выя сябры разам з гвар-дзейцамі-кацельнікаўцамі ў раёне вёскі Азерцы (за чатыры кіламетры ад Тала-чына па шашы Масква — Мінск) удзельнічалі ў зніш-чэнні жывой сілы і тэхнікі гітлераўцаў. Гэта яны раз-

да значкоў... «Ганаровы чы-гуначнік!» Гэтай адзнакі на-шы сокалы былі ўдасцеены за разгром варожых эша-лонаў на перагоне Орша—Талачын—Барысаў.

Вось пра што расказалі радкі даўніх публікацый. Хто ж ён, капітан Жаўтухін, як склаўся яго далейшы лёс, ці дачакаўся Перамогі? Так, дачакаўся. Пра гэта вяс-чыць пошук, які я распачаў напярэдадні знамянальнай

чыў Тоцкую ваенную авіа-цыйную школу пілотаў, быў інструктарам у званні стар-шага сяржанта. З верасня 1941 года на фронце, спа-чатку ў разведвальнай авіа-цыі, потым у штурмавой, ра-давы лётчык, камандзір звя-на, камандзір эскадрылі. Паўднёвы фронт, баі за Крым і Данбас, вызваленне Беларусі, Літвы, штурмоўка і бамбёжка ворага ва Ус-ходняй Прусіі. За гады вай-

саракавой гадавіны Перамо-гі.

Пётр Мікалаевіч Жаўтухін — ураджэнец горада Куй-бышава. І першае сваё пісь-мо два гады назад аўтар гэтых радкоў адрасоваў у Куйбышаўскі аблваенкамат.

І вось адказ за подпісам куйбышаўскага аблваенко-ма. «На ваша пісьмо паве-дамляю, што Герой Савец-кага Саюза падпалкоўнік у адстаўцы Пётр Мікалаевіч Жаўтухін, 1916 года нара-джэння, памёр 23 сакавіка 1971 года. Яго жонка Жаўту-хіна Марыя Цімафееўна жы-ве ў горадзе Куйбышаве»...

Горкая вестка. Жыццё ге-

ны зрабіў 337 баявых выле-таў, збіў некалькі самалё-таў гітлераўцаў, быў неадна-разова паранены. Вырас ад радавога лётчыка да маёра, штурмана палка. У партыю ўступіў у 1941 годзе, званне Героя Савецкага Саюза прысвоена 10 лютага 1945 года. Узнагароджаны такса-ма многімі ордэнамі і меда-лямі. Сама Марыя Цімафе-еўна была разам з мужам на фронце як вольнанаём-ная.

Пасля дэмабілізацыі Пётр Мікалаевіч да апошніх дзён свайго жыцця працаваў на куйбышаўскім заводзе «Строммашына».

Жонка героя даслала фо-

ў небе Літвы паўтарыў неў-міручы подзвіг Мікалая Га-стэлы і пасмяротна быў уда-стеены звання Героя Савец-кага Саюза, сядзіць Пётр Мікалаевіч Жаўтухін, за ім лейтэнант Казяноў (загінуў у баях), апошні на здымку Барыс Амялянавіч Асадных (у пасляваенныя гады жыў у г. Кінешме)...

Закончыць гэтыя нататкі мне хочацца наступным па-ведкамленнем. Рашэннем вы-канкома Талачынскага гарад-скога Савета народных дэ-путатаў адна з вуліц горада Талачына названа імем Ге-роя Савецкага Саюза Пятра Мікалаевіча Жаўтухіна.

Б. РАМАНУ.

з 24 лютага па 2 сакавіка 1986 года
24 лютага, 18.10

«І ПРАЦА, І РАДАСЦЬ, І ПЕСНЯ...»

Выязны канцэрт. 3 перадавікамі вытворчасці сустракаюцца заслужа-ныя артысты рэспублікі В. Скорба-гатаў, Г. Радзько, В. Шутава, Я. Еўда-кімаў, В. Пархоменка, В. Кучынскі, ансамбль народнай музыкі «Свята».

25 лютага, 19.50

«КВІТНЕЯ, МАЯ РАДЗІМА!»

Канцэрт салістаў і музычных ка-лектываў Беларускага тэлебачання і радыё. Прагучаць творы беларускіх кампазітараў у выкананні хору пад кіраўніцтвам народнага артыста БССР, прафесара В. Роўды, сімфані-чнага аркестра пад кіраўніцтвам за-служанага артыста БССР Б. Райсна-га, камерна-інструментальнага ансам-бля пад кіраўніцтвам Я. Валасюка, дзіцячага хору пад кіраўніцтвам В. Лашук, заслужаных артыстаў рэспуб-лікі Т. Раеўскай, В. Пархоменка, Г. Радзько, Я. Еўдакімава, Ю. Смірнова, Л. Бартневіча, В. Кучынскага, артыст-кі Т. Пачынскай.

1 сакавіка, 13.05

«КАНЦЭРТ-86. САКАВІК»

Перадачу вядзе заслужаны артыст рэспублікі У. Рагаўцоў.

1 сакавіка, 15.00

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»

У чарговым выпуску агляд навінак беларускай літаратуры, паэтычны рэ-партаж У. Някляева і М. Маляўкі з Дома-музея і з'езда РСДРП, прысвеча-ны XXVII з'езду КПСС. У рубрыцы «За рабочым сталом пісьменніка» — сустрэча з В. Адамчыкам. Янка Сіпа-ноў расказвае аб рабоце з маладымі літаратарамі на семінары ў Караліш-чавічах; на заканчэнне рэпартаж з музея Якуба Коласа і рэпартаж з му-зея старажытнай кнігі ў Ветцы Го-мельскай вобласці.

1 сакавіка, 16.15

Лаўрэаты Рэспубліканскага тэле-візійнага конкурсу «ЗЯМЛЯ МАЯ».

Выступае народны ансамбль танца «Вясёлка» Дома культуры Белсаўпро-фа.

2 сакавіка, 15.40

«ПРА МУЗЫКУ АД «А» ДА «Я»

Тэлегледачы пачуюць расказ пра творчасць нарвежскага кампазітара Грыга, прагучаць фрагменты з яго канцэрта для фартэпіяна з аркест-рам, музыкі да драмы Ібсена «Пер Гюнт».

Сустрэнецца таксама з народнай артысткай рэспублікі Н. Гаіда, па-чуче ары з аперэт Легара «Джудзі-та» і Лёна «Зялёны востраў», фраг-мент аперэты Семіянікі «Паўліна».

Вядомы беларускі майстар рэстаў-рацыі і ўдасканалення народных му-зычных інструментаў У. Пузыня рас-кажа пра беларускую дудку.

Эстрадную старонку прадставіць за-служаны артыст Украінскай ССР М. Гнацюк.

У перадачы прымаюць удзел саліст ДАВТА БССР М. Жылюк, Мінскі ка-мерны аркестр, Дзяржаўны фальклор-ны харэаграфічны ансамбль «Харош-кі» і сімфанічны аркестр Беларус-кага тэлебачання і радыё.

2 сакавіка, 19.50

«У НЯДЗЕЛЮ ВЕЧАРАМ»

Кінапраграма «Артысты кіно запра-шаюць». Вы ўбачыце фрагменты з фільмаў «Зорка чароўная шчасця», «Белае сонца пустыні», «Мелодыі бе-лых начэй», «Карнавальная ноч», «Нас вянчалі не ў царкве», «Ванзал для дваіх», «Той самы Мюнхгаўзен». Вядучы — артыст В. Манаеў.

«Літаратура і искусство» — орган Мініст-рства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
АТ 05573

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Заха-рава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі—33-24-61, намес-ніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адказнага сак-ратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра і выяўленчага мастацтва — 33-21-53, аддзела музы-кі і кіно — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаўдзаны, на-рысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, ін-тэр'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машы-нцы ў двух экзэмплярах.
Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАЇНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЕУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.